

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

RASA MIŠKELEVIČIŪTĖ
VERSLO TEISĖS MAGISTRANTŪROS STUDIJŲ PROGRAMA
(62401S105)

**KONSTITUCINĖ KONTROLĖ LIETUVOJE IR LENKIJOJE:
LYGINAMOJI ANALIZĖ**
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. dr. E. Jarašiūnas

Vilnius, 2008

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. KONSTITUCINĖS KONTROLĖS ĮTVIRTINIMAS LIETUVOS IR LENKIJOS RESPUBLIKŲ KONSTITUCIJOSE.....	5
1.1. Konstitucinės kontrolės prielaidos ir įtvirtinimas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.....	5
1.2. Konstitucinės kontrolės prielaidos ir įtvirtinimas Lenkijos Respublikos Konstitucijoje.....	10
2. LIETUVOS IR LENKIJOS KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJŲ JURISDIKCIJA (KOMPETENCIJA).....	13
2.1. Įstatymų ir kitų teisės aktų kontrolė.....	14
2.2. Tarptautinės sutartys kaip konstitucingumo kontrolės objektas.....	18
2.3. Ginčai dėl kompetencijos.....	20
2.4. Politinių partijų tikslų ir veiklos atitikimo konstitucijai tyrimas.....	22
2.5. Aukščiausiųjų valstybės valdžios pareigūnų apkalta.....	22
2.6. Kiti konstitucinės kontrolės institucijų nagrinėjami klausimai.....	23
3. LIETUVOS IR LENKIJOS KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJŲ SUDĖTIS IR FORMAVIMO TVARKA.....	24
3.1. Lietuvos ir Lenkijos konstitucinės kontrolės institucijų teisėjų teisinis statusas.....	27
4. KONSTITUCINGUMO KONTROLĖS INICIATYVOS TEISĖ.....	29
4.1. Individualaus konstitucinio skundo institutas.....	33
5. KONSTITUCINĖS KONTROLĖS PROCESO YPATUMAI.....	36
6. LIETUVOS IR LENKIJOS KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJŲ AKTAI.....	38
6.1. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo priimami aktai ir jų teisinė galia.....	39
6.2. Lietuvos Konstitucinio Teismo priimami aktai ir jų teisinė galia.....	41
6.3. „Interpretaciniai“ nutarimai Lietuvoje ir Lenkijoje.....	44
7. LIETUVOS IR LENKIJOS KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJŲ NUTARIMŲ TEISINIAI PADARINIAI.....	47
8. KONSTITUCINĖ KONTROLĖ IR JOS ĮTAKA AUKŠČIAUSIŲJŲ VALDŽIOS INSTITUCIJŲ VEIKLAI.....	55
8.1. Konstitucinė kontrolė ir įstatymų leidyba.....	55
8.2. Konstitucinės kontrolės institucijų įtaka teisminei valdžiai.....	61
8.3. Konstitucinės kontrolės institucijų įtaka vykdomajai valdžiai.....	64
IŠVADOS.....	66
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	68
SANTRAUKA.....	77
SUMMARY.....	78

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas

Konstitucinė kontrolė - įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo tikrinimas Lietuvoje ir Lenkijoje patikėtas konstituciniams teismams. Konstitucinės kontrolės institucijos užtikrina konstitucijos viršenybę, aukščiausiąjį teisėtumo laipsnį valstybėje. Tinkamą šios funkcijos vykdymą gali užtikrinti tik institucija, nepriklausanti nuo jokios kitos valstybės valdžios institucijos. Tokios nepriklausomybės sąlyga - konstitucinių teismų konstitucinis statusas, apibrėžiantis jų organizaciją, veiklą ir įgaliojimus, saugantis nuo viešosios valdžios institucijų, kurias jie įgalioti kontroliuoti. Tai suponuoja reikalavimą būtinas konstitucinės kontrolės institucijų funkcionavimą reglamentuojančias nuostatas įtvirtinti pačiose konstitucijose. H. Kelseno manymu, negalima pasiūlyti vieno sprendimo būdo visoms galimoms konstitucijoms: konstitucinio teismo organizacija turės derintis prie kiekvienos konstitucijos ypatumų. Taigi nepaisant visas konstitucinės kontrolės institucijas vienijančio tikslo - aukščiausiojo teisėtumo lygmens išlaikymo, esama skirtumų ir ypatumų, būdingų tik konkrečios šalies konstitucinės kontrolės institutui.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo bendradarbiavimas tęsiasi jau daugelį metų. Teismų tarpusavio santykius galima apibūdinti kaip dviejų šalių, artimų geografijos, istorijos ir kultūros požiūriu, konstitucinės priežiūros institucijų bendradarbiavimo modelį. Esant tokioms senoms bendroms konstitucinėms ir kultūros tradicijoms nestebina tai, kad dvišaliai santykiai buvo užmegzti iškart, kai tik Lietuvos Konstitucinis Teismas pradėjo dirbti. 1995 metais buvo surengta pirmoji abiejų teismų teisėjų konferencija. Nuo to laiko kiekvieną vasarą šie draugaujantys teismai rengia diskusijas, kuriose dalijasi patirtimi ir aptaria pasirinktas teismų darbo problemas. Tai retas bendradarbiavimo pavyzdys - viena vertus, skatinamas profesinis teisėjų bendravimas, kita vertus, skatinama pasirinktas temas nagrinėti daugeliu aspektų. Gvildenamos konstitucinės teisės teorijos problemos, susijusios su konstitucinės priežiūros praktika, praturtina abiejų šalių jurisprudenciją.

Objektas

Lietuvos ir Lenkijos konstitucinės kontrolės institucijos ir jų vykdoma konstitucingumo kontrolė.

Problema

Lietuva ir Lenkija yra pasirinkusios tą patį konstitucinės kontrolės modelį ir tai rodo, kad šiuo požiūriu jos jau yra panašios. Kita vertus, kontrolės modelio tapatumas nereiškia, kad ir šių šalių vykdoma konstitucinė kontrolė yra identiška. Be šių bendrybių, leidžiančių priskirti teismus

europietiškajai tradicijai, jie turi ir ypatumų, derančių su institucine bei socialine terpe, į kurią yra integruoti. Šiame darbe keliama problema: ar kažkuris iš šių šalių konstitucinių teismų daro didesnę įtaką tos šalies teisinei sistemai?

Hipotezė

Lietuvos ir Lenkijos vykdomos konstitucinės kontrolės modeliai yra tipiški europietiškojo konstitucinės kontrolės modelio pavyzdžiai.

Tikslas ir uždaviniai

Pagrindinis šio darbo tikslas - palyginti Lietuvoje ir Lenkijoje vykdomą konstitucinę kontrolę. Siekiant šio tikslo keliami uždaviniai:

1. Aptarti konstitucinės kontrolės instituto įtvirtinimą Lietuvos ir Lenkijos Respublikų Konstitucijose.
2. Aptarti Konstitucinio Teismo ir Konstitucinio Tribunolo kompetenciją.
3. Išanalizuoti Lietuvos ir Lenkijos konstitucinės kontrolės institucijų sudėtį ir formavimo tvarką.
4. Aptarti konstitucinio teismo proceso ypatumus.
5. Aptarti baigiamųjų aktų rūšis, teisinę galią bei jų sukeltus teisinius padarinius.
6. Atskleisti konstitucinės kontrolės institucijų ryšį su aukščiausiomis valstybės valdžios institucijomis.

Tyrimo metodai:

- teoriniai: mokslinės literatūros, artimos pasirinktai darbo temai, lyginimas, apibendrinimas, sisteminė analizė.

Svarbiausias tyrimo metodas yra lyginimas, lyginama Lietuvos ir Lenkijos vykdoma konstitucinė kontrolė. Kiekviename skyriuje aptarti skirtumai ir panašumai apibendrinami atitinkamomis išvadomis.

- empiriniai: dokumentų analizės metodas.

Teisinių dokumentų analizė susideda iš Lenkijos ir Lietuvos konstitucijų nagrinėjimo, įstatymų, reglamentuojančių konstitucinių teismų veiklą, tyrimo.

Mokslinio darbo naujumas

Lietuvos literatūroje nėra kompleksinės Lietuvos ir Lenkijos konstitucinės kontrolės institucijų veiklos analizės, apimančios šių institucijų kompetencijos, konstitucinio teismo proceso, įtakos aukščiausioms valstybės valdžios institucijoms ypatumus.

1. KONSTITUCINĖS KONTROLĖS ĮTVIRTINIMAS LIETUVOS IR LENKIJOS RESPUBLIKŲ KONSTITUCIJOSE

Konstitucinės kontrolės instituto paskirtis - užtikrinti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje. Valstybėse, kurių teisinėse sistemose yra įtvirtinta centralizuota konstitucinių konfliktų sprendimo sistema, konstitucinių teismų vieta valstybės organų sistemoje įtvirtinta nevienodai. Vienose konstitucijose šie teismai yra sudedamoji bendrosios teismų sistemos dalis, kitose - atskirti nuo šios sistemos¹. Įgaliojimai, kuriuos vykdo konstitucinės kontrolės institucijos, nors ir turi nemažai bendrųjų bruožų, skiriasi pagal kontrolės objektus, formą ir jos apimtį (ribas). Šiuos skirtumus lemia šalies teisinės sistemos ypatumai, politinės ir teisinės tradicijos ir kiti veiksniai.

Šalyse, kuriose konstitucinę kontrolę įgyvendina bendrosios jurisdikcijos teismai (pvz., JAV), ši teismų funkcija formaliai neišskiriama į atskirą teisminės valdžios veiklos sritį ir vykdoma nagrinėjant visas teismines bylas. Šalių, kurių teisinėse sistemose veikia specializuota konstitucinė kontrolė, konstitucinio teismo kompetencija paprastai yra nustatyta konstitucijose. Daugeliu atvejų tai reiškia, kad teismų įgaliojimų sąrašas yra baigtinis - jo negalima nei plėsti, nei siaurinti². Konstitucinių teismų statuso, taip pat kompetencijos reguliavimas konstitucijose yra pozityvus reiškinys įvairiais aspektais. Svarbiausia yra tai, kad konstitucinis kompetencijos įtvirtinimas didina konstitucinių teismų nepriklausomybę nuo politinės valdžios - įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios, - stiprina jų teisinių pozicijų stabilumą, užtikrina konstitucinės kontrolės tradicijos brendimo nepertraukiamumą³.

Vidurio ir Rytų Europos šalyse, kuriose remiantis naujai priimtomis konstitucijomis, buvo įsteigti konstituciniai teismai, taip pat linkstama į šių teismų atribojimą nuo bendrosios kompetencijos teismų sistemos.

1.1. Konstitucinės kontrolės prielaidos ir įtvirtinimas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje

Konstitucinės kontrolės mokslinę doktriną tarpukario Lietuvos teisės moksle kryptingai grindė prof. M. Romeris. Išskirdamas konstitucinę kontrolę kaip vieną svarbiausių konstitucinės teisės mokslo problemų, prof. M. Romeris įtikinamai argumentavo, kad tik konstitucinis teismas Europoje įsitvirtinusioje teisinėje tradicijoje gali laiduoti konstitucijos viršenybę ir jos laikymosi kontrolę⁴.

¹ Žilys J. Konstitucinis teismas valstybės valdžios organų sistemoje // Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. Monografija. Vilnius. 2001. P. 127.

² Išimtis: Ispanijos Konstitucijoje nurodoma, kad Konstitucinio Teismo įgaliojimai gali būti įtvirtinti ne tik Konstitucijoje, tačiau ir įstatymuose. - Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: LTU. 2001. P. 447.

³ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: LTU. 2001. P. 447.

⁴ Ten pat. P. 419.

Laikinosiose 1918 m., 1919 m., 1920 m. Lietuvos Respublikos konstitucijose nebuvo įtvirtintos konstitucinės kontrolės prielaidos. Tokią situaciją lėmė daugelis objektyvių aplinkybių. Visų pirma, ta, kad laikinųjų konstitucinių aktų galiojimo laikotarpiu konstitucinė kontrolė neišvengiamai būtų susidūrusi su nuolatine konstitucinių nuostatų kaita.

Kiek kitaip konstitucinės kontrolės prielaidos vertintinos nuolatinių Lietuvos Respublikos konstitucijų kontekste. Principinė norma buvo suformuluota 1922 m. Konstitucijos 3 straipsnyje, kuriame buvo įtvirtinta: „Lietuvos valstybėje neturi galios joks įstatymas, priešingas Konstitucijai“. Galima teigti, kad 1922 m. Konstitucijoje buvo suformuluota teorinė konstrukcija, kuri iš esmės galėjo būti pagrindas konstitucinei kontrolei atsirasti. Įstatymų konstitucingumo principo įtvirtinimas Konstitucijoje reiškė, jog konstitucinio teisėtumo doktrina buvo pripažinta kaip vienas svarbiausių visuomenės ir valstybės raidos dėsnių, tačiau be specialaus teisinio reguliavimo tokia funkcija liko tik demokratinė abstrakcija⁵.

1928 m., 1938 m. Konstitucijose esminių pokyčių, sprendžiant įstatymų konstitucingumo klausimą, neįvyko. Tačiau ypač reikšmingi buvo Vyriausiojo Tribunolo aktai baudžiamosiose ir civilinėse bylose, kuriuose buvo interpretuojamos Konstitucijos normos. Pagal 1933 m. Teismų santvarkos įstatymą teisės klausimus galėjo aiškinti tik Vyriausiasis Tribunalas savo visuotiniame susirinkime⁶. Įstatyme nebuvo nurodyta, kad šie išaiškinimai turi privalomąją galią, tačiau buvo įtvirtinta: „<...> aiškinimai skelbiami, kad tie klausimai galėtų būti teismų vienodai sprendžiami“. Vyriausiojo Tribunolo konstitucinių normų aiškinimai buvo svarbus teisinis reiškinys, formuojant vienodą Konstitucijos supratimą ir taikymą.

Svarbia konstitucine institucija pagal 1928 m. ir 1938 m. Konstitucijas buvo Valstybės Taryba. Nors Tarybos pagrindinis tikslas buvo rengti teisės aktus ir teikti išvadas dėl teisės aktų projektų, ji tuo neapsiribojo. Ypač reikšmingos Valstybės Tarybos nuomonės, kurias ji pateikdavo dėl teisės aktų atitikimo įstatymams. Šiose nuomonėse visapusiškai interpretuotos Konstitucijos ir įstatymų normos.

Iš kitų tarpukario Lietuvos teisinių reiškinų išsiskiria Klaipėdos krašto Statutinis Teismas, įsteigtas 1935 m. kovo 13 d. įstatymu ir turėjęs būti sudėtine Vyriausiojo Tribunolo dalimi. Nors Statutinis Teismas veikti nepradėjo, jo teisinis statusas buvo visiškai priartėjęs prie tuo metu jau plačiai žinomos konstitucinės kontrolės doktrinos. Statutinio Teismo įsteigimas rodė siekį teisės aktų teisėtumo tikrinimą pavesti ne bendrosios jurisdikcijos teismams, bet atskirai specializuotai institucijai.

Konstitucinės kontrolės modelis pradėtas kurti Atgimimo laikotarpiu (1988-1990). Svarbus politinis dokumentas buvo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Steigiamojo suvažiavimo 1988 m.

⁵ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: LTU. 2001. P. 422.

⁶ Ten pat. P. 427.

spalio 23 d. priimta rezoliucija „Dėl Konstitucinio Teismo įsteigimo“. Buvo skelbiama, kad pagrindinė šio teismo funkcija - „įstatymų ir įstatyminių aktų konstitucinė priežiūra, šiuo klausimu gautų skundų sprendimas“⁷.

1990 m. pradžioje susiformavo nuostata, kad būsimajame valstybės konstrukcijoje konstitucinio teisingumo institucija turės būti labai svarbus veiksnys kuriant demokratine, teisingą valstybę. 1990 m. sausio 31 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas sudarė darbo grupę Konstitucinio Teismo įstatymo projektui parengti, tačiau nė vienas iš keleto projektų nebuvo priimtas. Platesnė diskusija dėl konstitucinės kontrolės institucijos įkūrimo Lietuvoje atsinaujino po to, kai 1990 m. lapkričio 7 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas sudarė Lietuvos Respublikos Konstitucijos projekto rengimo grupę⁸. Jos parengtuose Konstitucijos koncepcijos metmenyse buvo rašoma apie Konstitucinį Teismą ar Konstitucinę Tarybą.

Iš daugelio žinomų konstitucinės kontrolės formų konstitucinio teismo variantas Lietuvoje buvo pasirinktas įsitikinus, kad būtent tokia kontrolė bus veiksmingesnė negu kitos lyginamojoje teisėje žinomos teisės aktų teisėtumo kontrolės formos⁹. Tokį pasirinkimą įtakojo pozityviosios teisės teorijos populiarumas Europoje, siekimas bendrosios kompetencijos teismus izoliuoti nuo politinio proceso, specializuotų teismų tradicija Europoje.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo statusas nustatytas 1992 m. spalio 25 d. referendumu priimtoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir 1993 m. vasario 3 d. Konstitucinio Teismo įstatyme.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta klasikinė valdžių padalijimo samprata: valstybės valdžią vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir Teismas. Tačiau po šio apibrėžimo įtvirtinta kita norma: „Valdžios galias riboja Konstitucija“. Nors ši konstitucinė norma iš pirmo žvilgsnio yra išvestinė iš pirmosios, tačiau jų santykis yra sudėtingesnis. Pastaroji norma įtvirtina konstitucinės valdžios galių ribojimo prielaidas ir nors ši norma tiesiogiai nenustato konkrečių santykių, ją galima apibūdinti ir kaip Konstitucijos principą. Jos reali reikšmė konstitucinių normų sistemoje yra ta, kad šios normos pagrindu įtvirtinami konkrečių valstybės institucijų konkretūs įgaliojimai. Kita vertus, tai reiškia, kad valstybės institucijų galios yra tik tokios, kiek jų suteikia valstybės Konstitucija. Svarbi dar viena konstitucinė norma, kurioje skelbiama: „Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“. Akivaizdu, kad ši nuostata taip pat yra bendresnio pobūdžio ir gali būti apibūdinta kaip principas, apibrėžiantis vieną svarbiausių socialinio gyvenimo bruožų - teisėtumą. Prof. M. Romerio

⁷ Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Steigiamojo suvažiavimo rezoliucija „Dėl Konstitucinio Teismo įsteigimo“// Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis. Steigiamasis suvažiavimas. Vilnius. 1990. P. 237-238.

⁸ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. Nr. 3. Vilnius. 1991. P. 506.

⁹ Žilys J. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstitucinėje sistemoje // Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. -Kolektyvinė monografija. Vilnius. 2007. P. 263.

teigimu, valdžios aktų teisėtumas gali būti konstitucinis ir įstatyminis¹⁰. Konstitucinio teisėtumo atžvilgiu aktas yra nekonstitucingas ar konstitucingas, įstatyminio teisėtumo atžvilgiu - teisėtas ar neteisėtas. Taigi konstitucingumas, prof. M. Romerio nuomone, yra kvalifikuotas teisėtumas¹¹. Valdžios galių ribojimo konstitucinės prielaidos ir teisėtumo principo įtvirtinimas Konstitucijoje yra būtent tos konstitucinės prielaidos, kurios suponuoja konstitucinės kontrolės organo - Konstitucinio Teismo - galias vertinti Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės teisės aktų konstitucingumą.

Jokios kitos institucijos veikla taip aiškiai neatskleidžia Konstitucijos, kaip visam teisiniam gyvenimui įtaką darančio akto, reikšmės. Tokį vaidmenį Konstitucinis Teismas įgyvendina atlikdamas išimtinai jam priklausančius įgaliojimus tirti įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, aiškindamas Konstitucijos principus ir normas, saugodamas konstitucines vertybes, užtikrindamas žmogaus teises ir laisves, taip pat valdžių padalijimu grindžiamą viešosios valdžios organizaciją ir funkcionavimo darną. Konstitucinio Teismo nutarimuose išdėstyta Konstitucijos principų ir normų interpretacija - teisės doktrina, teisėkūrai ir teisei praktikai įtaką darantis ir skatinantis pagrindas.

Apibūdinant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetenciją, visų pirma, būtina atsižvelgti į tai, kad jo statuso ir kompetencijos suregulavimas pagrįstas europietiška konstitucinės kontrolės tradicija; joje svarbiausieji konstitucinių teismų įgaliojimai įtvirtinti konstitucijose. Kiti konstitucinių teismų veiklos klausimai reguliuojami konstitucinių teismų įstatymais. Nemažai teisminės veiklos klausimų reguliuojami teismų reglamentais, kuriuos priima patys konstituciniai teismai. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nurodytų Konstitucinio Teismo įgaliojimų sąrašas yra baigtinis, taigi ir Teismo įgaliojimų plėtimas arba siaurinimas visada bus susijęs su tam tikrais Konstitucijos pakeitimais ar papildymais. Toks konstitucinis reguliavimas sudaro prielaidas nenutrūkstamai gausinti teisminės veiklos patyrimą, formuotis ilgalaikiai Konstitucijos normų interpretavimo kultūrai ir tradicijai.

Ne vieno mokslininko nuomone, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencija yra beveik optimali. Teismas kontroliuoja įstatymų ir kitų aukštesnės teisinės galios teisės aktų konstitucingumą. Teismo įgaliojimų sričiai nepriklauso ministerijų, kitų valdymo institucijų, tarp jų apskričių administracijų, teisės aktų teisėtumo tikrinimas. Konstitucinis Teismas taip pat nevertina, ar savivaldybių aktai derinasi su Konstitucija ir įstatymais. Šiuos klausimus sprendžia atitinkamai bendrosios ir administracinės jurisdikcijos teismai. Tačiau kyla klausimas, ar Konstitucinio Teismo kompetenciją galima laikyti optimalia, jei ji neapima individualaus konstitucinio skundo instituto.

¹⁰ Romeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. Vilnius. 1994. P. 36.

¹¹ Ten pat. P. 29.

Iš Konstitucijoje suformuluotos Konstitucinio Teismo kompetencijos darytina svarbiausia išvada - pagrindinė Teismo funkcija yra tikrinti, ar teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai. Įgyvendindamas šią funkciją, Konstitucinis Teismas vykdo ir pagrindinę savo priedermę - užtikrina Konstitucijos viršenybę Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje, nes būtent teisės normų kuriamoje veikloje dažniausiai pažeidžiamos konstitucinės normos ir nuostatos, prasilenkiama su principais, kurie tiesiogiai suformuluoti Konstitucijoje, arba su tais, kurie remiasi konstitucinių normų visuma. Beje, Konstitucinis Teismas, siekdamas įsitikinti ir nustatyti, ar teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, išreiškia savo nuomonę ne tik dėl jo atitikimo konstitucinėms normoms, bet ir konstituciniams principams. Tokia Teismo pozicija susiklostė neatsitiktinai - ji remiasi ir konstitucine nuostata, kad Konstitucija yra vientisas aktas.

Šiuolaikiniame konstitucinės teisės moksle pripažįstama, kad Konstituciją sudaro ne tik Konstitucijos tekstas, t.y. jame tiesiogiai suformuluotos teisės normos ir principai. Nepaprastai svarbi yra Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje formuojama doktrina. Konstitucinio reguliavimo turinys atskleidžiamas tik oficialiai aiškinant Konstituciją, t.y. plėtojant konstitucinę doktriną kiekvienu klausimu, kuris tam tikroje byloje yra Konstitucinio Teismo nagrinėjimo dalykas¹². Prof. E. Kūrio teigimu, Konstitucijos teksto studijos be doktrinos studijų būtų tarsi raidžių mokymasis nebandant išsiaiškinti, kokius žodžius iš tų raidžių galima sudėti¹³. Darytina išvada, kad visapusiškas teisės aktų konstitucingumo ištyrimas nebūtų įmanomas be nuoseklaus Konstitucinio Teismo pateikiamo Konstitucijos normų ir principų aiškinimo.

Iš pačios Konstitucijos kyla Konstitucinio Teismo išimtiniai įgaliojimai oficialiai aiškinti Konstituciją, savo jurisprudencijoje pateikti oficialiąją Konstitucijos nuostatų sampratą - formuoti oficialiąją konstitucinę doktriną¹⁴. Konstitucinių nuostatų samprata, argumentai, išdėstyti Konstitucinio Teismo nutarimuose, taip pat kituose Konstitucinio Teismo aktuose: išvadose bei sprendimuose, saisto ir teisę kuriančias, ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus)¹⁵.

Oficialiosios konstitucinės doktrinos formavimas yra ne vienkartinis aktas, bet laipsniškas ir nuoseklus procesas. Jis yra nenutraukiamas ir niekuomet nebūna visiškai baigtas, nes Konstitucijos prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų ar vidinių prieštaravimų. Aiškinant Konstitucijos normas bei principus, niekuomet neišnyksta galimybė formuluoti tokias oficialias konstitucines doktrines nuostatas, kurios dar nebuvo suformuluotos ankstesnėse konstitucinės kontrolės bylose. Tokiu būdu atskleidžiama

¹² Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas.- Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2002. P. 14.

¹³ Ten pat. P. 16.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2006. Nr. 65-2400.

¹⁵ Ten pat.

Konstitucijoje įtvirtinto teisinio reguliavimo įvairovė ir pilnatvė¹⁶. Konstitucinis Teismas teigia, kad Konstitucijos nuostatų sampratos ir oficialių konstitucinių doktrininų nuostatų reinterpretavimas, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, yra išimtinė Konstitucinio Teismo kompetencija.

Prof. E. Kūrio teigimu, valstybių, kuriose konstituciją aiškina teismai, jurisprudencija ir joje formuluojama oficiali konstitucinė doktrina, yra svarbi sudedamoji pačios konstitucijos dalis¹⁷.

1.2. Konstitucinės kontrolės prielaidos ir įtvirtinimas Lenkijos Respublikos Konstitucijoje

Iki II pasaulinio karo Lenkijoje nebuvo konstitucinės kontrolės instituto. Tiek 1921 m. Konstitucija, sudaryta pagal Prancūzijos III Respublikos pavyzdį, tiek 1935 m. Konstitucija nenumatė atskiro konstitucinio teismo įkūrimo.

Po II Pasaulinio karo Lenkijai buvo primestas sovietinis valdymo modelis, įtvirtinęs valstybės valdžios vienybės principą. 1952 m. buvo priimta nauja Lenkijos valstybės, pavadintos Lenkijos Liaudies Respublika, Konstitucija, parengta pagal 1936 m. SSRS (vadinamosios Stalino) konstitucijos pavyzdį, iš tikrųjų buvusi tik pseudokonstitucija.

1970 m. pradžioje diskusijos dėl konstitucinės kontrolės instituto būtinumo stiprėjo, tačiau realių pokyčių nebuvo iki visuomeninio politinio judėjimo sukeltų 1980-ųjų įvykių. 1981 m. rudenį pradėti darbai, siekiant įkurti Konstitucinį Tribunalą ir Valstybės Tribunalą. 1982 m. kovo 26 d. konstitucinė pataisa numatė šių dviejų institucijų įvedimą į Lenkijos teisinę sistemą. Valstybės Tribunalo įstatymas buvo priimtas tą pačią dieną, tokiu būdu ši institucija pradėjo funkcionuoti po kelių mėnesių; tuo tarpu Konstitucinio Tribunalo įstatymas buvo patvirtintas tik 1985 m. balandžio 29 d., taigi jį pavyko patvirtinti tik po trejų atkaklaus konflikto metų. Įtakos grupės priešinosi konstitucinio teismo idėjai, nes buvo linkusios šią instituciją laikyti nepriklausoma ir sudėtingai politiškai valdoma.

Nestebina, kad susidarius tokioms sąlygoms, 1985 m. balandžio 29 d. Konstitucinio Tribunalo įstatymas - sudėtingai pasiekto kompromiso rezultatas - pasižymėjo įvairiausiais Tribunalo padėties ir kompetencijos apribojimais. Svarbiausias apribojimas buvo 1982-ųjų konstitucinė pataisa, pripažinusi, kad galutinis (neginčijamas) statusas suteikiamas tik kai kuriems Tribunalo sprendimams. Sprendimai dėl įstatymų atitikimo Konstitucijai buvo Seimo peržiūrėjimo

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 2006. Nr. 36-1292.

¹⁷ Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. Vilnius. 2004. P. 26.

objektas. Seimas galėjo panaikinti Tribunolo sprendimus tada, kai tokiam nutarimui jis pritarė 2/3 balsų dauguma. Toks sprendimas buvo bandymas pasiekti kompromisą: t.y. suformuoti konstitucinio teismo sistemą ir kartu išlaikyti valstybės valdžios vienybės principą. Tačiau tikrasis poveikis buvo sprendimų dėl atitikimo Konstitucijai pateikimas parlamento valiai, kitais žodžiais tariant - tuomet veikusiai komunistų partijai.

Žymūs pokyčiai nebuvo įmanomi iki politinės sistemos pasikeitimo 1989 m. Tais metais parlamente buvo pradėta rengti ir naująją Lenkijos Respublikos Konstituciją. Užtrukus Konstitucijos rengimo darbams, kaip laikinas sprendimas 1992 m. spalio 17 d. buvo priimtas Konstitucinis įstatymas dėl Lenkijos Respublikos įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių tarpusavio santykių ir dėl teritorinės savivaldos, vadinamas Mažąja Konstitucija¹⁸.

Nebuvo abejojama, ar reikia išlaikyti Konstitucinį Tribunalą, kadangi nebuvo nesutarimų dėl jo padėties įtvirtinimo ir veiklos apribojimų panaikinimo. Tačiau Seimas tapęs vienu iš dviejų organų (greta Senato), kuriam buvo suteikta įstatymų leidimo galia - ir toliau turėjo kompetenciją panaikinti Tribunolo sprendimus dėl įstatymų atitikimo Konstitucijai. Nepaisant apribojimų, Tribunalas suformavo plačią jurisprudenciją ir išsikovojo autoritetą tarp politinio elito ir teisinės doktrinos atstovų. Tribunolo jurisprudencija ypatingai išplėtė tokius konstitucinius straipsnius kaip teisinės valstybės, lygybės ar proporcingumo principas, kuriuos interpretuojant buvo suformuluota nemažai teisinių nuostatų, vėliau tiesiogiai įtvirtintų 1997 m. Lenkijos Respublikos Konstitucijoje.

Konstitucinio Tribunolo padėtis pasikeitė, kai 1997 m. spalio 17 d. pradėjo veikti 1997 m. balandžio 2 d. Lenkijos Respublikos Konstitucija ir 1997 m. rugpjūčio 1 d. buvo priimtas Konstitucinio Tribunolo įstatymas, suderintas su naująja konstitucine sistema.

Kaip ir Lietuvoje, Lenkijoje teisės aktų konstitucingumo kontrolę įgyvendina speciali konstitucinė institucija - Konstitucinis Tribunalas. Konstitucinio Tribunolo sprendimai, priimti iki 1997 m. Konstitucijos priėmimo, determinavo valstybės naujosios santvarkos turinį ir principus. Tai buvo padaryta remiantis 1989 m. gruodį pirmąją esmine konstitucine pataisa įvestu pamatiniu principu, skelbiančiu, kad Lenkija yra demokratinė teisinė valstybė. Tribunolo sprendimai formavo konstitucinę teisinę tvarką valstybėje, lėmė jos aksiologiją ir sukūrė konstitucinę demokratinės valstybės sistemą, kuri vėliau buvo įtvirtinta naujojoje Konstitucijoje¹⁹. Konstitucinio Tribunolo jurisprudencija pašalina ir kai kuriuos jo statuso apribojimus - didžiausią reikšmę turėjo 1993 m. spalio 20 d. sprendimas, kuriame buvo konstatuota, kad Tribunalui priėmus sprendimą dėl

¹⁸ Staugaitytė V. Lenkijos Respublikos 1997 m. Konstitucija // Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinių reguliavimų (kolektyvinė monografija). Vilnius. 2005. P. 291.

¹⁹ Safjan M. Lietuvos ir Lenkijos konstitucinės priežiūros sugretinimas // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2004. P. 100-101.

įstatymo prieštaravimo Konstitucijai ir Seimui neatmetus šio sprendimo per šešis mėnesius, įstatymas neteks privalomosios galios²⁰.

1997 m. Konstitucija išplėtė Konstitucinio Tribunolo įgaliojimų apimtį, įtraukdama centrinių valstybės valdžios institucijų ginčus dėl kompetencijos. Taip pat įtvirtinta galimybė teismams pateikti paklausimą Konstituciniam Tribunalui dėl norminio akto atitikimo Konstitucijai, ratifikuotoms tarptautinėms sutartims arba kitam teisės aktui, jei nuo atsakymo į tokį paklausimą priklauso galutinis bylos sprendimas teisme.

1997 m. Lenkijos Respublikos Konstitucijoje Konstitucinio Tribunolo statusas nors ir reglamentuojamas viename skyriuje kartu su bendrosios kompetencijos teismais, tačiau išskirtas į atskirą dalį. Prof. L. Garlicki teigimu, Lenkijos Konstitucinis Tribunalas yra savarankiškas valstybės konstitucinis organas, kurį reikėtų vertinti kaip teisminės valdžios organą. Pagrįsdamas tokį vertinimą L. Garlicki, visų pirma, akcentuoja Konstitucinio Tribunolo savarankiškumą, autonomiškumą, kartu kreipdamas dėmesį į tai, kad Lenkijos Konstitucinis Tribunalas nebevertina Konstitucijos vien tik kaip normų sistemos. Vis didesnę dėmesį Konstitucinis Tribunalas skiria konstituciniams principams ir joje įtvirtintoms bendrosios teisės vertybėms²¹.

Prof. J. Trzcinski teigia, kad Konstitucinio Tribunolo veikla netelpa tradicinėje valstybės valdžių padalinimo schemeje. Jis mano, kad Tribunalas yra nauja valstybės organų veiklos rūšis, o jo pagrindinis uždavinys yra kontroliuoti konstitucingumą ir teisėtumą kuriant teisę²².

Konstitucinis Tribunalas yra nepriklausoma konstitucinė valstybės institucija. Nors Tribunalas yra teisminės valdžios institucija, jo skirtumas nuo bendrosios kompetencijos teismų yra pabrėžiamas. Jis lieka už teismų sistemos ribų ir yra įkurtas vykdyti atskiros srities teisminę valdžią. Konstitucinio Tribunolo vieta politinėje sistemoje grindžiama nepriklausomumo principu. Tribunalas yra nepriklausomas nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių, vis dėlto Seimui ir Prezidentui yra suteikta tam tikra kompetencija kištis į jo veiklą. Konstitucinis Tribunalas kartais laikomas „negatyviuoju įstatymų leidėju“, kadangi gali eliminuoti nekonstitucines nuostatas iš teismų sistemos.

Apibendrinant galima pažymėti, kad lyginamosios konstitucinės teisės moksle plačiai paplitusi nuomonė, jog konstitucinių teismų teisinė prigimtis yra dvilypė. Viena vertus, teismai turi ryškių aukščiausiosios valstybės valdžios institucijos bruožų. Konstitucijoje įtvirtinta Teismo prerogatyva vertinti valstybės valdžios institucijų aktų atitikimą Konstitucijai sudaro prielaidas kai kuriems mokslininkams teigti, kad Teismas yra „ketvirtoji valdžia“, kuri kontroliuoja įstatymų

²⁰ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 1993 m. spalio 20 d. sprendimas. W 6/93.- <http://www.trybunal.gov.pl>.

²¹ Гарлицкий Л. Реформа конституционного судопроизводства в Польше//Конституционное правосудие в посткоммунистических странах, Москва: Центр конституционных исследований.1999. Р. 49-71.

²² Trzcinski J. Charakter podstawowej dzialalnosci Trybunalu Konstytucyjnego//Materialy konferencyj, Wroclaw: Wydawnictwo Uniwersitetu Wroclawskiego. 1987. P. 77-92.

leidžiamą ir vykdomą valdžias, ir todėl savaime yra aukščiausioji valstybės valdžia. Tokia nuomonė paplitusi Lenkijoje.

Kita vertus, akivaizdu, kad konstituciniai teismai yra teisminės institucijos tikraja šios sąvokos prasme ir veikia pagal teisminės valdžios dėsnius. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra išaiškinęs Konstitucinio Teismo statusą, todėl vargu ar būtinas detalesnis šio klausimo nagrinėjimas. Konstitucinio Teismo, kaip valstybės valdžios institucijos, teisinę prigimtį rodo: Konstitucinio Teismo pavadinimas - Konstitucijos kūrėja Tauta jį traktavo kaip teisminę instituciją²³; Konstitucinio Teismo formavimo tvarka - kaip ir kitos teisminės valdžios institucijos, yra formuojamas ne politiniu, bet profesiniu pagrindu; Konstitucinio Teismo teisėjų veiklos principai ir garantijos bei jiems taikomi darbo ir politinės veiklos apribojimai; Konstitucinio Teismo funkcija - konstitucinė teisminė kontrolė. Šie Konstitucinio Teismo, kaip valstybės valdžios institucijos, bruožai patvirtina, kad Konstitucinis Teismas yra teismas - specialus teismas, kuris užtikrina konstitucinį teisingumą²⁴. Jau vien tai, kad konstitucinis teismas konstitucinio teismo proceso būdu įsiterpia į teisinius santykius, patvirtina jo teisminį pobūdį, be to, remiasi proceso taisyklėmis, kurios savo esme ir turiniu artimos civilinių ginčų nagrinėjimui bendrosios kompetencijos teismuose.

Teismo statuso turinio prieštarumą lemia daugelis veiksnių, tarp jų - ir konstitucinių normų, kurias aiškina Teismas, pobūdis. Šios normos, būdamos konstitucinės teisės sistemos sudedamąja dalimi, yra labai artimos politikos sričiai. Todėl jų turinio atskleidimas labai dažnai tampa jau ne tik konstitucinės teisės mokslo, bet ir politinio proceso dalyku²⁵.

Darytina išvada, kad nei Lietuvoje, nei Lenkijoje nesiginčijama dėl ypatingos konstitucinę kontrolę įgyvendinančios institucijos vietos valstybės valdžios organų sistemoje. Valstybės valdžios institucija, kuri pačioje Konstitucijoje yra įvardyta kaip teismas, savo konstitucine prigimtimi negali būti ne teismas, t.y. ne teisminė institucija.

2. LENKIJOS IR LIETUVOS KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJŲ JURISDIKCIJA (KOMPETENCIJA)

Konstitucijos viršenybė teisinėje sistemoje reiškia, kad ji yra teisės aktų hierarchijos viršūnėje, todėl visi įstatymų leidžiamosios, vykdomosios, vietinės valdžios institucijų teisės aktai turi atitikti konstituciją.

²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl LR Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2006. Nr. 65-2400.

²⁴ Ten pat.

²⁵ Žilys J. Konstitucinis teismas valstybės valdžios organų sistemoje // Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. Monografija. Vilnius. 2001. P. 137.

Neabejotinai svarbiausia Lenkijos ir Lietuvos konstitucinės kontrolės institucijų funkcija yra hierarchinio teisės normų atitikimo kontrolė, t.y. žemesnės kategorijos teisės normų atitikimo aukštesnėms (ypatingai Konstitucijai) nagrinėjimas ir normų, nesuderinamų su galiojančia teisės sistema, šalinimas.

Lenkijos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta, kad Konstitucinio Tribunolo kontrolei priklauso trijų tipų aktai: įstatymai, tarptautinės sutartys ir centrinių valstybės institucijų leidžiami teisės aktai²⁶. Bendrai visi šie aktai vadinami „norminiais aktais“. Tokiu būdu iš Tribunolo jurisdikcijos sferos yra pašalinti ne norminiai aktai ir aktai, kuriuos išleido vietinės valdžios organai²⁷. Sąvoka „įstatymas“ apima visus parlamento priimamus įstatymus, todėl visi šie aktai yra Konstitucinio Tribunolo kontrolės objektai. Pabrėžtina, kad įstatymų konstitucingumo kontrolė išimtinai priklauso Konstitucinio Tribunolo kompetencijai²⁸.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 105 straipsnis numato įstatymų, kitų Seimo priimtų aktų, tarptautinių sutarčių, Prezidento ir Vyriausybės aktų konstitucingumo kontrolę. Kaip jau buvo minėta, Konstituciniam Teismui pavesta tikrinti aukštesniųjų teisinės galios aktų konstitucingumą. Šiuo požiūriu Lenkijos ir Lietuvos konstitucinės kontrolės institucijų jurisdikcijos sutampa.

2.1. Įstatymų ir kitų teisės aktų kontrolė

Įstatymų konstitucingumo problema yra viena iš aštriausių konstitucinių aktualijų jau vien todėl, kad įstatymai yra politinio organo - Seimo - politinės veiklos rezultatas (Lenkijos atveju - dvejų rūmų parlamento politinės veiklos rezultatas). Įstatymais reguliuojami patys svarbiausi visuomeniniai santykiai, todėl jais gali būti padaryti patys sunkiausi Konstitucijos pažeidimai. Ydingo įstatymo pagrindu bus leidžiami Vyriausybės, ministerijų, savivaldybių, kitų valdymo institucijų teisės aktai. Jie bus įgyvendinami ir teismų veikloje. Jais žmonės vadovausis socialiniuose santykiuose. Pažymėtina, kad leidžiant įstatymus galioja ir įstatymų teisėtumo prezumpcija - įstatymas laikomas atitinkančiu Konstituciją iki tol, kol bus išreikšta oficiali Konstitucinio Teismo nuostata šiuo klausimu.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje numatyti ne tik paprastieji, bet ir konstituciniai įstatymai. Konstitucija įtvirtina ypatingus reikalavimus konstitucinių įstatymų priėmimui, bet nutyli jų teisinę galią²⁹. Mokslinėje teisinėje literatūroje konstituciniai įstatymai traktuojami įvairiai. Prof. A. Vaišvila, skirstydamas įstatymus į pagrindinius ir paprastuosius, konstitucinius

²⁶ Lenkijos Respublikos Konstitucija, 188 straipsnis // Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius. 2004.

²⁷ Vietinės valdžios reglamentus peržiūri Vyriausiasis administracinis teismas.

²⁸ 1997 m. Lenkijos Respublikos Konstitucija panaikino galiojusią parlamento diskreciją atmesti Konstitucinio Tribunolo sprendimus.

²⁹ Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2002. P. 23.

įstatymus priskiria prie pagrindinių, šalia Konstitucijos ir ratifikuotų tarptautinių sutarčių³⁰. Tuo tarpu doc. E. Vaitiekienė konstitucinius įstatymus aiškina kaip atskirą, savarankišką įstatymų grupę³¹. Konstitucinis Teismas suformavo doktriną, pagal kurią konstituciniai įstatymai užima ypatingą vietą teisės aktų sistemoje, nulemtą pačios Konstitucijos kaip sistemos. Konstitucinių įstatymų negalima pakeisti ar panaikinti įstatymais - taip užtikrinamas didesnis konstituciniais įstatymais reguliuojamų visuomeninių santykių stabilumas. 2001 m. balandžio 2 d. nutarime³², kuriame Teismas kiek plačiau panagrinėjo konstitucinių įstatymų instituto klausimą, pateikė šiuos apibendrinimus: konstituciniai įstatymai negali prieštarauti Konstitucijai; paprastieji įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams. Nors nei Konstitucija, nei Konstitucinio Teismo įstatymas tiesiogiai neįtvirtina Konstitucinio Teismo kompetencijos konstitucinių įstatymų atžvilgiu, tačiau minėtame nutarime Teismas konstatavo, jog klausimą „ar konstitucinis įstatymas neprieštarauja Konstitucijai, pagal Konstituciją sprendžia Konstitucinis Teismas“.

Lenkijoje visi įstatymo galią turintys aktai yra konstitucingumo kontrolės objektai. 1997 m. Konstitucija tokiais pripažįsta tik prezidento potvarkius, leidžiamus karo padėties metu (Lenkijos Respublikos Konstitucijos 234 straipsnis). Vis dėlto Lenkijos teisės sistemoje dar yra įvairių dekretų ir reglamentų, priimtų iki 1989 m. ir turinčių įstatymo galią³³.

Lenkijos konstitucingumo kontrolės sistema prioritetą teikia vėlesniajai konstitucingumo kontrolei, kuri remiasi tokiais norminiais aktais, kurie jau yra priimti, galiojantys arba vis dar yra *vacatio legis* periode.

Konstitucinės kontrolės objektais Lenkijoje gali būti tik visiems privalomi aktai (normos). Jeigu aktai liovėsi galioti iki Tribunolo sprendimo priėmimo, procesiniai veiksmai nutraukiami (Konstitucinio Tribunolo įstatymo 39 straipsnis, 1 dalis). Praktikoje, dažnai kildavo daug abejonių, kai peržiūrimas kvestionuojamas aktas buvo anuliuojamas prieš Tribunalui priimant sprendimą. Iš pradžių Tribunalas manė, kad pripažinimas negaliojančiu yra tolygus privalomos galios netekimui, ir todėl turi lemti procesinių veiksmų nutraukimą. Tokia pozicija buvo problematiška, nes procesinių veiksmų nutraukimas neleido pripažinti nagrinėjamo akto neatitikimo Konstitucijai. Tai kliudė sprendimams individualiose bylose, priimamiems tokio akto pagrindu. Dėl to, 1990 m. buvo priimtas kitas požiūris. Tuo atveju, kai pripažintas negaliojančiu norminis aktas gali būti taikomas praeities situacijoms, jis gali išlaikyti savo visiems privalomą galią ir todėl gali būti

³⁰ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius. 2004. P. 314.

³¹ Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas. Vilnius. 2001. P. 46.

³² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 ir 5 dalių, 12 straipsnio 3 punkto, 16 straipsnio 3 dalies ir šio straipsnio 9 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl šio įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 bei 5 dalių ir 12 straipsnio 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų išsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo 8 straipsniui“ // Valstybės žinios. 2001. Nr. 29-938.

³³ <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm>

kontrolės objektas. Pagal 39 straipsnio 3 dalį, kuria 2000 m. buvo pataisytas Konstitucinio Tribunolo įstatymas, 39 straipsnio 1 dalies 3 punktas nėra taikomas, jei teismo sprendimas dėl ginčijamo norminio akto, kuris neteko savo galios, yra reikalingas siekiant apginti konstitucines teises ir laisves.

Paminėtina, kad pradžioje Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas laikėsi nuostatos, jog jis tiria tik galiojančius teisės aktus. Tokia Konstitucinio Teismo nuostata pirmą kartą netiesiogiai buvo suformuluota 1993 m. spalio 13 d. sprendime, kuriame Konstitucinis Teismas konstatavo, jog ginčijamos teisės normos panaikinimas yra pagrindas pradėti teisenai nutraukti³⁴.

Nuostata, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nagrinėja bylas tik dėl galiojančių teisės aktų konstitucingumo, pasikeitė 1999 m. viduryje³⁵. 1999 m. liepos 9 d. nutarimu³⁶ Konstitucinis Teismas pripažino kai kuriuos įstatymo, kurio galiojimo laikas jau buvo pasibaigęs, straipsnius prieštaraujančius Konstitucijai. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas nepateikė jokių argumentų, kodėl jis išnagrinėjo jau negaliojančio įstatymo atitiktį Konstitucijai.

Tai, kad buvo išnagrinėta negaliojančio įstatymo atitiktis Konstitucijai, sudarė prielaidas modifikuoti Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalyje įtvirtintos nuostatos, jog ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas nutraukti pradėtą teiseną, sampratą³⁷. Konstitucinis Teismas 2000 m. balandžio 5 d. nutarime³⁸ konstatavo, jog formuluotė „yra pagrindas pradėti teisenai nutraukti“ aiškintina kaip nustatanti Teismo teisę, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, nutraukti pradėtą teiseną, bet ne kaip nustatanti, jog kiekvienu atveju, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, pradėta teiseną turi būti nutraukta. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad teismui kreipusis su prašymu ištirti, ar teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymui, o Konstituciniam Teismui neišsprendus šio klausimo iš esmės nebūtų pašalintos teismui kilusios abejonės dėl teisės akto konstitucingumo. Nepašalinus abejonių dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo ir pritaikius tokį aktą sprendžiant bylą galėtų būti pažeistos asmens konstitucinės

³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. spalio 13 d. sprendimas dėl pradėtos teisenos byloje nutraukimo // Valstybės žinios. 1993. Nr. 54-1060.

³⁵ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. 2002, t. 30 (22). P. 134.

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 10 straipsnio 4 punkto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 27 d. nutarimo Nr. 105 "Dėl Lietuvos standartizacijos departamento prie valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerijos reorganizavimo" 2 punkto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 30 d. nutarimo Nr.117 „Dėl Lietuvos zoologijos sodo steigėjo teisių perdavimo“ 2 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. kovo 30 d. nutarimo Nr. 366 „Dėl kai kurių žemės ir miškų ūkio ministerijos funkcijų perdavimo aplinkos apsaugos ministerijai ir miškų ir saugomų teritorijų departamento prie aplinkos apsaugos ministerijos įsteigimo“ 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1999. Nr. 61-2015.

³⁷ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. 2002, t. 30 (22). P. 134.

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 731-19 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų“ 4.7 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 7 punktui“ // Valstybės žinios. 2000. Nr. 30-840.

teisės ir laisvės. Todėl 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarime³⁹ Konstitucinis Teismas konstatavo, kad tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipėsi byla nagrinėjantis teismas, kuriam kyla abejonių dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo, Konstitucinis Teismas turi pareigą išnagrinėti teismo prašymą neatsižvelgdamas į tai, ar ginčijamas arba kitas teisės aktas galioja, ar ne.

Kita konstitucinės kontrolės objektų grupė Lenkijoje - centrinių valstybės valdžios institucijų leidžiami teisės aktai⁴⁰, yra mažiausiai tiksliai sąvoka, nepaisant to, ji turėtų būti suprantama iš Konstitucinio Tribunolo suformuotos jurisprudencijos. Siekdamas apibrėžti norminio akto sąvoką, Tribunolas pritaikė esminį kriterijų, tokiu būdu, kiekvienas aktas, kuriame yra teisės normos, t.y. abstraktus ir bendro pobūdžio dispozicijos, laikytinas norminiu aktu. Tikslus tokio akto pavadinimas neturi didelės svarbos, kadangi Tribunolas atsižvelgia į turinį kaip į pagrindą kvalifikavimui. Pripažinimas, kad akte yra teisės normų, yra prielaida Konstitucinio Tribunolo tyrimui, o tokio akto forma yra antrinės svarbos⁴¹.

Tiek Lenkijoje, tiek Lietuvoje konstitucingumo kontrolė apima Seimo ir Senato priimtus kitus aktus, Lietuvoje šiuo atveju tik Seimo priimtus kitus aktus. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarime⁴² buvo išdėstytas naujas Konstitucinio Teismo įgaliojimų aspektas: interpretuodamas Konstitucijos 105 straipsnio 1 dalies nuostatą, jog Konstitucinis Teismas nagrinėja, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, Konstitucinis Teismas konstatavo, jog jis turi įgaliojimus tirti Seimo priimtų ir oficialiai paskelbtų įstatymų ir kitų teisės aktų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai, neatsižvelgdamas į tai, kokia yra nustatyta šių įstatymų ar kitų teisės aktų (jų dalių) taikymo pradžios data. Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas konstatavo, jog pagal Konstituciją jis turi įgaliojimus tirti ir dar neįsigaliojusių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Svarbu, kad šie įstatymai ir kiti teisės aktai būtų priimti ir oficialiai paskelbti.

Apibendrinant teigtina, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti priimtų ir oficialiai paskelbtų, nors ir dar neįsigaliojusių, o taip pat ir negaliojančių įstatymų, kitų Seimo priimtų aktų, Respublikos Prezidento aktų ir Vyriausybės aktų konstitucingumą.

³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 4 d. nutarimu Nr.120 „Dėl valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos 3 punkto (1999 m. vasario 4 d. ir 2000 m. balandžio 14 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 20 straipsnio 5 daliai (1998 m. gegužės 12 d. redakcija)“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 82-3529.

⁴⁰ Lenkijos Respublikos Konstitucija, 188 straipsnis, 3 dalis // Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius. 2004.

⁴¹ <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm>

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 93-4000.

Pagal 1997 m. Lenkijos Respublikos Konstituciją visi valstybės lygmens norminio pobūdžio aktai, kaip ir poįstatyminiai aktai, turi būti laikomi Konstitucinio Tribunolo kontrolės objektais. Ne norminio pobūdžio aktai nėra Konstitucinio Tribunolo kontrolės objektai (aktai, kurie neįtvirtina teisės normų), tai ypatingai taikoma individualiems aktams (pvz. Seimo sprendimai nurodantys tam tikro įstatymo projekto galutinius terminus ar metodus).

Įstatymai sudaro pagrindą poįstatyminių teisės aktų konstitucingumo kontrolei. Nėra jokių kliūčių abejoti tokių aktų tiesioginiu atitikimu Konstitucijai ar tarptautinėms sutartims. Pagal iki šiol suformuotą Konstitucinio Tribunolo jurisprudenciją, poįstatyminių aktų neatitikimas įstatymui tolygus Konstitucijos pažeidimui. Pažymėtina, kad Tribunolo jurisdikcija šioje srityje nėra išimtinė. Tiek bendrieji, tiek administraciniai teismai gali nagrinėti poįstatyminius teisės aktus ir atsisakyti juos taikyti, jei mano, kad jie neatitinka įstatymų, tarptautinių sutarčių ar Konstitucijos.

Tais atvejais, kai ginčijama poįstatyminio teisės akto atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai, bet neprašoma ištirti, ar poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja įstatymui, kurio pagrindu jis buvo priimtas, Konstituciniam Teismui kyla pareiga patikrinti ir tai, ar ginčijamas poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja įstatymui, kurio pagrindu jis buvo priimtas (nors minėtas įstatymas ir nėra ginčijamas), taip pat patikrinti, ar įstatymas, kurio pagrindu buvo priimtas ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, neprieštarauja Konstitucijai. Kitaip būtų neįmanoma nustatyti, ar poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucijoje yra įtvirtinta teisės aktų hierarchija, kuri reiškia ir tai, jog poįstatyminis aktas negali prieštarauti įstatymui, o įstatymas - Konstitucijai. Kadangi Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vyriausybės priimami aktai yra poįstatyminio pobūdžio, tai tiriamas jų atitikimas įstatymams ir tų įstatymų atitikimas Konstitucijai.

2.2. Tarptautinės sutartys kaip konstitucingumo kontrolės objektas

Tarptautinių teisės aktų atitikimo Konstitucijai funkcijos apimtis, pobūdis, turinys priklauso nuo valstybių konstitucinių sistemų, nuo konstitucinės kontrolės institucijų konstitucinio statuso. Valstybių konstitucinėse sistemose yra nustatytos skirtingos tarptautinių sutarčių konstitucingumo tikrinimo kontrolės formos.

Vėlesnioji tarptautinių sutarčių konstitucinė kontrolė numatyta Lenkijoje, tačiau išimtiniais atvejais Respublikos Prezidentas gali inicijuoti išankstinę tarptautinių sutarčių kontrolę. Konstitucinis Tribunalas yra pripažinęs, kad sprendimas dėl akto konstitucingumo, priimtas išankstinės kontrolės tvarka, nesudaro - kaip *res judicata* - kliūtis dar kartą patikrinti šio akto konstitucingumą paskesnėsios kontrolės tvarka⁴³. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos

⁴³ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 1996 m. liepos 17 d. sprendimas. 1996. K 8/96.- <http://www.trybunal.gov.pl>.

normomis, galima manyti, kad Konstitucijoje nustatyta išankstinės ir vėlesnės tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolės galimybė.

Išankstinės kontrolės atveju gali būti sprendžiamas esminis klausimas, ar tarptautinė sutartis, ar jos kai kurios nuostatos neprieštaruja konstitucijai. Vėlesnės kontrolės atveju gali iškilti ir pirmoji problema, ir kita, t.y. ar buvo laikomasi tarptautinės sutarties sudarymo, ratifikavimo, paskelbimo tvarkos.

Tikrinti tarptautinių sutarčių konstitucingumą yra naujas Konstitucinio Tribunolo įgaliojimas įtvirtintas 1997 m. Lenkijos Respublikos Konstitucija, anksčiau šioje srityje Konstitucinio Tribunolo kompetencija buvo apribota. Nors praktikoje Tribunalas dažnai rėmėsi tarptautinėmis sutartimis, ypač Žmogaus Teisių ir Pagrindinių Laisvių Konvencija, tačiau toks rėmimasis dažnai buvo laikomas tik papildomu argumentu. 1997 m. Konstitucijoje įtvirtinus naują kontrolės sritį, situacija pakito ir Tribunalas turi teisę spręsti dėl įstatymų ir kitų teisės aktų atitikimo tarptautinėms sutartims, bei dėl tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai. Taigi tarptautinės sutartys gali būti ne tik kontrolės dalykas, bet ir pagrindas.

Pagal Lenkijos Respublikos Konstitucijos 188 straipsnio formuluotę, visi tarptautinių sutarčių tipai yra konstitucinės kontrolės objektai, įskaitant ir ratifikuotas tarptautines sutartis, kurioms ratifikuoti reikia išankstinio įstatyme išreikšto sutikimo ir sutartis, kurioms ratifikavimo nereikia. Tribunolo jurisdikcijos laipsnis priklauso nuo sutarties tipo, kadangi kiekvienas tipas teisės šaltinių hierarchijoje užima skirtingą padėtį.

Nei Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo įstatyme nėra patikslinta, kokio pobūdžio tarptautinių sutarčių konstitucingumą gali tikrinti Konstitucinis Teismas. Neapibrėžus sutarčių kategorijos, galima numanyti, kad Teismas gali tikrinti visų tarptautinių sutarčių konstitucingumą, kurias Lietuvos Respublika raštu sudaro su užsienio valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis. Nėra vertinami Lietuvos Respublikos ministerijų ar Vyriausybės įstaigų bei kitų valstybės institucijų vardu ir pagal jų kompetenciją sudaromi susitarimai su atitinkamomis užsienio valstybių ar organizacijų institucijomis, kadangi pagal Tarptautinių sutarčių įstatymą šie aktai nėra Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys⁴⁴.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnyje numatyta, kad prašyti Konstitucinio Teismo išvados dėl tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai gali Seimas ir Respublikos Prezidentas.

Taigi tarptautinių sutarčių konstitucingumo įvertinimo iniciatoriais Lietuvoje gali būti ribotas subjektų skaičius. Tuo tarpu Lenkijos Respublikos Konstitucijos 191 straipsnis numato šią galimybę plačiam subjektų ratui: tiek bendrosios iniciatyvos teisės turėtojams (t.y. beveik visiems

⁴⁴ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999. Nr. 60-1948.

valstybės centriniams konstituciniams organams), tiek specialiosios iniciatyvos teisės turėtojams (tiek, kiek tarptautinė sutartis susijusi su jų veiklos sritimi).

2.3. Ginčai dėl kompetencijos

Valstybės valdžios institucijų organizacija, jų funkcionavimas - reikšminga konstitucinio reguliavimo sritis. Šios srities normos sudaro didžiąją konstitucijos teksto dalį. Tik aiškiai apibrėžus valdžios organizacijos ir funkcionavimo pagrindus galima užtikrinti demokratišką, saistomą teisės viešųjų reikalų tvarkymą, galima garantuoti, kad įkurtos valdžios struktūros vykdys nustatytas funkcijas, veiks neperžengdamos suteiktų įgaliojimų⁴⁵. Tačiau konstitucija - tik pagrindas, formuojantis institucijos veiklos žemesnio lygmens teisinį reglamentavimą, kuris kiekvienu atveju grindžiamas vienokiu ar kitokiu konstitucinio teksto interpretavimu.

Lenkijos Respublikos Konstitucijos 189 straipsnis numato specialią Konstitucinio Tribunolo jurisdikcijos sritį - ginčų, kylančių tarp centrinių konstitucinių valdžios organų, sprendimą. Šią Tribunolo veiklos sritį įtvirtino 1997 m. Konstitucija.

Konstitucijos 189 straipsnyje pateikiama bendra nuostata, kad „Konstitucinis Tribunalas sprendžia ginčus dėl kompetencijos kylančius tarp valstybės centrinių konstitucinių organų“. Konstitucinio Tribunolo įstatymas detalizuoja „ginčų dėl kompetencijos“ sampratą 53 straipsnio 1 dalyje, įvardindamas tai, kaip dviejų ar daugiau valstybės centrinių konstitucinių organų manymą esant kompetentingais spręsti tuos pačius klausimus arba nemanymą esant kompetentingais atitinkamose srityse. Pagal Lenkijoje priimtą išaiškinimą ginčas gali kilti, kai kompetencijos pagrindu pradedamas tam tikras veiksmas ar priimamas sprendimas, o ne tada, kai kalbama apie bendrą atskirų konstitucinių valstybės organų kompetencijų lygį ir pareigas⁴⁶.

Ginčas dėl kompetencijos gali būti sprendžiamas tik tarp valstybės centrinių konstitucinių organų, taigi Tribunalas nesprenžia tarp centrinių ir vietinės valdžios organų kylančių ginčų (vertikaliųjų ginčų), bei ginčų tarp centrinių valdžios organų, kurių įsteigimas nėra įtvirtintas konstitucinėse nuostatose (Konstitucinio Tribunolo įstatymo 53 straipsnio 1 dalis). Teisė pradėti procesinius veiksmus, remiantis dėl kompetencijos kilusiais ginčais, buvo apibrėžta siaurai⁴⁷ ir suteikta tik Respublikos Prezidentui, Seimo Pirmininkui, Senato Pirmininkui, Ministrui Pirmininkui, Aukščiausiojo Teismo pirmininkui, Vyriausiojo Administracinio Teismo Pirmininkui ir Aukščiausiųjų Kontrolės Rūmų Pirmininkui. Gali būti daroma prielaida, kad jie taip pat gali veikti ir kitų valstybės konstitucinių organų vardu. Vis dėlto asmenys, turintys teisę inicijuoti tokius veiksmus, neapima visų valstybės konstitucinių organų (išskirti yra: Piliiečių teisių gynėjas, Valstybinė transliavimo ir televizijos taryba ir ministrai).

⁴⁵ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius. 2003. P. 49.

⁴⁶ <http://www.trybunal.gov.pl>.

⁴⁷ <http://www.trybunal.gov.pl>.

Kitaip nei Lenkijoje, Lietuvos Respublikos Konstitucija tiesiogiai nenumato ginčų dėl kompetencijos sprendimo, kaip Konstitucinio Teismo kompetencijos srities. Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar neprieštarauja Konstitucijai įstatymai ir kiti teisės aktai. Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje numatyti atvejai, kai Konstitucinis Teismas teikia išvadas. Todėl ginčai dėl Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės, teismų įgaliojimų, jų tarpusavio sąveikos sprendžiami, kai: 1) Konstitucinis Teismas nagrinėja, ar neprieštarauja Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo aktai (t.y. kai ginčijamų aktų normos nustato valdžios institucijų įgaliojimus, vykdomas funkcijas ar šių institucijų sąveiką); 2) Konstitucinis Teismas nagrinėja, ar Respublikos Prezidento, Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams (kai tai susiję su valstybės valdžios institucijų vykdomomis funkcijomis, įgaliojimais bei jų tarpusavio santykiais); 3) Konstitucinis Teismas teikia išvadas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai (jeigu tai susiję su valstybės valdžios institucijų įgaliojimais, šių institucijų vykdomomis funkcijomis, taip pat su šių institucijų sąveika).

Tiek teisės moksle, tiek teismų praktikoje yra suformuota ir toliau plėtojama *ultra vires* doktrina, kuri paprastai reiškia, kad viešojo administravimo subjektas negali veikti viršydamas savo įgaliojimus, peržengti jam suteiktą diskrecijos ribą⁴⁸.

Ultra vires doktriną Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas formuoja vykdydamas jam pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją pavestus įgaliojimus. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje sprendžiant, ar teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai, o poįstatyminiai teisės aktai - įstatymams, nagrinėjami labai įvairūs teisėkūros subjektų bei tam tikrų viešosios valdžios institucijų pareigūnų veikimo *ultra vires* aspektai. Vienas iš tokių veikimo *ultra vires*, reguliuojant teisinius santykius atvejų, kai teisėkūros subjektai, nustatydami teisinį reguliavimą, pažeidžia Konstitucijoje įtvirtintą valdžių padalijimo principą. Dažnas atvejis Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje⁴⁹ - kompetencijos tarp Seimo ir Vyriausybės pasidalinimas.

Lenkijoje specialios jurisdikcijos srities skyrimu tarsi pabrėžiamas Konstitucinio Tribunolo kaip valdžių santykių arbitro vaidmuo. Spręsdamas ginčus tarp valstybės valdžios institucijų, Konstitucinis Tribunolas veikia kaip valdžių konfliktų arbitras, kurio tikslas - apsaugoti

⁴⁸ Abramavičius A. *Ultra vires* doktrina Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Konstitucinė jurisprudencija. 2007. Nr. 3 (7). P. 323.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymo 11 straipsnio 4 dalies 9 punkto (2000 m. lapkričio 28 d. redakcija) ir 2000 m. lapkričio 28 d. Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymo 11 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2003. Nr. 10-366.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 23 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 24 d. nutarimo Nr. 1698 „Dėl pritarimo akcinės bendrovės „Alita“ valstybei nuosavybės teise priklausančių akcijų pirkimo-pardavimo sutarties projektui“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymo 16 straipsnio (2001 m. gruodžio 17 d. redakcija) 1 daliai (1997 m. lapkričio 4 d. redakcija)

Konstitucijoje įtvirtintą valdžių pusiausvyrą. Tuo tarpu Lietuvoje institucijų nesutarimo išsprendimas yra tarsi sprendimų dėl akto konstitucingumo ar nekonstitucingumo padarinys.

Apibendrinant galima teigti, kad iš esmės valstybės valdžios institucijų įgaliojimų bei funkcionavimo klausimus konstituciniai teismai sprendžia nagrinėdami ir priimdami sprendimus bet kokiose bylose. Kitaip tariant, visi konstitucinių teismų nutarimai iš esmės yra susiję su valdžios ribų klausimu. Kiekvienoje byloje svarstomas konkrečios valstybės valdžios institucijos priimtų normų likimas: jei norma neprieštaruja Konstitucijai, patvirtinama institucijos kompetencija konkrečioje srityje, jei prieštaruja - tikslinamos kompetencijos ribos.

2.4. Politinių partijų tikslų ir veiklos atitikimo konstitucijai tyrimas

Tam tikri partijų kūrimosi ir funkcionavimo laisvės apribojimai yra įtvirtinti 1997 m. Lenkijos Respublikos Konstitucijoje. Lietuvos Respublikos Konstitucija konkrečiai neįvardina tokios Konstitucinio Teismo funkcijos, tuo tarpu Konstitucinis Tribunalas prižiūri, kad politinių partijų tikslai ir vykdoma veikla atitiktų Konstituciją. Tiek tikslai, tiek veikla turi atitikti konstitucines nuostatas, o ypač Lenkijos Respublikos Konstitucijos 11 straipsnio 1 dalį, kurioje politinė partija apibrėžiama kaip organizacija „įkurta remiantis savanoriškumo principu ir Lenkijos piliečių lygybe“, kurios tikslas yra „demokratiškais priemonėmis įtakoti valstybės formuojamą politiką“. Svarbus ir 13 straipsnis, draudžiantis politines partijas ir kitas organizacijas, savo programose besivadovaujančias totalitariniais nacizmo, fašizmo ir komunizmo veiklos metodais bei praktika, taip pat tas, kurių programa arba veikla suponuoja ar leidžia rasinę ir tautinę neapykantą, prievartos naudojimą siekiant užgrobti valdžią ar paveikti valstybės politiką arba numatančias struktūras ar narystės išlaptinimą. Jei prieš įtraukiant naują politinę partiją į politinių partijų registrą apygardos teismas abejoja dėl partijos įstatuose nurodytų tikslų ir principų atitikimo Konstitucijai, jis yra įpareigotas kreiptis į Konstitucinį Tribunalą. Tribunalui nustačius politinės partijos veiklos tikslų ir principų neatitikimą Konstitucijai, partija neįregistruojama. Lenkijos Respublikos Konstitucijos 191 straipsnis įtvirtina, kad procesinius veiksmus Konstituciniame Tribunale gali inicijuoti bendrosios iniciatyvos teisės turėtojai. Konstitucingumo tyrimas apima politinės partijos įstatų ir jos programos nagrinėjimą. Tribunalo sprendimas, dėl vykdančios savo veiklą partijos tikslų neatitikimo Konstitucijai, lemia jos panaikinimą ir išbraukimą iš politinių partijų registro. Tribunalas tokius atvejus nagrinėja dalyvaujant visiems teisėjams.

2.5. Aukščiausiųjų valstybės valdžios pareigūnų apkalta

Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo kompetencija neapima kai kurių įgaliojimų,

neretai pavedamų konstitucinės kontrolės institucijų kompetencijai. Vienas iš tokių - konstitucinės atsakomybės klausimų sprendimas, šią funkciją Lenkijoje atlieka Valstybės Tribunolas.

Tuo tarpu Lietuvos Respublikoje konstitucinės kontrolės objektas yra tai, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Apkaltos procesas gali būti inicijuojamas Respublikos Prezidentui, Konstitucinio Teismo Pirmininkui ir teisėjams, Aukščiausiojo Teismo Pirmininkui ir teisėjams, Apeliacinio Teismo Pirmininkui ir teisėjams, Seimo nariams šurkščiai pažeidusiems Konstituciją arba sulaužiusiems priesaiką, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas. Konstitucinis Teismas į apkaltos procesą gali įsijungti po to, kai Seimas pritaria specialiosios tyrimo komisijos išvadai, kad yra pagrindas pradėti apkaltos procesą. Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar valstybės pareigūno, kuriam pradėta apkalta, veiksmai neprieštarauja Konstitucijai, tačiau šį klausimą galutinai sprendžia Seimas. Galima teigti, kad Teismas riboja Seimo diskreciją šioje srityje. Jei Konstitucinis Teismas išvadoje konstatuotų, kad Respublikos Prezidentas savo veiksmais nepažeidė Konstitucijos (ar pažeidė ją nešurkščiai), tai Seimas neturėtų konstitucinių įgaliojimų balsuoti dėl Prezidento pašalinimo iš pareigų. Taigi apkaltos metu būtent Konstitucinis Teismas lemia galimybę pašalinti Prezidentą iš pareigų, kadangi Seimo sprendimas dėl pašalinimo ir remiasi Teismo išvada. Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 31 d. išvadoje konstatavo⁵⁰, kad apkaltos metu Seimas negali revizuoti Konstitucinio Teismo išvados teisinio aspekto. Seimas yra politinė institucija, todėl jis nėra kompetentingas spręsti teisinių klausimų.

2.6. Kiti konstitucinės kontrolės institucijų nagrinėjami klausimai

Dar vienas įgaliojimas, kurio neapima Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo kompetencija, yra bylų dėl rinkimų ir referendumo galiojimo nagrinėjimas. Ši sritis priklauso Lenkijos Aukščiausiojo Teismo kompetencijai. Lietuvoje Konstitucinis Teismas turi teisę teikti išvadą šiuo klausimu. Konstitucinio Teismo įstatymas konkretizuoja Teismo veikimo galimybes šioje srityje. Minėto įstatymo 77 straipsnyje⁵¹ yra nustatytas kontrolės objektas ir šios kontrolės ribos - Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar kita minėtų komisijų veikla buvo padaryta pasibaigus balsavimui, renkant Seimo narius ar Respublikos Prezidentą. Teismo įgaliojimai vertinti rinkimų teisėtumą yra riboti. Iš esmės Konstitucinis Teismas tiria Vyriausiosios rinkimų komisijos akto teisėtumą, t.y. ar Vyriausioji rinkimų komisija nepažeidė rinkimų įstatymų. Tačiau jei Konstitucinis Teismas konstatuotų, kad

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 2004. Nr. 49-1600.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993. Nr. 6-120.

atitinkamais veiksmais buvo pažeista pati Konstitucija (pvz. konstituciniai principai), tai, remiantis Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada⁵², Seimas negalėtų šio vertinimo kvestionuoti.

Analogiškai galima būtų vertinti Konstitucinio Teismo išvadą dėl Respublikos Prezidento būklės. Teisine ir politine prasme sunku pasakyti, kuriai institucijai - Seimui ar Konstituciniam Teismui - labiau tinka tarti paskutinį žodį, vertinant Respublikos Prezidento sveikatos būklę ir jo galimybę toliau eiti Prezidento pareigas⁵³. Tačiau jei Konstitucinis Teismas savo išvadoje konstatuotų, kad galimybė Prezidentui toliau eiti pareigas kelia grėsmę kai kurioms konstitucinėms vertybėms ir valstybės konstitucinei sistemai, tai, remiantis minėta išvada, iš Seimo būtų atimta paskutinio žodžio teisė.

Prašyti Konstitucinio Teismo išvados šiuo klausimu gali tik Seimas. Klausimas turi būti patvirtintas nutarimu, priimtu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma. Prie klausimo ir atitinkamo Seimo nutarimo turi būti pridėta Seimo patvirtintos gydytojų komisijos išvada. Pažymėtina, kad medicininiai įrodymai ar motyvai nėra tie teisiniai motyvai, apie kuriuos kalbama Konstitucijos 106 straipsnio 6 dalyje. Todėl Konstitucinis Teismas gali atsisakyti rengti išvadą, jei jos prašančiame Seimo nutarime nėra argumentuotai nurodyta, kokių konstitucinių įgaliojimų negali ar negalės optimaliai vykdyti Respublikos Prezidentas dėl savo sveikatos būklės.

Lenkijos Respublikos Konstitucija taip pat numato Konstitucinio Tribunolo teisę spręsti dėl Respublikos Prezidento galėjimo eiti savo pareigas. Visgi Konstitucijos 131 straipsnis tiesiogiai nenurodo, kad gali būti sprendžiama tik dėl Prezidento sveikatos būklės. Formuliuotė „laikina negali vykdyti pareigų“ gali būti suprantama ir plačiau. Kaip šios procedūros iniciatorius nurodomas Seimo Pirmininkas, kuris Tribunalui pavedus eina Prezidento pareigas. Šioje vietoje gali būti išvelgiamas labiau politinis motyvas, nei tikrasis rūpinimasis Prezidento galėjimu eiti savo pareigas. Juk pats Seimo Pirmininkas inicijuoja šią procedūrą, o po to jis dar ir eina Prezidento pareigas.

3. LIETUVOS IR LENKIJOS KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJŲ SUDĖTIS IR FORMAVIMO TVARKA

Kalbant apie konstitucinės kontrolės institucijos formavimo tvarką, turima omenyje teisėjų paskyrimo dalyvaujančius organus, procedūrą, reikalavimus kandidatams į teisėjus, kadencijos laiką ir kt. Šie klausimai dažniausiai būna sureguliuoti konstitucijose ir įstatymuose, reglamentuojančiuose konstitucinės kontrolės institucijų veiklą.

⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 2004. Nr. 49-1600.

⁵³ Vaičiaitis A. V. Prezidento apkalta 2003-2004. Dokumentų rinkinys. Vilnius. 2005.

Teisėjų skaičių konstitucinės kontrolės institucijose paprastai lemia teismo kompetencija, darbo apimtis, jo vidinė struktūra ir kiti veiksniai. Šis skaičius dažniausiai būna numatytas valstybių konstitucijose ir svyruoja nuo keturių (Andora) iki devyniolikos (Rusija).

Tiek Lietuvos, tiek Lenkijos Respublikų Konstitucijos aiškiai nustato tikslų galimų teisėjų skaičių. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 103 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog Konstitucinį Teismą sudaro 9 teisėjai, tuo tarpu Lenkijos Respublikos Konstitucijos 194 straipsnio 1 dalis numato 15 teisėjų (anksčiau jų buvo 12). Šios normos pakartotos abiejų šalių konstitucinės kontrolės institucijų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose.

Galima būtų išskirti kelis konstitucinių teismų formavimo būdus⁵⁴:

- 1) konstitucinio teismo sudėties formavime dalyvauja trys valstybinės valdžios šakos - įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė;
- 2) konstitucinio teismo sudėties formavime dalyvauja dvi valstybinės valdžios šakos - įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji;
- 3) konstitucinio teismo sudėties formavime dalyvauja tik viena valstybinės valdžios šaka - įstatymų leidžiamoji arba vykdomoji.

Tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje konstitucinių teismų teisėjus skiria Seimas. Tik Lietuvoje, kaip nurodoma Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme, po tris kandidatus teikia Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo Pirmininkas. Taigi Teismo sudėties formavime dalyvauja visos trys valdžios šakos. Nustatant būtent tokią Konstitucinio Teismo sudarymo tvarką, siekiama izoliuoti šį teismą nuo politinių poveikių, taip pat užtikrinti jo nepriklausomumą nuo kurios nors vienos valdžios, kadangi nepriklausomumas yra vienas svarbiausių konstitucinės kontrolės institucijų veiklos principų.

Lenkijoje iniciatyvą siūlyti kandidatus turi ne mažiau kaip 50 Seimo deputatų grupė arba Seimo Prezidiumas. Vadinas, Konstitucinio Tribunolo formavime dalyvauja tik įstatymų leidžiamoji valdžia. Manytina, kad taip sudarant Tribunalą neišvengiamai įgyvendinamas politinis atstovavimas teisme, o teisėjų parinkimas ir skyrimas tampa ir politinio proceso dalimi. Lenkijoje paplitusi nuomonė, kad Konstitucinis Tribunalas yra politinio pobūdžio institucija, skirta politinėms užduotims vykdyti ir kad politiniu pagrindu renkami teisėjai negali atsikratyti savo politinio užnugario ir vykdo jiems patikėtą politinę misiją⁵⁵. Tačiau tai, kad Tribunolo teisėjai yra renkami politiniu pagrindu, M. Safjano teigimu, dar nereiškia, kad jų, kaip teisėjų, veiksmai yra politiniai⁵⁶.

Abiejose šalyse teisėjų kadencijos trukmė vienoda - 9 metai. Kadencijų skaičius ribojamas ir Lenkijoje, ir Lietuvoje - galima tik viena kadencija. Asmenys, paskirti konstitucinės kontrolės

⁵⁴ Pagal: Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: LTU. 2001. P. 442.

⁵⁵ Safjan M. Konstitucija, teisingumas, teisė // Konstitucinė jurisprudencija. 2006. Nr. 2. P. 245-246.

⁵⁶ Ten pat. P. 246.

institucijos teisėjais, turi duoti priesaiką, skirtumas tas, kad Lietuvoje priesaiką priima Seimo Pirmininkas, Lenkijoje - Respublikos Prezidentas.

Rotacija numatyta tik Lietuvos Respublikos Konstitucijoje: „Konstitucinis Teismas kas treji metai atnaujinamas vienu trečdaliu“⁵⁷. Konstitucinio Teismo sudarymo tvarka užtikrina nuolatinį Konstitucinio Teismo teisėjų sudėties atnaujinimą ir patvirtina Konstitucinio Teismo išskirtinumą teisminės valdžios sistemoje. Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimo tvarka yra *expressis verbis* nustatyta Konstitucijoje, todėl jokia institucija, joks pareigūnas neturi įgaliojimų paneigti ar riboti Seimo teisę paskirti pateiktą asmenį Konstitucinio Teismo teisėju arba jo nepaskirti. Jeigu tokie įgaliojimai būtų nustatyti įstatymu ar kitu teisės aktu, būtų sudarytos prielaidos sukliudyti Konstitucijoje nustatyta tvarka atnaujinti Konstitucinį Teismą.

Ir Konstitucinio Teismo, ir Konstitucinio Tribunolo teisėjų kandidatūroms keliami ypatingi reikalavimai. Lietuvoje teisėju gali būti skiriamas nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos pilietis, turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažesnę kaip dešimties metų teisinio ar mokslinio pedagoginio darbo pagal teisininko specialybę stažą. Lenkijoje reikalavimai kandidatams į Konstitucinio Tribunolo teisėjus formuojami kitaip: kandidatai turi pasižymėti išskirtinėmis teisės žiniomis⁵⁸ ir atitikti Aukščiausiojo Teismo arba Vyriausiojo administracinio teismo teisėjo kvalifikaciją⁵⁹.

Kiekvienas konstitucinis teismas turi savo pirmininką. Neretai konstitucijose numatoma speciali jo rinkimo ar skyrimo tvarka, tačiau visada pirmininkas skiriamas iš jau išrinktų ar paskirtų teisėjų. Dažniausiai yra du būdai jam išrinkti: pirmuoju atveju, jis renkamas pačių konstitucinio teismo teisėjų, antruoju - naudojama ypatinga paskyrimo procedūra. Kuris būdas bus pasirinktas, dažniausiai priklauso nuo to, koks vaidmuo tenka pirmininkui. Jei jis yra konstitucinio teismo kaip kolektyvinio organo atstovas bei vadovauja jo vidiniam gyvenimui, bet visur kitur jis lygiateisis su kitais teismo teisėjais, tai tikslingiau yra pasirinkti būdą, kuomet patys teisėjai iš savo tarpo renka pirmininką. Toks konstitucinio teismo pirmininko rinkimo būdas yra svarbus teisėjų lygiateisiškumo bei konstitucinio teismo nepriklausomumo garantas.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo Pirmininko skyrimo procedūra skiriasi nuo Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo Pirmininko skyrimo procedūros. Lietuvoje pirmininką skiria Seimas Respublikos Prezidentui pateikus kandidatą, o Lenkijoje Tribunolo pirmininką skiria Respublikos Prezidentas. Be to, Lenkijoje yra skiriamas ir vicepirmininkas, tokios pareigybės Lietuvos Konstituciniame Teisme nėra. Tribunolo pirmininko ir vicepirmininko kandidatūras Prezidentui teikia Tribunolo teisėjų bendras susirinkimas, prieš tai nubalsavęs dėl galimų kandidatų slaptai.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 103 straipsnis, 1 dalis // Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014.

⁵⁸ Lenkijos Respublikos Konstitucija, 194 straipsnis, 1 dalis // Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius. 2004.

⁵⁹ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo įstatymas, 5 straipsnis, 3 dalis // Dz. U. 1997. Nr. 102.

Be pirmininko ir vicepirmininko Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatymas numato dar vieną organą - Tribunolo teisėjų bendrą susirinkimą (Generalinę Asamblėją)⁶⁰. Tribunolo teisėjų bendras susirinkimas turi pakankamai svarių funkcijų: kandidatų į pirmininko ir vicepirmininko pareigas rinkimas, įstatų priėmimas, pajamų ir išlaidų plano projekto priėmimas, su teisėjais susijusių reikalų sprendimas, įgaliojimų pasibaigimo paskelbimas ir kt. Bent kartą per metus Generalinė Asamblėja susirenka viešai aptarti Tribunolo veiklos ir iš jo jurisprudencijos kylančių problemų. Konstitucinio Tribunolo Pirmininkas atstovauja Teismą išoriniuose reikaluose, atlieka pareigas susijusias su Tribunolo veiklos organizavimu, prižiūri Tribunolo vykdomąjį organą (administraciją), be to pirmininkauja Generalinei Asamblėjai. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo Pirmininko funkcijos be jo kaip teisėjo pareigų yra aiškiai numatytos Konstitucinio Teismo įstatyme: vadovavimas Konstitucinio Teismo darbui, posėdžių šaukimas, darbų teisėjams skirstymas, įsakymų ir potvarkių leidimas ir kt.⁶¹.

Lyginant abiejų šalių pirmininkų funkcijas, jos platesnės Lietuvoje, kadangi Lenkijoje dalį pirmininko pareigų atlieka Generalinė Asamblėja.

Be to, Lietuvoje Konstitucinio Teismo Pirmininkas yra ir Konstituciniam Teismui skirtų lėšų tvarkytojas. Kai nėra Konstitucinio Teismo Pirmininko arba jis negali eiti savo pareigų, šias pareigas laikinai eina jo paties paskirtas teisėjas. Jei teisėjas nepaskiriamas, pirmininko pareigos pavedamos didžiausią teisinio darbo stažą turinčiam teisėjui. Lenkijoje Tribunolo Pirmininką pavaduoja vicepirmininkas, o jei jo nėra, tai seniausias amžiumi Tribunolo teisėjas.

Kaip matyti, skirtumų tarp konstitucinės kontrolės institucijų Lenkijoje ir Lietuvoje formavimo tvarkos ir sudėties esama.

3.1. Lietuvos ir Lenkijos konstitucinės kontrolės institucijų teisėjų teisinis statusas

Konstitucinės kontrolės institucijų teisėjų statusas atitinka aukštą šių institucijų vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje. Teisėjams taikomos garantijos, kurios sudaro prielaidas tinkamai ir nepriklausomai nuo kitų valstybės organų ir pareigūnų vykdyti savo konstitucines prerogatyvas. Tiek Lietuvos, tiek Lenkijos Respublikų Konstitucijos numato, kad teisėjai eidami savo pareigas yra nepriklausomi ir vadovaujasi tik savo šalies konstitucija.

Siekiant užtikrinti tinkamą teisių ir pareigų įgyvendinimą dažniausiai nustatoma konstitucinio teismo teisėjo neliečiamybė. Tiek Lietuvos Konstitucinio Teismo, tiek ir Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatymuose numatyta daug teisėjo imuniteto garantijų. Lietuvoje teisėjas negali būti traukiamas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn, suimamas, ar kitaip negali būti suvaržoma jo laisvė be Konstitucinio Teismo sutikimo. Klausimas dėl sutikimo patraukti

⁶⁰ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo įstatymas, 12 straipsnis // Dz. U. 1997. Nr. 102.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, 13 straipsnis // Valstybės žinios. 1993. Nr. 6-120.

Konstitucinio Teismo teisėją baudžiamojon atsakomybėn svarstomas pagal generalinio prokuroro teikimą. Konstitucinio Teismo teisėjas, sulaikytas ar pristatytas į teisėsaugos įstaigas be asmens dokumentų, turi būti nedelsiant paleidžiamas, kai nustatoma jo asmenybė.

Lenkijos Konstitucinio Tribunolo teisėjas taip pat negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir jam negali būti atimta laisvė be išankstinio Konstitucinio Tribunolo sutikimo. Teisėjas negali būti sulaikytas ar suimtas, išskyrus atvejus, kai yra užtinkamas bedarantis nusikaltimą, jeigu jį sulaikyti būtina, kad būtų užtikrinta teisinga proceso eiga. Apie sulaikymą nedelsiant pranešama Konstitucinio Tribunolo Pirmininkui, jis gali nurodyti nedelsiant paleisti sulaikytąjį⁶². Galimybė patraukti teisėją administracinėn atsakomybėn neminima nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Tribunolo įstatyme.

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 12 straipsnį teisėjams nėra taikoma drausminė atsakomybė, o už pareigų nevykdymą, nedalyvavimą posėdžiuose be pateisinamos priežasties yra numatytos piniginės nuobaudos. Kitaip yra Lenkijoje. Konstitucinio Tribunolo įstatymas numato galimybę teisėjus patraukti drausminėn atsakomybėn už teisės normų, nesiderinančių su teisėjo statuso garbingumu, pažeidimą, taip pat už neetišką elgesį, kuris gali pakenkti teisėjo įvaizdžiui. Galimos drausminės nuobaudos: įspėjimas, papeikimas ir pašalinimas iš pareigų.

Viena iš esminių konstitucinių teismų teisėjų veiklos nepriklausomumo garantijų yra ta, kad Konstitucijoje yra nustatyti griežtai apibrėžti atvejai, kada nutrūksta teisėjų įgaliojimai.

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 108 straipsnį Konstitucinio Teismo teisėjų įgaliojimai nutrūksta, kai: 1) pasibaigia įgaliojimų laikas; 2) jis miršta; 3) atsistatydina; 4) negali eiti savo pareigų dėl sveikatos būklės; 5) Seimas jį pašalina iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Tie patys pagrindai nurodyti ir Konstitucinio Teismo įstatyme.

Lenkijos Respublikos Konstitucija nenumato, kada nutrūksta Tribunolo teisėjų įgaliojimai, tačiau tai išdėstyta Konstitucinio Tribunolo įstatymo 11 straipsnyje: 1) atsistatydinimas; 2) medicininis patvirtinimas, kad teisėjas negali eiti savo pareigų dėl sveikatos būklės; 3) apkaltinamojo nuosprendžio priėmimas; 4) griežčiausios drausminės nuobaudos skyrimas - atleidimas iš pareigų; 5) teisėjo mirtis (apie tokį įgaliojimų nutrūkimą praneša Konstitucinio Tribunolo pirmininkas).

Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo įstatymas nemini įgaliojimų laiko pasibaigimo, laikydami tai savaime suprantamu dalyku. Konstitucinio Tribunolo teisėjo įgaliojimų pasibaigimas paskelbiamas Tribunolo Asamblėjos nutarimo forma. Teisėjas negali būti pašalintas iš pareigų Seimo ar kitos valdžios institucijos sprendimu.

⁶² Lenkijos Respublikos Konstitucija, 196 straipsnis // Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius. 2004.

Kitaip nei Lenkijoje, Lietuvos Konstitucinio Teismo įstatyme yra numatyti atvejai, kada gali būti sustabdyti teisėjų įgaliojimai⁶³. Net ir sustabdžius teisėjo įgaliojimus, jam išlieka asmens neliečiamumo, taip pat socialinės ir materialinės garantijos. Lenkijoje Konstitucinio Tribunolo bendras susirinkimas gali duoti leidimą sustabdyti teisėjo neliečiamybės galiojimą.

Konstitucinės kontrolės institucijų teisėjo statuso turinį sudaro ir labai svarbios materialinės garantijos. Jos suteikia galimybę teisėjams visą dėmesį skirti nagrinėjamosioms problemoms, nesirūpinant dėl ateities po kadencijos pasibaigimo, bei užtikrina teisėjų nepriklausomybę nuo kitų asmenų įtakos.

Be garantijų teisėjams Lenkijoje ir Lietuvoje yra nustatomi darbinės veiklos apribojimai. Lenkijos Respublikos Konstitucijos 195 straipsnyje įtvirtinta, kad Konstitucinio Tribunolo teisėjai, kol eina pareigas, negali priklausyti politinei partijai, profesinei sąjungai ar užsiimti viešąja veikla, nesuderinama su teismų ir teisėjų nepriklausomumo principais. Lietuvoje šie apribojimai išdėstyti šiek tiek detaliau. Konstitucinio Teismo teisėjas negali užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse, išskyrus pedagoginį ir kūrybinį darbą. Jis negali dalyvauti politinių partijų ir kitų politinių organizacijų veikloje, o taip pat negali būti jokių kitų įmonių, įstaigų, organizacijų arba asmenų gynėju ar atstovu⁶⁴.

Konstitucinės kontrolės institucijų teisėjai negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą.

Apibendrinant galima teigti, kad Lenkijos ir Lietuvos konstitucinės kontrolės institucijų teisėjų teisinis statusas atitinka svarbią šių institucijų vietą valstybių valdžios institucijų sistemoje. Jiems suteikiamos neliečiamybės garantijos, nustatytas įgaliojimų nutrūkimo atvejų sąrašas, numatytos socialinės ir materialinės garantijos, tam tikri veiklos apribojimai - visa tai sudaro reikiamas sąlygas tinkamai bei nepriklausomai nuo jokių kitų subjektų vykdyti svarbias ir atsakingas konstitucingumo priežiūros pareigas.

4. KONSTITUCINGUMO KONTROLĖS INICIATYVOS TEISĖ

Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunalas ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas patys negali inicijuoti konstitucingumo kontrolės proceso. Subjektai, turintys teisę inicijuoti konstitucinės kontrolės procesą, numatyti abiejų šalių konstitucijose. Lyginant Lietuvos ir Lenkijos Respublikų Konstitucijose nurodytus subjektus, akivaizdu, kad galimų pareiškėjų ratas platesnis Lenkijoje.

⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, 10 straipsnis // Valstybės žinios. 1993. Nr. 6-120.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, 6 straipsnis // Valstybės žinios. 1993. Nr. 6-120.

1997 m. Lenkijos Respublikos Konstitucija įtvirtino išankstinės konstitucingumo kontrolės galimybę. Teisė inicijuoti *a priori* teisės normų kontrolę suteikiama išimtinai prezidentui ir šiuo atveju remiamasi išimtinai jau parlamento priimtais ir pateiktais prezidentui pasirašyti įstatymais bei tarptautiniais susitarimais, prezidentui pateiktais ratifikuoti. Prezidentas taip pat gali kreiptis į Konstitucinį Tribunalą, kuris peržiūrės, ar įstatymas atitinka Konstituciją. Prezidentas gali kelti klausimą dėl viso įstatymo nekonstitucingumo arba dėl jo dalies. Tribunalas nagrinėja išimtinai tik nurodytų nuostatų atitikimą. Jei prezidentas atšaukia savo prašymą, Konstitucinis Tribunalas nutraukia procesą.

Sprendimas, Prezidentui pateikus prašymą įvertinti akto konstitucingumą, yra priimamas dalyvaujant visiems Tribunalo teisėjams ir yra galutinis. Konstituciniam Tribunalui patvirtinus įstatymo atitikimą Konstitucijai, Prezidentas yra įpareigojamas jį pasirašyti. Prezidentas gali atsisakyti pasirašyti įstatymą, kuris savo visuma nesuderinamas su Konstitucija. Jeigu Tribunalas nusprendžia, kad Konstitucijos neatitinkančios nuostatos nėra neatskiriamai susijusios su visu įstatymu, Prezidentas gali pasirašyti įstatymą, išskyrus nuostatas, pripažintas neatitinkančiomis Konstitucijos. Kitas variantas - grąžinti įstatymą Seimui, kuris turės pašalinti Tribunalo nurodytus neatitikimus.

Nors Respublikos Prezidentas yra vienintelis subjektas, kuriam suteikiama teisė inicijuoti išankstinę konstitucingą kontrolę, subjektų, kuriems suteikiama teisė inicijuoti *a posteriori* kontrolę, grupė yra palyginti plati.

Konstitucinio Tribunalo įstatymas numato universaliąją (bendrąją) ir konkrečiąją (specialiąją) iniciatyvos teisę. Bendroji iniciatyvos teisė įgalina kvestionuoti kiekvieną norminį aktą, nepaisant to, kiek tas aktas yra susijęs su pareiškėjo veiklos sritimi. Ši teisė priklauso beveik visiems valstybės centriniams konstituciniams organams⁶⁵: Respublikos Prezidentui, Seimo Pirmininkui, Senato Pirmininkui, Ministrų Tarybos Pirmininkui, Aukščiausiojo Teismo Pirmininkui, Vyriausiojo Administracinio Teismo Pirmininkui, Generaliniam prokurorui (pagal dabartinį reguliavimą ši funkcija priklauso teisingumo ministru), Aukščiausiųjų kontrolės rūmų pirmininkui, Piliečių teisių gynėjui. Bendroji iniciatyvos teisė taip pat suteikta 50 deputatų ir 30 senatorių grupėms, tokiu būdu parlamentinei opozicijai suteikiama galimybė kreiptis į Konstitucinį Tribunalą.

Specialioji iniciatyvos teisė leidžia kreiptis tik dėl tokių aktų ar normų, kurie susiję su pareiškėjo veiklos sritimi. Specialiosios iniciatyvos teisė suteikiama: Nacionalinei Teismų Tarybai (ji gali kreiptis į Konstitucinį Tribunalą dėl norminių aktų atitikties Konstitucijai ta apimtimi, kuria jie susiję su teismų ir teisėjų nepriklausomumo klausimais), teritorinėms savivaldos vienetų atstovaujamosioms institucijoms, nacionalinių profesinių sąjungų organams, nacionalinių

⁶⁵ Lenkijos Respublikos Konstitucija, 191 straipsnis, 1 dalis // Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius. 2004

darbdavių organizacijų bei profesinių organizacijų vadovaujantiems organams, taip pat bažnyčios ir tikėjimo organizacijoms.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnis numato Respublikos Prezidento, Seimo, Seimo narių grupės, Vyriausybės ir teismų galimybę kreiptis į Konstitucinį Teismą, nors ir taip ne visi subjektai gali kreiptis į Teismą dėl visų konstitucinės kontrolės objektų. Kaip ir atrodo, kad Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalis „Kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija“ ne visiškai atitinka tikrovę. Pamaščius kitaip, galima susieti rėmimąsi Konstitucija su rėmimusi įstatymais: kiekvienas gindamas savo teises ir laisves gali kreiptis į teismą, Konstitucijos 109 straipsnyje teigiama, kad „Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo“, įstatymai priimami remiantis ir nepažeidžiant Konstitucijos (bent jau taip turėtų būti), o „Teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai“ (Konstitucijos 110 straipsnis). Panašu, kad netiesioginė galimybė, ginti savo teises remiantis Konstitucija, egzistuoja. Visgi konstitucinio skundo įtvirtinimas įprasmintų šią galimybę tiesiogiai.

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio 5 dalį Seimas gali prašyti Konstitucinio Teismo išvados visais Konstitucijoje nurodytais atvejais, tuo tarpu Respublikos Prezidentas gali prašyti išvados tik dviem atvejais: dėl rinkimų įstatymų pažeidimų per Seimo narių rinkimus ir dėl tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai. Konstitucijoje tiesiogiai nenurodyta, kad Seimas, kaip kolegiali institucija, gali kreiptis į Konstitucinį Teismą iširti, ar teisės aktai atitinka Konstituciją, tačiau paminėta, kad Seimo nutarimas iširti, ar aktas atitinka Konstituciją, sustabdo šio akto galiojimą (Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalis), t.y. savaime sukelia teisinį padarinį. Plačias galimybes kreiptis į Konstitucinį Teismą turi Seimo narių grupė. Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme nurodyta, kad tokią grupę gali sudaryti ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių. Seimo narių grupė į Konstitucinį Teismą gali kreiptis dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų prieštaravimo Konstitucijai, dėl Respublikos Prezidento aktų atitikimo Konstitucijai ir įstatymams, dėl Vyriausybės aktų atitikimo Konstitucijai ir įstatymams.

Seimo narių grupės teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą, kaip ir Lenkijoje 50 deputatų ir 30 senatorių teisė kreiptis į Konstitucinį Tribunolą, yra demokratijos institutas, kuris įtvirtina parlamento mažumos (opozicijos) galimybes ginti Konstitucijos viršenybę teisinėje sistemoje. Politinio gyvenimo aktualijos patvirtina tą aplinkybę, kad parlamento dauguma ne visada yra konstitucinio teisėtumo garantas ir todėl būtinos papildomos parlamento mažumos galimybės.

Be anksčiau minėtos Respublikos Prezidento galimybės prašyti Konstitucinio Teismo išvados, jis dar gali kreiptis dėl Vyriausybės aktų atitikimo Konstitucijai ir įstatymams. Ši Prezidento teisė patvirtina jo konstitucinį ryšį su Vyriausybe. Vis dėlto Prezidentas neturi teisės kreiptis nei dėl įstatymų konstitucingumo, nei dėl savo priimtų dekretų konstitucingumo.

Vyriausybės galimybės inicijuoti veiksmus Konstituciniame Teisme yra dar siauresnės nei kitų subjektų. Ji negali prašyti nei Konstitucinio Teismo išvados, nei prašyti iširti savo priimtų aktų ar Prezidento priimtų aktų konstitucingumo. Vyriausybė įgaliota konstituciškai kvestionuoti tik Seimo aktus. Pažymėtina, kad Vyriausybės kreipimasis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymo ar Seimo nutarimo konstitucingumo iš esmės sunkiai suvokiamas parlamentinės demokratijos, pagrįstos Seimo pasitikėjimu Vyriausybe ir jos atsakomybe Seimui, požiūriu.

Konstitucingumo kontrolės vykdymas pagal teismų prašymus leidžia samprotauti apie konkrečiąją normų konstitucingumo kontrolę tuo požiūriu, kad Konstitucinis Teismas iš principo nėra pajėgus išsamiai išnagrinėti teismo prašymą, nesusipažinęs su konkrečios sustabdytos bylos medžiaga, t.y. konkrečiu teisiniu ginču, jo objektu, šalimis ir jų argumentais, ir neatsižvelgęs, kokius padarinius sustabdytai bylai sukels ginčijamo akto pripažinimas antikonstituciniu po to, kai bus atnaujintas bylos nagrinėjimas (Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalis). Bendrosios kompetencijos ir specializuotų administracinių teismų teisėjai konstituciškai gali abejoti visų Konstituciniam Teismui teisingų aktų konstitucingumu, jei tokie aktai taikytini bylose, kurias šie teisėjai nagrinėja. Taigi teisėjai negali savo nuožiūra pasirinkti, dėl kokių aktų konstitucingumo kreiptis į Konstitucinį Teismą, nes jie yra saistomi nagrinėjamos bylos dalyko ir joje taikytinų aktų. Galima manyti, kad nesant individualaus skundo instituto ypač didelę reikšmę žmogaus teisių ir laisvių apsaugai turi konkrečioji kontrolė.

Teismo galimybę pateikti Konstituciniam Tribunalui teisinį paklausimą numato ir Lenkijos Respublikos Konstitucija. Kiekvienas teismas gali pateikti Konstituciniam Tribunalui teisinį paklausimą dėl norminio akto atitikties Konstitucijai, ratifikuotoms tarptautinėms sutartims ar įstatymui, jeigu nuo atsakymo į teisinį klausimą priklauso teismo nagrinėjamos bylos sprendimas. Nėra reikalaujama, kad teismas, kreipdamasis su teisiniu paklausimu, būtų tvirtai įsitikinęs akto nekonstitucingumu. Kai teismo sprendimas yra grindžiamas poįstatyminiu teisės aktu, teismas gali kreiptis su paklausimu į Konstitucinį Tribunalą arba pats iširti to akto atitikimą, o konstatavus nesuderinamumą su aukštesnėmis teisės normomis atsisakyti jį taikyti. Jei teismo sprendimas konkrečioje byloje grindžiamas įstatymu ar tarptautine sutartimi, kuriai ratifikuoti reikalingas išankstinis įstatyme išreikštas sutikimas, teismas neturi teisės konstatuoti neatitikimo ir privalo su teisiniu paklausimu kreiptis į Konstitucinį Tribunalą. Teismas, pateikęs paklausimą Tribunalui, sustabdo procesinius veiksmus toje byloje, tada sprendimas grindžiamas Tribunalo nutarimu.

Lenkijos Respublikos Konstitucijos 193 straipsnio formuluotė ir pažodinis jos aiškinimas leidžia daryti keletą išvadų. Pirma, abejonių kyla, kai patys teismai ir teisėjai tiesiogiai taiko konstitucines nuostatas. Tokiais įsivaizduojamais atvejais „teisinio paklausimo“ institutas atrodo esąs nereikalingas. Visa Konstitucijos interpretavimo teorija nenumato tokio aiškinimo būdo, kad

tam tikros konstitucinės institucijos būtų pakeistos arba jų būtų visiškai nepaisoma⁶⁶. Antra, Konstitucijoje yra nuostata, kad „kiekvienas teismas gali kreiptis su teisiniu paklausimu“. Tai reiškia, kad teismai nėra įpareigoti visuomet kreiptis į Konstitucinį Tribunalą su teisiniu paklausimu. Tuo tarpu Konstitucinis Tribunalas neturi teisės savo iniciatyva pradėti aiškinimo procedūras. Todėl konstitucinis aiškinimas ir kontrolė atsiranda kaip pasirinktas dalykas ir iš dalies priklausomas nuo teismo elgsenos. Vyraujanti Lenkijos konstitucinė doktrina kiekvieno teismo galėjimą kreiptis su teisiniu paklausimu yra linkusi laikyti privalomojo pobūdžio veiksmu. A. Maczynskio teigimu⁶⁷, šį įpareigojimą patvirtina Konstitucijos 178 straipsnio 1 dalies norma, nustatanti, kad teisėjai privalo vykdyti konstitucines nuostatas. Todėl bent kiek suabejoję konkrečių įstatymų ar poįstatyminių nuostatų atitiktimi Konstitucijai, jie privalo kreiptis į Konstitucinį Tribunalą su teisiniu paklausimu.

4.1. Individualaus konstitucinio skundo institutas

Galimybė į Lenkijos teisinę sistemą įvesti konstitucinio skundo institutą buvo diskutuojama nuo pat 1982 metų, kai buvo padaryta Konstitucinio Tribunolo įsteigimą numaćiusi konstitucinė pataisa. Tačiau Konstitucinio Tribunolo įstatyme, priimtame po trejus metus trukusių ginčų dėl šios institucijos statuso, konstitucinio skundo institutas įtvirtintas nebuvo. Kaip pažymi L. Garlicki, tai lėmė politinių jėgų siekis apriboti Konstitucinio Tribunolo vaidmenį⁶⁸. Konstitucinio skundo idėja Lenkijoje buvo įgyvendinta tik 1997 metais, priėmus naująją Lenkijos Respublikos Konstituciją.

Esminius konstitucinio skundo modelių skirtumus lemia skundo objekto apimtis - kai kuriose valstybėse konstitucinis skundas gali būti paduodamas dėl kiekvieno konstitucinių teisių pažeidimo (tiek dėl visų šias teises pažeidžiančių viešosios valdžios veiksmų, tiek dėl jos neveikimo), kitose - tik dėl konstitucines asmenų teises tiesiogiai pažeidžiančio teisės taikymo akto arba tik dėl tokio pažeidimo teisinio pagrindo.

Lenkijos Respublikos Konstitucijos 79 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kiekvienas asmuo, kurio konstitucinės laisvės ar teisės buvo pažeistos, turi teisę įstatymo nustatytais pagrindais kreiptis į Konstitucinį Tribunalą su skundu dėl įstatymo ar kito norminio akto, kuriuo remdamasis teismas ar viešojo administravimo institucija priėmė galutinį sprendimą dėl jo laisvių, teisių arba jo pareigų, įtvirtintų Konstitucijoje, atitikties Konstitucijai⁶⁹. Jau pirmuosiuose savo sprendimuose

⁶⁶ Grzybowski M. Tiesioginis Konstitucijos taikymas: Lenkijos patirtis // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2002. P. 83.

⁶⁷ Maczynski A. Bezpośrednie stosowanie Konstytucji przez sady. – Panstwo i Prawo. 2000. Nr. 5. P. 11.

⁶⁸ Гарлицки Л. Конституционная жалоба в Польше//Конституционный контроль и защита прав человека: сборник материалов международного семинара. Ереван. 1997. P. 313-314.

⁶⁹ Atkreiptinas dėmesys, kad individualaus konstitucinio skundo institutas reglamentuotas skyriuje apie žmogaus ir piliečio laisves, teises ir pareigas.

Konstitucinis Tribunalas konstatavo, jog konstitucinius skundus gali pateikti ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys⁷⁰.

Lenkijos Respublikos Konstitucijos kūrėjai pasirinko siauros apimties konstitucinio skundo modelį, kai konstitucinis skundas gali būti paduodamas tik dėl norminio akto, sudariusio konkretaus (individualaus) sprendimo pagrindą, konstitucingumo⁷¹. Pagal šį konstitucinio skundo modelį pats sprendimas, kuriuo pažeistos konstitucinės asmens teisės, Konstituciniame Tribunale negali būti kvestionuojamas. Konstitucinis skundas negali būti grindžiamas tuo, kad priimant individualų sprendimą buvo pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos pareiškėjo procesinės teisės, arba kad teismo sprendimas pagrįstas neteisingu, t.y. prieštaraujančiu Konstitucijai, įstatymo aiškinimu. Konstitucinis skundas negali būti pateiktas ir tada, kai asmens konstitucinių teisių pažeidimas kyla tiesiogiai iš įstatymo, ir nėra susijęs su jokių konkrečių teismo ar viešojo administravimo institucijos sprendimu. Kitaip tariant, būtina konstitucinio skundo priimtinumą sąlyga - kad remiantis ginčijamu norminiu aktu pareiškėjo atžvilgiu būtų priimtas individualus teisės taikymo aktas (galutinis teismo sprendimas).

Kadangi konstitucinio skundo esmė yra norminio akto, kurio pagrindu teismas ar viešojo administravimo institucija priėmė galutinį sprendimą, konstitucingumo kvestionavimas, Konstitucinio Tribunolo sprendimas sukelia tokius pačius padarinius kaip ir normų kontrolės procedūros atveju - norminis aktas netenka galios, taigi Tribunolo sprendimas turi padarinių *erga omnes*, o ne tik pareiškėjui.

Rengiant 1997 m. Lenkijos Respublikos Konstituciją iš pradžių buvo ketinama įtvirtinti plačios apimties konstitucinį skundą. Tačiau prieš tokį skundo variantą pasisakė Nacionalinė teismų taryba ir Lenkijos Aukščiausiasis Teismas, kuris argumentavo tuo, kad tokiu atveju jo praktika priklausys nuo Konstitucinio Tribunolo kontrolės. Šie argumentai politikams pasirodė įtikinami ir Konstitucijoje buvo įtvirtintas ribotas konstitucinio skundo variantas⁷².

Lietuvos konstitucinėje sistemoje kol kas nėra įtvirtintas individualaus konstitucinio skundo institutas. Visgi galimybę tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl savo teisių ar laisvių pažeidimo ateityje turės kiekvienas asmuo. 2007 m. liepos 4 d. Seimas priėmė nutarimą, kuriuo patvirtino individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepciją. Minėtoje koncepcijoje nurodyta, kad pagrindinis individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo tikslas ir uždavinys - įgyvendinti asmens konstitucinę teisę į teisminę gynybą ir Konstituciniame Teisme, tokiu atveju į Konstitucinį Teismą tiesiogiai dėl savo pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių pažeidimo galėtų kreiptis fiziniai ir juridiniai asmenys.

⁷⁰ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 1998 m. balandžio 6 d. sprendimas. Ts 9/98.-

<http://www.trybunal.gov.pl>.

⁷¹ Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis // Justitia. 2006. Nr. 1 (59). P. 35.

⁷² Гарлицки Л. Конституционная жалоба в Польше // Конституционный контроль и защита прав человека: сборник материалов международного семинара. Ереван. 1997. P. 314-315.

2008 m. gegužės 14 d. Seimas žengė dar vieną žingsnį individualaus konstitucinio skundo įteisinimo link - parlamentinis Teisės ir teisėtvarkos komitetas pritarė Konstitucijos pataisų projektui, kuris leistų piliečiams tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą. Siūlomos Konstitucijos pataisos leistų asmenims kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymo ar kito Seimo akto (ar jo dalies), Respublikos Prezidento ar Vyriausybės akto (ar jo dalies), jeigu jų pagrindu priimtas sprendimas pažeidė asmens konstitucines teises ir laisves. Šio kreipimosi sąlyga - asmuo turės teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, tik pasinaudojęs visomis teisinės gynybos priemonėmis.

Individualų konstitucinį skundą siūloma įteisinti 2010 m. rugsėjo 1 d.

Siūlomą naują tvarką teisės specialistai vertina skirtingai. Buvęs Konstitucinio Teismo pirmininkas prof. E. Kūris yra sakęs, jog individualus konstitucinis skundas padėtų geriau ginti piliečių teises. Dabartinis Konstitucinio Teismo pirmininkas doc. K. Lapinskas neabejoja, kad toks institutas Lietuvai būtinas, nes jį jau turi dauguma Europos valstybių⁷³. Egzistuoja ir priešingų nuomonių: abejonės dėl būtinumo reformuoti Konstitucinį Teismą, jei bendrosios kompetencijos teismai, iškilus klausimui dėl konstitucinių nuostatų taikymo, bet kuriuo metu gali kreiptis prašydami Konstitucinio Teismo išaiškinimo; tiesioginio kreipimosi į Konstitucinį Teismą galimybė atitolins teisę kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą; galimas Konstitucinio Teismo autoriteto besiskundžiančių žmonių akyse smukimas, kadangi po atrankos tik keli procentai skundų tampa bylomis ir pan. Tačiau kol kas tai tik diskusijų klausimas.

Iš Konstitucijos pataisų projekto matyti, kad Lietuvoje planuojama įteisinti siaurą konstitucinio skundo modelį, leidžiantį kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymo ar kito Seimo akto (ar jo dalies), Respublikos Prezidento ar Vyriausybės akto (ar jo dalies), jeigu jų pagrindu priimtas sprendimas pažeidė asmens konstitucines teises ir laisves. Toks konstitucinio skundo modelis įtvirtintas ir Lenkijoje. Buvusio Konstitucinio Tribunolo pirmininko A. Zollio nuomone⁷⁴, Konstitucijoje nustatyta konstitucinio skundo apimtis yra per siaura, nes skundas negali būti paduotas dėl konstitucines asmenų teises ir laisves pažeidžiančių teismų sprendimų. Kito buvusio Konstitucinio Tribunolo pirmininko M. Safjano nuomone, pasirinktas konstitucinio skundo modelis yra gana komplikotas - teisės nuostatų konstitucingumo abstrakčioji kontrolė yra susieta su tam tikru individualios kontrolės elementu, nes teisės nuostatos turi būti vertinamos atsižvelgiant į konkretų sprendimą⁷⁵.

⁷³ http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20080910a.html

⁷⁴ Zoll A. Czy Polska jest państwem prawnym? (wystąpienie wygłoszone w trakcie debaty u Prezydenta RP 15 stycznia 2004 r.): <http://www.brpo.gov.pl>.

⁷⁵ Banaszak B. Prawo konstytucyjne, 3.wydanie. Warszawa. 2004. P. 498.

5. KONSTITUCINĖS KONTROLĖS PROCESO YPATUMAI

Teisminis konstitucinis procesas - tai procesinių taisyklių ir principų, užtikrinančių konstitucinį teisėtumą, proceso šalių teises, nuoseklią ir sklandžią proceso eigą bei Teismo nepriklausomumą įgyvendinimas, siekiant įvykdyti konstitucinį teisingumą.

Ypatinga konstitucinės kontrolės institucijų vieta teisinėje ir teismų sistemoje suponuoja ir teismo konstitucinio proceso ypatumus.

Galima teigti, kad tiek Lenkijoje, tiek Lietuvoje pirmasis konstitucinio teismo proceso etapas yra kreipimasis atitinkamai į Konstitucinį Tribunalą ir į Konstitucinį Teismą. Kaip jau minėta anksčiau, Lietuvos Respublikos Konstitucija kreipimosi iniciatyvos teise numato tik keturioms institucijoms: Respublikos Prezidentui, Seimui (Seimo narių grupei), Vyriausybei ir teismams. Tuo tarpu Lenkijoje galimų konstitucinio teismo proceso iniciatorių yra daugiau, tačiau jų kreipimosi apimtį riboja bendroji ar specialioji iniciatyvos teisė.

Išankstinis kreipimūsi tyrimas atliekamas tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje. Tik pastarojoje jis atliekamas esant specialiosios iniciatyvos teisės subjekto prašymui.

Lietuvoje pirminę peržiūrą, ar kreipimasis priskirtinas Konstitucinio Teismo kompetencijai, ne ilgiau kaip per dvi dienas nuo jo gavimo atlieka Konstitucinio Teismo kancleris. Teisėjas, atlikdamas Konstitucinio Teismo pirmininko pavestą išankstinį kreipimosi tyrimą, išsiaiškina, ar prašymas (paklausimas) atitinka Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytus reikalavimus ir sąlygas, kuriems esant prašymas (paklausimas) gali būti nagrinėjamas Konstitucinio Teismo posėdyje.

Lenkijoje specialiosios iniciatyvos teisės subjekto pateiktas prašymas yra pateikiamas preliminariam vieno teisėjo svarstymui (visi kiti prašymai ar paklausimai yra nedelsiant pateikiami kitiems proceso dalyviams - institucijai, priėmusiai ginčijamą teisės aktą, ir Generaliniam prokurorui). Teisėjas tikrina, ar gautas kreipimasis atitinka formalius reikalavimus, o esant trūkumams - gražina prašymą pareiškėjui ištaisyti. Konstitucinio Tribunalo įstatyme nustatytas 7 dienų terminas. Teisėjui nusprendus, kad prašymas nėra teisiškai pagrįstas, ar formalūs trūkumai nėra pašalinti per duotą terminą, tolesni procesiniai veiksmai neatliekami. Atmesto prašymo autorius turi teisę paduoti skundą, dėl kurio sprendimą priima trijų teisėjų kolegija. Lietuvoje tokio skundo galimybė nenumatyta, čia išankstinį tyrimą atlikęs teisėjas surašo pažymą su pasiūlymais ir pateikia ją Konstitucinio Teismo pirmininkui. Galutinį sprendimą dėl prašymo ar paklausimo priima Konstitucinio Teismo pirmininkas, o jei teisėjo ir pirmininko nuomonės dėl prašymo priimtumo išsiskiria, sprendžia visi teisėjai tvarkomajame posėdyje.

Bylos rengimas teismui nagrinėjimui yra panašus abiejose šalyse. Lietuvoje bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui rengia pirmininko paskirtas teisėjas. Juo paprastai skiriamas

teisėjas, atlikęs išankstinį medžiagos tyrimą. Tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje teisėjas, rengdamas bylą posėdžiui, turi „visapuses teises ir prerogatyvas“⁷⁶.

Pabrėžtina, kad Lietuvoje akcentuojamas Konstitucinio Teismo veiklos kolegialumas. Lenkijoje yra šiek tiek kitaip. Ne visas bylas Konstitucinis Tribunolas nagrinėja pilnos sudėties. Konstitucinio Tribunolo įstatyme aiškiai numatyti atvejai, kokios sudėties Tribunolas turi nagrinėti atitinkamas bylas. Pavyzdžiui, bylose dėl poįstatyminio akto konstitucingumo dalyvauja trijų teisėjų kolegija, tiriant įstatymų ar tarptautinių sutarčių atitiktį Konstitucijai - penkių teisėjų kolegija. Konstitucinio Tribunolo pirmininkas paskiria bylą nagrinėsiančias teisėjų kolegijas, tarp jų - kolegijos pirmininką ir pranešėją. Ginčiuose tarp centrinių valstybės institucijų, sprendžiant dėl Prezidento galėjimo eiti savo pareigas, sprendžiant dėl politinių partijų tikslų ar veiklos atitikties Konstitucijai, atliekant išankstinę Prezidento inicijuotą kontrolę yra privalomas visų teisėjų dalyvavimas. Toks teisėjų sudėties nevienodumas šiek tiek primena Lietuvos Aukščiausiojo Teismo modelį, kai teisėjų kolegijos taip pat formuojamos, atsižvelgiant į bylos sudėtingumą ir galimą įtaką teismų praktikai.

Visgi tiek Lenkijoje, tiek Lietuvoje yra nustatytas svarbus kolegialumo principo elementas - posėdžių kvorumas. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai ir išvados priimami tik tada, kai posėdyje dalyvauja ne mažiau kaip 2/3 visų Teismo teisėjų. Lenkijoje bylose, kur numatytas visų teisėjų dalyvavimas, iš tikrųjų privalomas yra bent 9 teisėjų dalyvavimas.

Tiek Konstituciniame Tribunole, tiek Konstituciniame Teisme byla posėdyje nagrinėjama, kai dalyvaujantiems byloje asmenims apie tai pranešta. Skirtumas tas, kad Lietuvoje byloje dalyvaujančių asmenų ar jų atstovų neatvykimas nėra kliūtis bylai nagrinėti, tuo tarpu Lenkijoje pareiškėjo dalyvavimas yra privalomas. Konstitucinio Tribunolo įstatymo 60 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad neatvykus pareiškėjui ar jo atstovui, bylos nagrinėjimas yra atidedamas arba net nutraukiami procesiniai veiksmai. Tiek Lenkijoje, tiek Lietuvoje bylos nagrinėjamas gali būti atidedamas, kai būtina išreikalauti naujus įrodymus ar kai atsiranda kitų svarbių priežasčių.

Bylos nagrinėjimas iš esmės pradedamas nuo teisėjo pranešėjo pasisakymo, kuriame išdėstoma bylos esmė, jos nagrinėjimo vada ir pagrindas, turimos medžiagos turinys ir kiti reikalingi duomenys. Po to išklausomi byloje dalyvaujančių asmenų paaiškinimai. Tiek Lenkijoje, tiek Lietuvoje pirmasis paaiškinimus dėl bylos aplinkybių pateikia pareiškėjas.

Svarbiausia teismo nagrinėjimo dalis yra įrodymų tyrimas, kurio metu byloje dalyvaujantys asmenys turi visas galimybes pateikti įrodymus ir jais pagrįsti savo nuomonę tam tikru konstitucinio ginčo klausimu.

Baigiamojo akto priėmimo ir paskelbimo terminai Lenkijoje ir Lietuvoje yra reglamentuoti skirtingai. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas numato, kad nutarimas turi būti

⁷⁶ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius. 2001. P. 476.

priimtas ne vėliau kaip per 1 mėnesį, baigus nagrinėti bylą⁷⁷. Lenkijoje Konstitucinis Tribunolas nėra ribojamas konkrečiais terminais, per kuriuos turi išnagrinėti prašymus ar teisinius paklausimus. Tik esant išankstiniam Prezidento kreipimuisi dėl biudžeto įstatymo konstitucingumo, Tribunolas yra įpareigojamas sprendimą priimti per du mėnesius nuo prašymo gavimo dienos. Pažymėtina, kad, atsižvelgiant į bylos sudėtingumą ar kitas svarbias aplinkybes, Konstitucinio Tribunolo sprendimo paskelbimas gali būti atidedamas, tačiau ne ilgiau kaip 14 dienų⁷⁸.

Tiek Lenkijoje, tiek Lietuvoje nutarimai priimami balsų dauguma. Skirtumas tas, kad Lietuvoje, teisėjų balsams pasiskirsčius po lygiai, lemiamas balsas priklauso posėdžio pirmininkui, tuo tarpu Lenkijoje kolegijos pirmininkas neturi lemiamo balso teisės.

Kitas Lenkijos konstitucinio teismo proceso ypatumas yra tai, kad Tribunolo teisėjams leidžiama pareikšti atskiras nuomones. Jos yra skelbiamos kartu su baigiamaisiais aktais. Atrodytų, kad tai labiau Lietuvos konstitucinio teismo proceso ypatumas, kadangi Lietuvos Konstitucinis Teismas yra vienas iš trijų konstitucinių teismų Europoje, kuriame atskirosios nuomonės uždraustos įstatymu⁷⁹.

Apibendrinant teigtina, kad tiek Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo konstituciniam teismui būdingos iš esmės tos pačios stadijos. Esminis skirtumas - Teismo sudėtis, nagrinėjant bylas. Lietuvoje pabrėžiamas kolegialumas, o Lenkijoje bylą nagrinėjančių teisėjų skaičius priklauso nuo konkrečios bylos pobūdžio.

6. LIETUVOS IR LENKIJOS KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJŲ AKTAI

Šiuolaikinėje konstitucinės teisės doktrinoje vis labiau įsigali nuomonė, kad be konstitucinės kontrolės institucijų aktų sunku suprasti ir pagrįsti teisės šaltinių sistemą. Teigiama, kad konstitucinio teisingumo organų sprendimai savo teisine galia gali būti prilyginami Konstitucijos galiui.⁸⁰ Visuma tų bruožų, kuriuos suteikia Konstitucija ir įstatymas konstitucinio teismo baigiamiesiems aktams, leidžia juos vertinti ne tik kaip aktus, kuriais išsprendžiama byla su privalomomis pasekmėmis jos dalyviams, bet ir kaip teisės šaltinius. Šie aktai daro esminį poveikį formuojant viešąją teisę ir valstybės politiką.

Kai kurie mokslininkai konstitucinės teisės šaltiniais pripažįsta ne visus konstitucinių teismų aktus, bet tik tuos, kuriais konstatuojamas teisės normos prieštaravimas konstitucijai, taip

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, 55 straipsnis // Valstybės žinios. 1993. Nr. 6-120.

⁷⁸ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo įstatymas, 67 straipsnis // Dz. U. 1997. Nr. 102.

⁷⁹ Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2002. P. 26.

⁸⁰ Витрук Н. В. Конституционное правосудие, Москва: <<ЮНИТИ>>, 1998. P. 30.

pat teismo aktus, kuriais sprendžiami valstybės organų kompetencijos klausimai bei aktus, kuriais interpretuojama konstitucija⁸¹.

6.1. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo priimami aktai ir jų teisinė galia

Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo kompetencijai priklauso trys pagrindinės bylų rūšys: teisės normų kontrolė, ginčų dėl kompetencijos sprendimas tarp centrinių konstitucinių valstybės institucijų ir sprendimai dėl politinių partijų tikslų arba veiklos konstitucingumo.

Visose šiose bylose Konstitucinis Tribunalas priima atitinkamus sprendimus. Reikia skirti sprendimus dėl bylos esmės nuo sprendimų, susijusių su pačia proceso procedūra.

Jau galiojančių normų kontrolė yra svarbiausia Konstitucinio Tribunolo užduotis ir tai iš esmės taikoma visiems norminiams aktams, kuriuos priima aukščiausiosios ir centrinės valstybės valdžios institucijos. Konstitucingumo kontrolė apima tiek įstatymus, tiek poįstatyminius aktus. Konstitucinio Tribunolo nutarimai skirstomi pagal turinį, t.y. reikia skirti nutarimus, nustatančius, kad tiriamasis aktas atitinka Konstituciją (o jei tiriamas poįstatyminis aktas, tai ir įstatymą), ir nutarimus, nustatančius, kad tiriamasis aktas prieštarauja Konstitucijai arba ir Konstitucijai, ir įstatymui⁸².

Pirmoji nutarimų rūšis tik nustato atitikimą. Nutarimo turinį riboja prašymas, taigi nutarimas dėl atitikimo Konstitucijai skiriamas tik toms konstitucinėms nuostatoms, kurias pareiškėjas nurodo kaip kontrolės pagrindą. Lenkijos konstitucingumo kontrolės sistemoje negalima priimti nutarimo dėl tikrinamosios normos visiško atitikimo Konstitucijai⁸³.

Nutarimai dėl atitikimo Konstitucijai apibūdinami kaip deklaratyvūs, galutiniai ir privalomi. Deklaratyvumas reiškia, kad jie nekeičia teisinės padėties, o tik patvirtina tikrinamos normos atitikimą Konstitucijai ar įstatymui. Šie nutarimai dar vadinami tvirtinančiais. Jie nesukelia jokių įpareigojimų valstybės institucijoms. Galutinus reiškia, kad tokie nutarimai yra neskundžiami ir nekeičiami. Nėra jokios procedūros, kad būtų galima iš naujo svarstyti ir pakeisti nutarimą dėl konstitucingumo. Privalomumas reiškia, kad visos kitos teisinės institucijos privalo vertinti šią normą kaip atitinkančią Konstituciją ir negali savarankiškai nustatyti jos nekonstitucingumo. Tai neturi didesnės reikšmės įstatymams, kadangi Konstitucinis Tribunalas yra vienintelė institucija, įgaliota spręsti, ar jie atitinka Konstituciją. Vis dėlto, tai gali turėti didelę reikšmę poįstatyminiams aktams, kadangi juos tikrina ne tik Konstitucinis Tribunalas, bet tam tikrais atvejais ir kiekvienas teismas (kiekvienas teismas gali atsisakyti taikyti poįstatyminį aktą, jeigu pripažįsta, kad jis prieštarauja įstatymui ar Konstitucijai). Jei Konstitucinis Tribunalas

⁸¹ Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации, Москва: Норма-ИНФРА. 1998. P. 27.

⁸² Garlicki L. Konstitucinio Tribunolo nutarimų rūšys ir teisinė prigimtis // Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų teisinės prigimties, galių ir realizavimo problemos.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 1997. P. 27.

⁸³ Ten pat. P. 27.

nutaria, kad tam tikras poįstatyminis aktas atitinka Konstituciją (įstatymą), susidaro savotiška *res judicata* padėtis, ir kiti teismai negali atsisakyti jo taikyti.

Nutarimų dėl prieštaravimo Konstitucijai padėtis kiek kitokia. Iki 1997 m. Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunolas neturėjo teisės priimti galutinių sprendimų, kadangi Seimas juos visada galėjo atmesti. Tuometiniai Konstitucinio Tribunolo nutarimai dėl prieštaravimo Konstitucijai buvo sąlygiškai privalomi ir materialiai galutiniai, kadangi jie tik įpareigojo Seimą per šešis mėnesius apsispręsti dėl akto prieštaraujančio Konstitucijai (ar įstatymams) tolesnio likimo. Toks parlamento sureikšminimas sumenkino Konstitucinį Tribunolą, pradėjusį veikti dar komunistiniu laikotarpiu ir tapusį konstitucingumo kontrolės Vidurio Europoje lyderiu. Pažymėtina, kad parlamentas galėjo atmesti Konstitucinio Tribunolo sprendimus 2/3 balsų dauguma, dalyvaujant posėdyje ne mažiau kaip pusei visų jo narių. Nuo demokratinų reformų 1989 m. pradžios buvo atmesti aštuoni Konstitucinio Tribunolo sprendimai⁸⁴. Lieka neaišku, kokia buvo viso šio proceso prasmė, jei prieštaraujanti norma ir toliau likdavo prieštaraujanti, o Tribunolo priimtas nutarimas jos atžvilgiu, lyg ir turintis diskvalifikuoti prieštaraujančią normą iš teisės sistemos, tapdavo neveiksmingas. Panašu, kad iš tikrųjų galutinis teisės "grynintojas" buvo Seimas.

1997 m. Lenkijos Respublikos Konstitucija sustiprino Konstitucinio Tribunolo nepriklausomybę nuo įstatymų leidėjo. Visi Tribunolo nutarimai yra „visuotinai įpareigojantys ir galutiniai“ (Konstitucijos 190 straipsnis, 1 dalis), tokiu būdu Tribunolo nutarimai tapo neapskundžiami ir pasižymi *erga omnes* galia, t.y. įpareigoja visus adresatus. Konstitucinio Tribunolo sprendimai dėl normų atitikimo Konstitucijai (ar įstatymams) turi būti nedelsiant išspausdinami oficialiame žurnale, kuriame buvo paskelbtas originalus norminis aktas.

Sprendimai dėl neatitikimo Konstitucijai, tarptautinėms sutartims ar įstatymui taip pat gali sukelti pasekmes praeityje priimtiems sprendimams. Kadangi Lenkijai nepriimtina Vokietijos koncepcija dėl absoliutaus nekonstitucingos normos negaliojimo, visi ankstesni ta norma pagrįsti aktai ir sprendimai nėra automatiškai anuliuojami. Kiekviena suinteresuota šalis - kai kuriais atvejais taip pat ir generalinis prokuroras - gali reikalauti peržiūrėti išnagrinėtą bylą. Konstitucijos 190 straipsnio 4 dalis nustato bendrą principą, jog Tribunolo sprendimas dėl norminio akto (nuostatos) neatitikimo Konstitucijai, tarptautinei sutarčiai ar įstatymui, kuriuo remiantis buvo priimtas įsiteisėjęs teismo sprendimas, bus pakartotinių procesinių veiksmų pagrindas arba sprendimo panaikinimo pagrindas, vadovaujantis šiam procesui taikomų taisyklių nustatytais principais ir tvarka.

⁸⁴ Brunner G., Garlicki L. Verfassungsgerichtsbarkeit in Polen: Analysen und Entscheidungssammlung 1986-1997. Baden-Baden. 1999. P. 31, 41-43.

Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo veikloje dažnai pasitaiko, kad tikrinamoji norma iš dalies atitinka Konstituciją, o iš dalies jai prieštarauja. Minėti nutarimai, viena vertus, patvirtina tiriamos normos atitikimą Konstitucijai pagal jos turinį arba galiojimo sritį, bet, kita vertus, nustato jos prieštaravimą Konstitucijai (įstatymui) turinio ar kitų taikymo atvejų atžvilgiu. Teisinis šių nutarimų pobūdis yra dualistinis - jie nustato Konstitucijos atitikimą ir prieštaravimą jai. Šie nutarimai pabrėžia Konstitucinio Tribunolo kaip „negatyvaus įstatymų leidėjo“ vaidmenį, nes jų galutinis rezultatas - iširtos teisės normos turinio arba taikymo srities apribojimas, nors tai leidžia „išgelbėti“ kitas normos dalis, pripažinus jas atitinkančiomis Konstituciją⁸⁵. Vis dėlto toks normos turinio apribojimas kartais gali prieštarauti įstatymų leidėjo ketinimams, kadangi gali iš esmės pakeisti vidinę įprastą reguliavimo logiką. Tad šia nutarimų priėmimo technika Konstitucinis Tribunalas naudojasi labai atsargiai. Nutarimai dėl dalinio prieštaravimo Konstitucijai visuomet „diskvalifikuoja“ kai kurias įstatymų leidėjo priimtas normines nuostatas.

Konstitucinio Tribunolo praktikoje dažnai pasitaiko atvejų, kai tiriamoji norma būna tokia daugiareikšmė, jog ją galima aiškinti įvairiai. Priklausomai nuo to, kaip norma suprantama, ji tampa atitinkančia Konstituciją arba jai prieštaraujančia. Konstitucinis Tribunalas šioje srityje taiko įstatymo aiškinimo pagal Konstituciją techniką⁸⁶ - įstatymo norma pripažįstama atitinkančia Konstituciją, bet suprantama tam tikru būdu, kuris nurodomas nutarimo išvadoje. Šie nutarimai daugiausia priklauso nutarimų dėl atitikimo Konstitucijai grupei, tačiau išsiskiria tuo, kad yra interpretaciniai. Jie nustato privalomą pripažintos atitinkančia Konstituciją (įstatymą) normos interpretavimą ir nurodo, kad tik tuomet, kai norma bus suprantama būtent taip, ji bus laikoma atitinkančia Konstituciją. Galima sakyti, kad interpretaciniai nutarimai rodo teisėjų santūrumą, nes, užuot šalinęs normą kaip prieštaraujančią Konstitucijai, Konstitucinis Tribunalas paskelbia, jog ji neprieštarauja Konstitucijai, jei yra atitinkamai suprantama. Tačiau taip pat kyla klausimas, kiek laisvės gali turėti Konstitucinis Tribunalas nustatydamas tą konstitucingumo supratimą, ypač dėl to, kad Konstitucinio Tribunolo interpretavimo rezultatas ne visada atitiks įstatymų leidėjo ketinimus, kuriais jis vadovavosi formuluodamas ginčijamą normą. Konstitucinio Tribunolo kaip „negatyvaus įstatymų leidėjo“ vaidmuo šiuo požiūriu yra menkesnis negu priimant nutarimus dėl prieštaravimo Konstitucijai.

6.2. Lietuvos Konstitucinio Teismo priimami aktai ir jų teisinė galia

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktų formos nustatytos Konstitucinio Teismo įstatyme⁸⁷, kuriame minimi nutarimai, išvados ir sprendimai. Kiekvienas iš šių aktų žymi

⁸⁵ Garlicki L. Konstitucinio Tribunolo nutarimų rūšys ir teisinė prigimtis // Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų teisinės prigimties, galių ir realizavimo problemos.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 1997. P. 34.

⁸⁶ Ten pat. P. 34.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, 19 straipsnis // Valstybės žinios. 1993. Nr. 6-120.

atitinkamą teisminės veiklos rezultatą. Konstitucinio Teismo nutarimus ir išvadas galima apibūdinti kaip baigiamuosius Teismo aktus, kuriais byla išsprendžiama iš esmės. Teismo aktai, skirdamiesi savo teisine galia, sukuria ir nevienodus teisinius padarinius.

Nutarimai priimami teisminėse bylose, kuriose yra įvertinamas teisės akto (įstatymo, kito Seimo akto, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktų) konstitucingumas. Kadangi Lietuvos konstitucinėje sistemoje tik Konstitucinis Teismas turi prerogatyvą įvertinti įstatymų leidžiamosios ir aukščiausiosios vykdomosios valdžios aktų atitikimą Konstitucijai, savaime suprantama, kad ir Teismo nutarimai yra išskirtiniai.

Nutarimai pagal sukeltus teisinius padarinius yra nevienodos teisinės reikšmės. Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo nutarimas, kad atitinkamas aktas prieštarauja Konstitucijai. Tos pačios pasekmės atsiranda Konstituciniam Teismui priėmus nutarimą dėl poįstatyminio akto prieštaravimo įstatymams. Tokie Teismo nutarimai turi įstatymo galią ir yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams. Pabrėžtina, kad Konstitucinis Teismas savo nutarime privalo nurodyti, kuriems konkreitiems Konstitucijos straipsniams ar jų nuostatomis arba kuriems konkreitiems įstatymams teisės aktas prieštarauja.

Įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, kad įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo priimtas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, konstituciniam įstatymui, ne vėliau kaip per tris mėnesius Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas arba jo teikimu kitas Seimo komitetas turi parengti ir pateikti Seimui svarstyti įstatymo (ar jo dalies) arba kito Seimo priimamo akto (ar jo dalies), kuriuos Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiais Konstitucijai, pakeitimo projektą. Teisės ir teisėtvarkos komiteto teikimu Seimo valdyba gali pasiūlyti Vyriausybei parengti atitinkamo įstatymo (ar jo dalies) pakeitimo projektą. Rengiant įstatymų ar kitų Seimo priimtų aktų pakeitimo projektus, turi būti atsižvelgta į Konstitucinio Teismo nutarime nurodytas teisinio reguliavimo spragas, neatitikimus, kitus trūkumus bei išdėstyti argumentus.

Valstybės institucijos bei jų pareigūnai privalo panaikinti savo priimtus poįstatyminius aktus ar jų nuostatas, kurie pagrįsti pripažintu nekonstituciniu teisės aktu. Neturi būti vykdomi sprendimai, pagrįsti teisės aktais, pripažintais prieštaraujančiais Konstitucijai ar įstatymams, jeigu tokie sprendimai nebuvo įvykdyti iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo. Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą ar jo dalį. Priėmus nutarimą, dalyvavę byloje asmenys bei kitos institucijos ir asmenys nebegali iš naujo kelti Teisme klausimo dėl išnagrinėto

teisės akto atitikimo Konstitucijai ar įstatymams arba ginčyti Teismo išvados ar jo nustatytų faktų ir teisinių santykių.

Kitokią teisinę reikšmę turi tie Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais pripažįstama, kad teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai ar įstatymams. Nors šie nutarimai ir nesukelia realių teisinių pasekmių, tačiau jie taip pat turi įstatymo galią. Šių aktų ryškiausia ypatybė yra ta, kad jais patvirtinamas teisės akto konstitucingumas, todėl teisės aktą taikančioms institucijoms neturėtų ateityje kilti abejonių dėl šio konkretaus teisės akto suderinamumo su Konstitucija. Priimant tokius nutarimus Teismui neprivalu nurodyti, kuriems konkretiems Konstitucijos straipsniams ar jų nuostatoms teisės aktas neprieštarauja. Tuo jie skiriasi nuo prieš tai minėtų nutarimų.

Konstitucinis Teismas gali priimti nutarimus dėl dalinio nekonstitucingumo. Tai nutarimai, kuriais atitinkamos nuostatos norminis turinys išskaidomas į Konstitucijai prieštaraujančią ir Konstituciją atitinkančią dalis (normas), nekeičiant tos nuostatos tekstinės išraiškos⁸⁸. Pirmojo, dar 1995 m. priimto tokio pobūdžio nutarimo rezoliucinėje dalyje buvo pavartota formulė “tiek, kiek <...>”: įstatymo “Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių” nuostata, kad Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys “turi <...> įstatymo galią”, pripažinta prieštaraujančia Konstitucijos 138 straipsnio 3 daliai tiek, kiek ji taikoma Seimo neratifikuotoms tarptautinėms sutartims, ir neprieštaraujančia Konstitucijai tiek, kiek ji taikoma Seimo ratifikuotoms tarptautinėms sutartims⁸⁹. Vėlesniais metais tokio tipo nutarimai Konstitucinio Teismo praktikoje tapo įprasti⁹⁰.

Konstitucinio Teismo nutarimų išskirtinę teisinę reikšmę apibūdina ir tai, kad visi nutarimai skelbiami Lietuvos Respublikos vardu. Jie yra galutiniai ir neskundžiami.

Konstitucinis Teismas teikia išvadas šiais klausimais: 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus; 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

Konstitucinio Teismo išvados pagal savo teisinę galią ir pagal teisinius padarinius skiriasi nuo Teismo nutarimų. Nors joms galioja bendroji taisyklė, kad tai yra galutiniai ir neskundžiami aktai, čia galutinį sprendimą visada priima Seimas. Dėl to išvadų galutinumas yra diskutuotinas,

⁸⁸ Staugaitytė V. Konstitucinio Teismo nutarimų tipai ir jų poveikio teisės sistemai bei teisės taikymo praktikai ypatumai // Konstitucinė jurisprudencija. 2007. Nr. 4 (8). P. 255.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo “Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių” 7 straipsnio 4 dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1995. Nr. 86-1949.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2004. Nr. 85-3094. (Šiame nutarime taip pat konstatuota, kokia atitinkama apimtimi nurodyta nuostata neprieštarauja Konstitucijai).

nėra jokių teisinių garantijų, kad konkretaus klausimo galutinis sprendimas visada sutaps su Konstitucinio Teismo išvada. Skirtingai nuo nutarimų, išvados skelbiamos ne Lietuvos Respublikos vardu, bet išreiškia tik Teismo nuomonę, nuostatą dėl svarstyto klausimo. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad dėl išvados į Teismą gali kreiptis tik Seimas, o dėl tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai - Respublikos Prezidentas. Pažymėtina tai, kad šios rūšies bylos (išskyrus bylas dėl tarptautinių sutarčių) turi individualių teisminių bylų požymių, jose tiriami ir vertinami faktai, veiksmai, konkrečios aplinkybės. Tačiau skirtingai nuo bendrosios jurisdikcijos teismų, sprendžiančių individualias bylas iš esmės, Konstitucinis Teismas šiuo atveju neturi galutinio sprendimo teisės. Taigi bylų, kuriose Konstitucinio Teismo prašoma pateikti savo išvadą, ypatumas yra tas, kad klausimai, išvardinti Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje, yra priskirti bendrai Konstitucinio Teismo ir Seimo kompetencijai.

Konstitucinio Teismo sprendimai yra trečioji Teismo kolegialiai priimamų aktų rūšis. Sprendimai paprastai yra procesiniai dokumentai, kuriais fiksuojami svarbesni procesiniai veiksmai (sujungti prašymus į vieną bylą, skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje, atidėti ir atnaujinti bylos nagrinėjimą, dėl dalyvaujančių byloje asmenų prašymų ir kt.). Dažniausiai tai būna vienkartinio taikymo aktai, fiksuojantys svarbesnių procesinių veikslių seką ar išreiškiantys teismo valią dėl proceso dalyvių pareikštų prašymų. Tokie aktai paprastai tik konstatuoja juridinius faktus, tad dėl daugumos aktų papildomų vykdymo problemų nekyla, nes jų priėmimo, įsigaliojimo ir įvykdymo laikas sutampa. Vis dėlto ne visi Teismo procesiniai sprendimai pagal savo galią yra vienodi⁹¹.

6.3. „Interpretaciniai“ nutarimai Lietuvoje ir Lenkijoje

Europos valstybių konstitucinės teisės doktrinoje konstituciją atitinkančiu aiškinimu vadinama tokia konstitucinių teismų sprendimų forma, kai įstatymas pripažįstamas neprieštaraujančiu konstitucijai tik jeigu jis bus interpretuojamas taip, kaip nurodyta konstitucinio teismo sprendime⁹².

Toks sprendimų formulavimo metodas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje nėra dažnai taikomas. Konstituciją atitinkančią vertinamą įstatymo nuostatų interpretaciją nutarimo rezoliucinėje dalyje Konstitucinis Teismas yra pateikęs vienintelį kartą - 1997 m. kovo 12 d. nutarime. Išnagrinėjęs bylą pagal prašymą ištirti, ar Konstitucijos 52 straipsniui neprieštarauja Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 5 straipsnis ir Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 8 straipsnio antrosios dalies 1 punktas, pagal kuriuos

⁹¹ Lapinskas K. Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų realizavimo problemos // Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų teisinės prigimties, galių ir realizavimo problemos.-Konferencijos medžiaga. Vilnius: LRKT. 1997. P. 45.

⁹² Staugaitytė V. Konstitucinio Teismo nutarimų tipai ir jų poveikio teisės sistemai bei teisės taikymo praktikai ypatumai // Konstitucinė jurisprudencija. 2007. Nr. 4 (8). P. 270.

valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą sudaro laikas, per kurį asmenys patys moka arba už juos yra mokamos įstatymo jiems nustatytos privalomos įmokos, Konstitucinis Teismas pripažino juos neprieštaraujančiais Konstitucijai, jeigu šių įstatymų normų atitikimo Konstitucijai vertinimas pagrįstas atitinkamu aiškinimu, kad stažas pagal Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 5 straipsnį ir Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 8 straipsnio antrosios dalies 1 punktą suprantamas tik kaip tam tikras laikas, per kurį asmenys patys moka arba už juos darbdavys moka ar turi mokėti įstatymo nustatytas įmokas⁹³.

Kur kas dažniau, ypač pastaraisiais metais, Konstituciją atitinkančią ginčijamų nuostatų sampratą Konstitucinis Teismas pateikia nutarimų motyvuojamosiose dalyse kaip ir Lenkijos Konstitucinis Tribunalas⁹⁴.

Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunalas 2004 m. kovo 2 d. nutarimu pripažindamas, kad Civilinio proceso kodekso 401 straipsnis (reguliuojantis proceso atnaujinimą byloje, kurioje sprendimas buvo priimtas remiantis norminiu aktu, Konstitucinio Tribunalo vėliau pripažintu prieštaraujančiu Konstitucijai, tarptautinei sutarčiai ar įstatymui) atitinka Konstituciją, Konstitucinis Tribunalas laikėsi pozicijos, kad antikonstitucinė situacija konstitucinius skundus padavusių asmenų bylose kyla ne iš ginčijamos nuostatos turinio, o iš jos ydingo aiškinimo. Nutarimo motyvuose Konstitucinis Tribunalas konstatavo, kad, atsižvelgiant į įstatymų konstitucingumo prezumpciją, ginčijamas CPK straipsnis nepripažintinas antikonstituciniu, nes gali būti išaiškintas Konstituciją atitinkančiu būdu. Kartu Konstitucinis Tribunalas įspėjo, kad jeigu ateityje teismų praktikoje įsitvirtintų Konstitucijos neatitinkantis CPK 401 straipsnio aiškinimas, tai reikštų, kad pakito šio straipsnio norminis turinys⁹⁵. Būtent taip ir atsitiko: Aukščiausiajam Teismui neakceptavus Konstitucinio Tribunalo pasiūlytos interpretacijos, 2004 m. spalio 27 d. nutarimu Konstitucinis Tribunalas pripažino CPK 401 straipsnį prieštaraujančiu Konstitucijai⁹⁶.

Atsižvelgdami į tikimybę, kad teismai nepaklus interpretaciniame nutarime suformuluotai įstatymo interpretacijai, jeigu teisės taikymo praktikoje jau yra nusistovėjusi kitokia jo samprata, Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunalas vadovaujasi "gyvosios teisės" koncepcija⁹⁷, t. y. laikosi pozicijos, kad vykdydami konstitucingumo kontrolę turi atsižvelgti ne į ginčijamos

⁹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. kovo 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 5 straipsnio, Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 8 straipsnio antrosios dalies 1 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. sausio 26 d. nutarimo Nr.142 "Dėl Lietuvos Respublikos 1995 m. vasario 20 d. nutarimo Nr. 266 "Dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo" dalinio pakeitimo" 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios. 1997. Nr. 23-546.

⁹⁴ Staugaitytė V. Konstitucinio Teismo nutarimų tipai ir jų poveikio teisės sistemai bei teisės taikymo praktikai ypatumai // Konstitucinė jurisprudencija. 2007. Nr. 4 (8). P. 271.

⁹⁵ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2004 m. kovo 2 d. nutarimas. SK 53/03.- <http://www.trybunal.gov.pl>.

⁹⁶ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2004 m. spalio 27 d. nutarimas. SK 1/04.- <http://www.trybunal.gov.pl>.

⁹⁷ Safjan M. Pouczajaca wymiana doswiadczen. Rzeczpospolita. 2002. Nr. 139.

nuostatos pažodinę reikšmę, o į tokią joje išreikštos teisės normos sampratą, kokią jai suteikia nusistovėjusi teismų praktika. “Tribunolas laikosi požiūrio, kad teisės nuostatų turinys dažnai galutinai susiformuoja tik jų taikymo procese. Jeigu tam tikra įstatymo nuostatos samprata jau akivaizdžiai nusistovėjo, ypač jeigu ji vienareikšmiškai yra išreikšta Aukščiausiojo Teismo arba Vyriausiojo administracinio teismo jurisprudencijoje, Tribunolas pripažįsta, kad tos nuostatos turinys yra būtent toks. Spręsti, ar teismų pasirinkta ginčijamos nuostatos interpretacija teisinga, nėra Konstitucinio Tribunolo funkcija, tačiau jis gali vertinti, ar taip suprantama nuostata atitinka Konstituciją. <...> Jeigu vienodas ginčijamos nuostatos aiškinimas teismų praktikoje dar nėra nusistovėjęs, Konstitucinis Tribunolas gali priimti sprendimą, kad ta nuostata neprieštaruja Konstitucijai tik jeigu ji suprantama Konstituciją atitinkančiu būdu. Konstituciją atitinkančios ginčijamos nuostatos sampratos nurodymas, susijęs su teisės aktų konstitucingumo kontrole, tokiu atveju yra integrali Konstitucinio Tribunolo nutarimo dalis ir turi visiems privalomą galią”⁹⁸.

„Gyvosios teisės” koncepcijos užuomazgų galima išvelgti ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. 2007 m. birželio 7 d. nutarime vertindamas Civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies nuostatos “Išlaikymą teismas priteisia, <...> kai vaikui būtina parama, jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metų” atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis Teismas atsižvelgė į tai, kad “teismai šią nuostatą traktuoja kaip imperatyvią”, t. y. kaip nustatančią, jog teismas turi pareigą nurodytą išlaikymą priteisti visais atvejais, kai yra toje nuostatoje nurodytos sąlygos⁹⁹.

Funkciniu požiūriu interpretaciniai nutarimai labai panašūs į nutarimus dėl dalinio nekonstitucingumo: nekeičiant tiriamos nuostatos teksto ir nepanaikinant jos galios iš teisinės apyvartos yra pašalinama konstitucijos neatitinkanti tos nuostatos norminio turinio dalis arba tam tikras jo aiškinimo variantas¹⁰⁰. Pripažinimas, kad nuostata neprieštaruja konstitucijai, jeigu ji suprantama taip, kaip nurodyta konstitucinio teismo nutarime, faktiškai kartu reiškia ir kitokių nei nurodytoji tos nuostatos sampratų pripažinimą prieštaraujančiomis konstitucijai bei galimybės jas taikyti panaikinimą.

Galima teigti, kad norminių aktų teisėtumo kontrolė - viena iš svarbiausių teisės veiksmingumo ir socialinio vertingumo didinimo priemonių¹⁰¹. Tokios kontrolės tikslas yra užkirsti kelią galimiems norminių aktų nukrypimams nuo tų reikalavimų, kuriuos jiems nustatė

⁹⁸ <http://www.trybunal.gov.pl/Orzecz/Inform/indexi.htm>.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimo motyvuojamosios dalies 7 punktą // Valstybės žinios. 2007. Nr. 65-2529.

¹⁰⁰ Staugaitytė V. Konstitucinio Teismo nutarimų tipai ir jų poveikio teisės sistemai bei teisės taikymo praktikai ypatumai // Konstitucinė jurisprudencija. 2007. Nr. 4 (8). P. 274.

¹⁰¹ Spruogis E. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų įtaka teisei // Teisės problemos. 2003. Nr. 3 (41). P. 49.

aukštesnės galios norminiai aktai, ir pirmiausia pagrindinis valstybės įstatymas - Konstitucija, taip pat pašalinti tokius nukrypimus, jeigu jų vis dėlto yra. Tokiu siekiu vadovaujasi tiek Lenkijos Konstitucinis Tribunalas, tiek Lietuvos Konstitucinis Teismas.

Konstatuotina, kad Lenkijos ir Lietuvos konstitucinių teismų sprendimų išraiškos formoms būdinga didelė įvairovė, atspindinti atitinkamus įvairių nutarimų tipų ypatumus ir poveikio teisės sistemai skirtumus. Tikėtina, kad nuolat formuojant šių šalių konstitucinių teismų jurisprudenciją ateityje gali susiformuoti ir nauji nutarimų tipai.

Apibendrinant galima pasakyti, kad tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje konstitucinės kontrolės institucijų priimami nutarimai turi tą pačią reikšmę - yra baigiamieji teisės aktai, kuriais galutinai išsprendžiama byla. Šie baigiamieji aktai abiejose valstybėse pasižymi tuo, jog yra galutiniai ir privalomi visiems valstybės subjektams. Kitaip nei Lenkijos Konstitucinis Tribunalas, Lietuvos Konstitucinis Teismas priima rekomendacinio pobūdžio išvadas, kurios taip pat yra baigiamieji aktai, bet ne galutiniai.

7. LIETUVOS IR LENKIJOS KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJŲ NUTARIMŲ TEISINIAI PADARINIAI

Teisės aktų konstitucingumo kontrolę vykdančių institucijų - konstitucinio teismo nutarimų teisinės galios ir sukiamų teisinių padarinių klausimas yra vienas svarbiausių konstitucinės justicijos tematikos klausimų, nes jis susijęs su pačia teisės konstitucingumo kontrolės esme¹⁰².

Konstitucinės kontrolės institucijų sprendimų teisinius padarinius įtakoja dvi doktrininės teorijos, skirtingai aiškinančios pačią nekonstitucingumo sampratą.

Pagal negaliojimo doktriną konstitucijai prieštaraujantis įstatymas laikomas negaliojančiu (niekiniu) nuo jo kolizijos su konstitucija atsiradimo momento, t. y. nuo to įstatymo priėmimo ir įsigaliojimo arba, jeigu konstitucinė norma buvo priimta vėliau negu jai prieštaraujantis įstatymas, - nuo konstitucinės normos įsigaliojimo momento¹⁰³. Pagal šią teoriją teisės akto negaliojimas yra tiesioginis aukštesnės teisinės galios normos pažeidimo padarinys¹⁰⁴.

Pagal H. Kelseno išplėtotą nuginčijamumo doktriną įstatymas, prieštaraujantis konstitucijai, yra galiojantis ir sukeliantis teisinius padarinius tol, kol dėl savo ydingumo nėra eliminuojamas iš

¹⁰² Staugaitytė V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu // Jurisprudencija. 2005, t. 77 (69). P. 65.

¹⁰³ Staugaitytė V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu // Jurisprudencija. 2005, t. 77 (69). P. 66.

¹⁰⁴ Ši koncepcija išliko aktuali ne tik anglosaksų teisės sistemoje, kurioje įstatymų konstitucingumo kontrolę vykdo bendrosios kompetencijos teismai, bet ir kai kuriose kontinentinės Europos valstybėse, pasirinkusiose europietiškaį konstitucinės kontrolės modelį. Vokietijoje jau nuo XIX amžiaus pirmosios pusės laikomasi požiūrio, kad Konstitucijai prieštaraujantis įstatymas yra niekinis - vokiškasis (*ex tunc*) modelis. Kiti šios koncepcijos pavyzdžiai yra Portugalija ir Ispanija.

teisės sistemos (panaikinamas) konstitucinio teismo sprendimu. Šia doktrina pagrįstas austriškasis (*ex nunc*) konstitucinės kontrolės modelis. Konstitucinio teismo sprendimui, kuriuo panaikinamas iki tol galiojęs įstatymas, tenka konstitutyvus vaidmuo, nes juo sukuriama nauja teisinė padėtis. Toks sprendimas paprastai sukelia padarinius ateičiai. Kita vertus, nuginkėjumumo teorija neatmeta ir grįžtamojo poveikio galimybes. H. Kelsenas pripažino, kad teisinės tvarkos numatomas nuginkėjumumas gali būti skirtingų laipsnių ir kad išimtiniais atvejais teisės normą galima panaikinti ir retroaktyviai¹⁰⁵.

G. Brunneris pažymi, kad austriškoji nuginkėjumumo doktrina, palyginti su negaliojimo koncepcija, yra lankstesnė ir suteikia daugiau galimybių konstitucinio teismo sprendimų padariniams koreguoti¹⁰⁶. Veikiausiai dėl to daugelis Vidurio ir Rytų Europos valstybių pasirinko būtent šią koncepciją. Nors beveik visose šio regiono valstybėse bendras principas yra tas, kad nekonstitucinės teisės normos netenka galios nuo konstitucinio teismo sprendimo įsigaliojimo, daugelio konstitucinių teismų sprendimams yra būdingas tam tikras retroaktyvumas.

1997 m. Lenkijos Respublikos Konstitucijos kūrėjai numatė galimybę atnaujinti procesą ir panaikinti bet kurį įsiteisėjusį sprendimą, priimtą remiantis Konstitucijai prieštaraujančia norma (Lenkijos Respublikos Konstitucijos 190 straipsnio 4 dalis). Tokios plačios apimties sprendimų retroaktyvumas neleidžiamas netgi tose valstybėse, kuriose pripažįstama, kad konstitucinio teismo sprendimai veikia nuo konstitucijai prieštaraujančio teisės akto priėmimo (įsigaliojimo) momento arba nuo konstitucinės normos, kuriai šis teisės aktas prieštarauja, įsigaliojimo momento. Tačiau Lenkijoje vis tiek laikomasi nuginkėjumumo koncepcijos ir nuostatos, kad Konstitucinio Tribunolo sprendimai iš principo sukelia padarinius ateičiai, o galimybė atnaujinti išspręstas bylas yra traktuojama kaip bendrosios taisyklės išimtis¹⁰⁷.

Turint omenyje, kad tiek Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunalas, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas iš esmės remiasi austriškuoju konstitucinės kontrolės modeliu, analizuotinos šio modelio konstitucinio teismo nutarimų teisinės pasekmės.

Tiek Lenkijos Konstitucinio Tribunolo, tiek Lietuvos Konstitucinio Teismo aktai įsigalioja oficialiai juos paskelbus. Abiejų šalių konstitucijos numato, kuriame oficialiame leidinyje aktai skelbiami. Aktų poveikis gali būti skirtingas, jeigu skirtingai nustatomas nekonstitucinio teisės akto negaliojimo pradžios momentas. Teisinėje literatūroje nurodoma, kad galimi tokie

¹⁰⁵ Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas. 2002. P. 228.

¹⁰⁶ Brunner G. Sind verfassungswidrige Gesetze nichtig oder vernichtbar? Anmerkungen zur bevorstehenden Reform des polnischen Verfassungsgerichtshofgesetzes // Prawo CCLVII, Studia nad prawem konstytucyjnym. Wrocław. 1997. P. 45.

¹⁰⁷ Czeszejko-Sochacki Z. Sadownictwo konstytucyjne w Polsce na tle porównawczym. Warszawa: Wydawnictwa Trybunalu Konstytucyjnego. 2003. P. 425-442.

nekonstitucinio teisės akto negaliojimo pradžios momentai¹⁰⁸: 1) teisės akto pripažinimo prieštaraujančiu Konstitucijai momentas - teisme paskelbus nutarimą; 2) oficialus Konstitucinio Teismo nutarimo paskelbimas spaudoje - paskelbimo diena; 3) nekonstitucinio akto priėmimo diena; 4) Konstitucinio Teismo nustatytas terminas.

Lietuvos Respublikoje galioja bendra taisyklė, kad Konstituciniam Teismui priėmus sprendimą nekonstitucinis aktas negali būti taikomas tik nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai (Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis). Tai yra vadinamasis *ex nunc* poveikis. Konstitucinis Teismas 2000 m. sausio 12 d. sprendime išreiškė poziciją, kad nekonstitucine pripažintos normos pagrindu anksčiau atsiradę teisiniai padariniai yra teisėti¹⁰⁹.

Kita vertus, 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime¹¹⁰ Konstitucinis Teismas konstatavo, jog Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, nėra absoliuti, taip faktiškai pripažindamas, jog tam tikrais atvejais Konstitucinio Teismo nutarimai gali įgauti grįžtamąją galią.

Konstitucinio Teismo nutarimų retroaktyvumą suponuoja Konstitucijos 110 straipsnio nuostatos. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog šiame Konstitucijos straipsnyje nustatytu reguliavimu „yra siekiama, kad nebūtų taikomas Konstitucijai prieštaraujantis atitinkamas teisės aktas (jo dalis), kad dėl tokio teisės akto (jo dalies) taikymo neatsirastų antikonstitucinių teisinių padarinių, kad nebūtų pažeistos asmens teisės, kad asmuo, kurio atžvilgiu būtų pritaikytas Konstitucijai ar įstatymui priešingas teisės aktas, dėl to nepagrįstai neįgytų jam nepriklausančių teisių ar atitinkamo teisinio statuso“¹¹¹.

Pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį teisės aktas negali būti taikomas nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad šis aktas prieštarauja Konstitucijai. Tai reiškia, kad Konstitucijai prieštaraujančiu pripažintas teisės aktas apskritai nebegali būti taikomas, taigi - ne tik teisiniams santykiams, atsirandantiems po Konstitucinio Teismo nutarimo dėl šio akto prieštaravimo Konstitucijai oficialaus paskelbimo, bet ir anksčiau kilusiems teisiniams santykiams. Kitaip tariant, iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo pradėtų bylų, kuriose būtų reikėję taikyti tą teisės aktą, atžvilgiu Konstitucinio Teismo nutarimas

¹⁰⁸ Lapinskas K. Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų realizavimo problemos // Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų teisinės prigimties, galių ir realizavimo problemos.-Konferencijos medžiaga. Vilnius 1997. P. 48-49.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo išaiškinimo“ // Valstybės žinios. 2000. Nr. 4-100.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai // Valstybės žinios. 2003. Nr. 124-5643.

¹¹¹ Ten pat.

veikia *ex tunc*, nes šios bylos turi būti sprendžiamos atsižvelgiant į naują teisinę padėtį. Akivaizdu, kad šiuo požiūriu Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies nuostata nelabai primena klasikinį austriškąjį *ex nunc* modelį, kurio bendra taisyklė yra ta, kad panaikintasis teisės aktas ir toliau yra taikomas teisiniams santykiams, atsiradusiems iki jo panaikinimo.

Jau minėtame 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime, kuriuo prieštaraujančiu Konstitucijai ir Pilietybės įstatymui pripažintas Respublikos Prezidento dekretas dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka J. Borisovui, Konstitucinis Teismas pateikė kitokią nuomonę dėl savo nutarimo padarinių. Išreiškęs nuostatą, kad Konstitucijai ar įstatymams prieštaraujantis individualaus pobūdžio teisės aktas negali sukelti teisinių padarinių, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad J. Borisovas nuo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo dienos nėra Lietuvos Respublikos pilietis. Taigi, nors iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimo poveikis nukreiptas į ateitį, faktiškai jo galia yra retroaktyvi, nes jis tiesiogiai paveikė (panaikino) iki jo įsigaliojimo kilusius teisinius santykius¹¹².

Prof. M. Romeris, remdamasis H. Kelseno konstitucinės priežiūros doktrina, daro išvadą, kad nekonstitucinio įstatymo galios nutraukimas galimas tik ateičiai, esą tai šio konstitucinės justicijos modelio skiriamasis bruožas, darantis jį pranašesnę ir pažangesnę¹¹³. Konstitucinių teismų sprendimų galiojimas tik ateičiai kelia pasitikėjimą įstatymu ir stiprina teisėtvarką, sukuria teisinio saugumo pojūtį ir kelia pagarbą egzistuojančiai teisei sistemai.

H. Kelseno teigimu, konstitucinis teismas gali sustabdyti nekonstitucinio įstatymo veikimą ne iš karto, o nuo tam tikro termino ateityje¹¹⁴. Negalima neatkreipti dėmesio į tai, kad tokiu atveju susidaro gana paradoksali situacija: 1) teismo sprendimu atitinkamas įstatymas (ar jo dalis) pripažįstamas nekonstituciniu; 2) tuo pačiu sprendimu tokio nekonstitucinio įstatymo veikimas pratęsiamas dar kuriam laikui; 3) taip leidžiama pripažinto nekonstitucinio įstatymo pagrindu sukurti naujas teises pasekmes. Iš kitos pusės, teismas, pratęsdamas prieštaraujančio Konstitucijai akto veikimą, siekia gerų tikslų - išvengti dar didesnių neigiamų padarinių, galinčių kilti staiga pašalinus nekonstitucinę teisės normą iš teisės sistemos.

Lenkijos Respublikos Konstitucija numato galimybę Tribunalui pratęsti akto prieštaraujančio Konstitucijai galiojimą, jei dėl staigaus teismo sprendimo įgyvendinimo susidarytų padėtis, dar labiau prieštaraujanti Konstitucijai, arba atsirastų teisės spraga. Toks yra 2002 m. sausio 12 d. sprendimas¹¹⁵, kuriame Konstitucinis Tribunalas pripažino

¹¹² Staugaitytė V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu // Jurisprudencija. 2005, t. 77 (69). P. 74.

¹¹³ Lapinskas K. Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų realizavimo problemos // Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų teisinės prigimties, galių ir realizavimo problemos.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 1997. P. 49.

¹¹⁴ Ten pat. P. 49.

¹¹⁵ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2002 m. sausio 12 d. sprendimas. P 9/01. - <http://www.trybunal.gov.pl>.

prieštaraujančiomis Konstitucijai nuostatas dėl oficialių teisminių formų naudojimo inicijuojant teismo procesą. Tribunolas, motyvuodamas tuo, kad toks laikotarpis reikalingas siekiant užtikrinti galimybę inicijuoti teismo procesą, šių nuostatų galiojimą pratęsė daugiau nei trimis mėnesiams. Konstitucijoje yra nustatytos laiko ribos nekonstituciniais pripažintų aktų galiojimui pratęsti: galimybė iki 18 mėnesių pratęsti nekonstitucinio įstatymo galiojimą ir galimybė iki 12 mėnesių pratęsti kitų nekonstitucinių norminių aktų galiojimą¹¹⁶. Visgi prieštaraujančio Konstitucijai įstatymo galiojimas dar pusantrų metų tikrai gali sukelti tam tikrą teisinio netikrumo jausmą visuomenėje. Taip išeina, kad nekonstituciniu pripažinto įstatymo pagrindu visą jo galiojimo pratęsimo laikotarpį kuriami teisiniai santykiai, kurie tuo metu jau ir taip yra nekonstituciniai.

Bene dažniausiai tokių sprendimų priėmimą lemia siekis išvengti teisės spragu susidarymo¹¹⁷. Aišku, ne kiekviena teisės spraga lemia nekonstitucinių nuostatų galiojimo pratęsimą, nes ne kiekvienos teisės spragos atsiradimas kelia pavojų tam tikriems visuomenės ar valstybės interesams.

Kitas argumentas yra siekis išvengti neigiamų konstitucinio teismo sprendimo padarinių valstybės finansų pusiausvyrai, kai akivaizdu, kad sprendimui įgyvendinti reikės didelių valstybės biudžete nenumatytų finansinių išlaidų. Lenkijos Respublikos Konstitucijos kūrėjai būtent su tokiais ketinimais ir įtvirtino termino atidėjimo galimybę¹¹⁸, nors praktikoje Konstitucinis Tribunolas šia savo teise dažniau naudojasi kitais atvejais.

Kalbant apie nekonstitucinių nuostatų galiojimo pratęsimo sukeltus teisinius padarinius, Konstitucinis Tribunolas 2004 m. gegužės 18 d. nutarime¹¹⁹ konstatavo, kad Konstitucijai prieštaraujančios nuostatos galios netekimo termino atidėjimas reiškia, jog toks nutarimas sukelia teisinius padarinius, turėsiančius reikšmės ateityje, ir juo remiantis negali būti kvestionuojami anksčiau priimti įsiteisėję teismų sprendimai, išskyrus sprendimą, kuris buvo priimtas konstitucinį skundą padavusio asmens byloje.

Lietuvos Respublikos Konstitucija tiesiogiai nenumato jokių teisinių priemonių, kurios leistų išvengti teisinio vakuumo ar kitų nepageidautinų padarinių, galinčių kilti dėl staigaus konstitucijai prieštaraujančių normų pašalinimo iš teisės sistemos, tad problemos sprendimo būdą teko surasti Konstituciniam Teismui. Jis nusprendė atidėti ne ydingų teisės normų galios netekimo terminą, kaip daro Lenkijos Konstitucinis Tribunolas, o savo nutarimo oficialų paskelbimą ir

¹¹⁶ Lenkijos Respublikos Konstitucijos 190 straipsnis, 3 dalis // Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius. 2004.

¹¹⁷ Staugaitytė V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos atidėjimas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinių teismų praktikoje // Jurisprudencija. 2006, t. (80), P. 104.

¹¹⁸ Florczak M. Skutki prawne odroczenia przez Trybunał Konstytucyjny terminu utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego // Przegląd Sejmowy. 2003. Nr. 2 (55).

¹¹⁹ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. gegužės 18 d. nutarimas. SK 38/03.- <http://www.trybunal.gov.pl>.

įsigaliojimą. Pirmą kartą tai buvo padaryta 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimu¹²⁰, priimtu išnagrinėjus bylą dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo nuostatų konstitucingumo. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad jis turi įgaliojimus, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes, spręsti, kada turi būti oficialiai paskelbtas jo nutarimas. Pripažinęs prieštaraujančiomis Konstitucijai kai kurias Vietos savivaldos įstatymo nuostatas, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad jos yra sistemiskai susijusios su daugeliu kitų šio įstatymo nuostatų, tad jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, susidarytų vietos savivaldos teisinio reguliavimo vakuumas, kuris iš esmės sutrikdytų vietos savivaldos mechanizmo veikimą ir valstybės valdymą. Atsižvelgdamas į tai, kad šiam teisinio reguliavimo vakuui pašalinti reikalingas tam tikras laikas, Konstitucinis Teismas nustatė, kad nutarimas „Valstybės žiniuose“ oficialiai skelbtinas praėjus dviem mėnesiams nuo jo paskelbimo viešame Konstitucinio Teismo posėdyje.

Konstitucinis Teismas savo 2005 m. sausio 19 d. nutarime¹²¹ išdėstė išsamesnius nutarimų įsigaliojimo atidėjimo motyvus: „Konstitucinis Teismas gali atidėti savo nutarimo oficialų paskelbimą, jeigu tai būtina, kad įstatymų leidėjas turėtų laiko pašalinti teisines pasekmes, kurios atsirastų, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir jeigu jos sudarytų prielaidas iš esmės paneigti tam tikras Konstitucijos ginamas, saugomas vertybes. Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo atidėjimas - iš Konstitucijos kylanti prielaida išvengti tam tikrų visuomenei ir valstybei, žmonių teisėms ir laisvėms nepalankių padarinių, kurie galėtų atsirasti jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir tą jo oficialaus paskelbimo dieną įsigaliojotų.“

Apibendrinant galima teigti, kad tiek nutarimo oficialaus paskelbimo atidėjimas, tiek nekonstitucinėmis pripažintų normų taikymo pratęsimas pasiteisina tik tuo atveju, jeigu įstatymų leidėjas laiku taisydingą teisinį reguliavimą, o tokią pareigą įstatymų leidėjui sukelia tik įsigaliojęs konstitucinio teismo sprendimas¹²². Konstitucinio Teismo galimybė atidėti oficialų savo

¹²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 3 straipsnio 4 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 5 straipsnio 1 dalies 2 punkto (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 18 straipsnio 1 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 19 straipsnio 1 dalies 2, 3, 4, 8, 15 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 21 straipsnio 1 dalies 1, 5, 7, 9, 12, 15, 16, 17, 18 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), šios dalies 6 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. rugsėjo 25 d. redakcijos) ir šios dalies 14 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. lapkričio 8 d. redakcijos), taip pat dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo įrašymo į konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2003. Nr. 19-828.

¹²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88-1 straipsniu įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2005. Nr. 9-289.

¹²² Staugaitytė V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos atidėjimas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinių teismų praktikoje // Jurisprudencija. 2006, t. (80). P. 107.

nutarimo paskelbimą neįpareigoja Seimo tuo metu imtis veiksmų, leisiančių išvengti teisinio reguliavimo spragų. Konstitucinis Teismas suteikia laiko Seimui savo iniciatyva spręsti susidariusią situaciją. Kadangi tai ne pareiga, o tik galimybė Seimui pačiam imtis iniciatyvos, tai galima situacija, kad Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo atidėjimas neduos jokių teigiamų rezultatų. Taip išeina, kad, atidėjus Teismo nutarimo paskelbimą, atitinkamo akto pagrindu ir toliau bus kuriami teisiniai santykiai, nors tuo metu visuomenė ir neoficialiai žinos, kad tas atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Tuo tarpu Lenkijoje įsigaliojus Konstitucinio Tribunolo sprendimui, kuriuo iki tam tikro termino pratęsiamas nekonstitucinių nuostatų taikymas, kad būtų išvengta teisinio reguliavimo spragų, įstatymų leidėjui kyla teisinė pareiga iki nustatyto termino įvykdyti šį sprendimą ir pakeisti Konstitucijai prieštaraujantį reguliavimą.

Palyginus su Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo nekonstitucinio akto galiojimo pratęsimu, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pasirinktas variantas atrodo logiškesnis. Lenkijoje pratęsiamas jau oficialiai paskelbto prieštaraujančiu Konstitucijai akto galiojimas, o Lietuvoje, atidėjus oficialų Teismo nutarimo paskelbimą, atitinkamas aktas oficialiai dar yra neprieštaraujantis Konstitucijai. Visgi šiuo atveju taip pat atsiranda tam tikras teisinis netikrumas, kai prieštaraujantis Konstitucijai norminis aktas ir toliau sėkmingai galioja, nors neoficialiai žinoma, jog jis nekonstitucinis ir delsiama jį paskelbti, tikintis, kad Seimas savo iniciatyva imsis veiksmų neigiamoms teisinėms pasekmėms išvengti.

Konstitucinio teismo nutarimo oficialaus paskelbimo atidėjimas ar nekonstitucinio akto galiojimo pratęsimas nėra vieninteliai būdai išvengti teisinio reguliavimo spragų, atsirandančių konstituciniam teismui pripažinus įstatymą (ar kitą teisės aktą) prieštaraujančiu konstitucijai. Teisinio reguliavimo spragų išvengiama ir tada, kai atgauna galią nekonstituciniu aktu panaikintos ar pakeistos anksčiau galiojusios teisės normos.

Pagal nugincijamumo koncepciją teisės normų atgijimas grindžiamas tuo, kad tam tikrą laiką galiojęs teisės aktas, kuriuo normos buvo panaikintos (pakeistos), neteko galios. Nugincijamumo teorijos kontekste teisės normų atgijimas galimas tik jeigu jį tiesiogiai lemia tai, kad tas normas panaikinusios (pakeitusios) nuostatos neteko galios¹²³.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje normų atgijimo klausimas nenagrinėjamas, faktiškai apie tai nėra pasisakoma ir Lietuvos teisinėje literatūroje. Panašu, kad Lietuvos Konstitucinis Teismas nenumato normų atgijimo kaip galimybės išvengti teisinio vakuomo atsiradimo, pripažinus įstatymą (ar kitą teisės aktą) prieštaraujančiu Konstitucijai.

¹²³ Staugaitytė V. Teisės normų atgijimo įsigaliojus konstitucinio teismo nutarimui problema // Konstitucinė jurisprudencija. 2006. Nr. 2. P. 294.

K. Lapinskas normų atgijimo idėją vertina gana kritiškai. Jo nuomone, anksčiau galiojusio akto „veikimo atstatymas“ reikštų „kad konstitucinio teismo sprendimui suteikiamas atgalinis veikimas“ ir kad „toku atveju konstitucinis teismas faktiškai pradėtų vykdyti įstatymų leidybos institucijos funkcijas, nes spragų įstatymų leidyboje šalinimas - išskirtinė įstatymų leidėjo prerogatyva“¹²⁴.

Daugelio Europos valstybių, tarp jų ir Lietuvos, konstitucijose ir įstatymuose anksčiau galiojusių nuostatų atgijimas, kaip galimas konstitucinės kontrolės institucijos sprendimų teisinis padarinys, nėra numatytas. Nors tiesiogiai Konstitucijoje to ir nėra nurodyta, Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo praktika rodo, kad tokie padariniai nėra negalimi¹²⁵. Tokiu atveju normų atgijimo samprata suvokiama ne kaip konstitucinės kontrolės institucijų įgaliojimai gražinti anksčiau galiojusių teisės normų galią, o kaip šias normas panaikinusio įstatymo pripažinimo antikonstituciniu padarinys.

Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunalas ne viename savo nutarime yra konstatavęs anksčiau galiojusių teisės normų atgijimą. Argumentus, kuriais grindžia tokią poziciją, Konstitucinis Tribunalas yra išdėstęs 2000 m. kovo 21 d. sprendime¹²⁶, kuriame pažymėjo, kad jis nenusprendė „gražinti galios“ panaikintoms nuostatoms, o tik išreiškė savo požiūrį, kokius padarinius pagal Lenkijos Respublikos Konstitucijos 190 straipsnio 1 dalį sukelia jo nutarimas konkrečioje dalyje. A. Maczynskio nuomone, šiuo atveju konstitucinio teismo įsiterpimas į įstatymų leidžiamosios valdžios veiklos sritį iš esmės nieko nesiskiria nuo įsiterpimo, pasireiškiančio tuo, kad konstitucinio teismo sprendimai lemia įstatymų leidėjo nustatytų normų galios praradimą¹²⁷. Nors normų atgijimas yra savaimė kylantis sprendimo, kuriuo konstatuojamas ankstesnį reguliavimą panaikinusio ar pakeitusio teisės akto nekonstitucingumas, teisinis padarinys, kiekvienu konkrečiu atveju tai, kad galią atgauna ankstesnės redakcijos teisinis reguliavimas, turi aiškiai konstatuoti konstitucinis teismas. Minėtame sprendime Konstitucinis Tribunalas yra pažymėjęs, kad tokio pobūdžio padarinių negalima laikyti taisykle ir kad kiekvieną konkretų atvejį reikia vertinti atskirai¹²⁸. Panaikintos (pakeistos) nuostatos gali atgauti galią tik tada, kai tai apskritai įmanoma teisės sistemos vientisumo ir darnos požiūriu.

¹²⁴ Lapinskas K. Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų realizavimo problemos // Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų teisinės prigimties, galių ir realizavimo problemos.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 1997. P. 50.

¹²⁵ Staugaitytė V. Teisės normų atgijimo įsigaliojus konstitucinio teismo nutarimui problema // Konstitucinė jurisprudencija. 2006. Nr. 2. P. 289.

¹²⁶ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2000 m. kovo 21 d. sprendimas. K 4/99.- <http://www.trybunal.gov.pl>.

¹²⁷ Maczynski A. Kontrola konstytucyjnosci przepisow uchylajacych i zmieniajacych .- Trybunal Konstytucyjny. Warszawa: Wydawnictwa Trybunalu Konstytucyjnego. 2001. P. 164.

¹²⁸ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2000 m. kovo 21 d. sprendimas. K 4/99.- <http://www.trybunal.gov.pl>.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas viename iš savo nutarimų yra nurodęs, kad pašalinti po Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo susidariusį teisinio reguliavimo vakuumą galima ir nustatant laikiną reguliavimą¹²⁹.

Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 9 d. nutarime¹³⁰ pažymėjo, kad šis vakuumas yra susijęs su Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos funkcionavimu (įgaliojimų vykdymu). Respublikos Prezidentas, paskelbus Konstitucinio Teismo nutarimą, jau negalės vykdyti jam Konstitucijos 84 straipsnio 11 punkte ir 112 straipsnyje nustatytų įgaliojimų, susijusių su teisėjų korpuso formavimu. Kol nėra gautas minėtos specialios teisėjų institucijos patarimas, Respublikos Prezidentas negali priimti sprendimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų. Savo konstitucinių įgaliojimų formuojant teisėjų korpusą negalės vykdyti ir Seimas. Kartu Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad tokia situacija galima tik labai trumpą laiką, nes kitaip (nesant specialios teisėjų institucijos) gali būti sutrikdytas Konstitucijoje nustatytas teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo, atleidimo iš pareigų procesas. Kad to būtų išvengta, Konstitucinis Teismas nurodė, jog įstatymų leidėjui kyla pareiga nedelsiant užpildyti susidariusį teisinio reguliavimo vakuumą. Šis vakuumas gali būti visiškai likviduotas tik Seimui padarius atitinkamus Teismų įstatymo pakeitimus ir (arba) papildymus. Jeigu tam prireiktų daugiau laiko, Seimui kyla pareiga įstatymu nustatyti laikiną teisinį reguliavimą, pagal kurį būtų sudaryta laikina speciali teisėjų institucija.

Darytina išvada, kad kuo daugiau įvairių teisinių galimybių konstitucinis teismas turi, tuo lanksčiau jis gali koreguoti savo nutarimų teisinius padarinius, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją.

8. KONSTITUCINĖ KONTROLĖ IR JOS ĮTAKA AUKŠČIAUSIŲJŲ VALSTYBĖS VALDŽIOS INSTITUCIJŲ VEIKLAI

8.1. Konstitucinė kontrolė ir įstatymų leidyba

Konstitucijos, kaip svarbiausio teisės šaltinio, įtaka yra akivaizdi ir įstatymų leidybos, ir apskritai teisėkūros procesui. Tiek Lenkijos, tiek Lietuvos Respublikų Konstitucijose nustatyta:

- 1) valdžios institucijų kompetencijos ribos;
- 2) teisės normų hierarchija;
- 3) svarbiausi teisės normų kūrimo procedūrų klausimai;
- 4) reguliavimo įstatymais pagrindai, reikalavimai įstatymo turiniui.

¹²⁹ Ruškytė R. Kai kurie svarbiausi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 1 d. - 2006 m. spalio 1 d. priimtų nutarimų aspektai // Konstitucinė jurisprudencija. 2006. Nr. 4. P. 379.

¹³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas dėl teisminės valdžios konstitucinės sistemos ir savivaldos, teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, taip pat dėl teisėjų įgaliojimų pratęsimo // Valstybės žinios. 2006. Nr. 51-1894.

Šios nuostatos įpareigoja įstatymų leidėją ir kitus teisėkūros subjektus svarbiausius valstybės visuomeninius santykius sureguliuoti laikantis jos nustatytų reikalavimų. Konstitucijos normos įstatymų leidėjui yra privalomos.

Kaip jau minėta, Konstitucijos viršenybės teisės sistemoje garantas yra Konstitucinis Teismas (Lenkijoje atitinkamai Konstitucinis Tribunolas), kuris užtikrina konstitucinės kontrolės mechanizmą ir konstitucinės krypties laikymąsi¹³¹.

Tiek Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunolas, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas įstatymų leidyboje dalyvauja dvejopai: tiesiogiai - kaip „negatyvusis įstatymų leidėjas“ ir netiesiogiai - formuluodamas nuostatas, kurios ateityje gali paveikti įstatymų sistemą.

Šis išskyrimas padeda ir sprendžiant galimos konstitucinių teismų priimamų aktų įtakos klausimus. Šiuo požiūriu tiesioginis konstitucinės kontrolės institucijų dalyvavimas įstatymų leidyboje galimas tik nutarimais, kuriuose konstatuojamas įstatymo (ar jo nuostatos) prieštaravimas konstitucijai. Šis dalyvavimo būdas dažnai vadinamas negatyviaja įstatymų leidyba.

Netiesioginio dalyvavimo atveju reikšmingi gali būti ne tik visi nutarimai, bet ir kiti Teismo ar Tribunolo priimami aktai. Netiesioginis dalyvavimas gali reikštis keliais būdais: 1) darant įtaką ir formuojant įstatymų leidybos proceso dalyvių teisinę sąmonę; 2) įstatymo panaikinimo grėsme neformaliai darant įtaką įstatymų leidėjo valiai; 3) „patariant“ įstatymų leidėjui (įvairiomis užuominomis apie sektiną kitų valstybių praktiką)¹³².

Prie netiesioginio dalyvavimo šie būdai priskirtini todėl, kad jais nedaromas tiesioginis poveikis nacionalinei teisės sistemai, tik įstatymų leidybos procese dalyvaujantiems subjektams, jų sąmonei ir valiai.

Tiesioginio dalyvavimo atveju padariniai atsiranda be kitų institucijų valios kaip neišvengiamas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ar Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo nutarimo priėmimo padarinys.

Pažymėtina, kad nutarimai, kuriais išnagrinėjamos bylos dėl ginčijamų teisės aktų konstitucingumo ar teisėtumo, skiriasi pagal tai, koku aspektu konstitucinis teismas tyrė ginčijamų teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir įstatymams.

Tiek Konstitucinis Teismas, tiek Konstitucinis Tribunolas tiria teisės akto atitikimą konstitucijai pagal kelis parametrus - normų turinį, reguliavimo apimtį, formą, priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarką.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 30 straipsnyje yra nustatyta, jog Konstitucinis Teismas tiria ir sprendžia tik teisės klausimus. Iš tikrųjų, ginčijamų teisės aktų

¹³¹ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: LTU. 2001. P. 196.

¹³² Ragauskas P. Konstitucinio Teismo vaidmuo įstatymų leidyboje // Teisės problemos. 2004. Nr. 1 (43). P. 19.

atitikties Konstitucijai ir įstatymams patikra pagal normų turinį, reguliavimo apimtį, taip pat formą apsiriboja tik teisės klausimų tyrimu¹³³. Minėta, kad Konstitucinis Teismas taip pat sprendžia, ar ginčijami teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams pagal Konstitucijoje nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką. Būtent šiuo atveju Konstitucinis Teismas turi tirti ne tik teisės, bet ir fakto klausimus: Konstitucinis Teismas privalo išnagrinėti, ar teisės aktų leidybos subjekto faktiniai veiksmai teisės aktų leidybos procese nepažeidė teisės aktų leidybą reguliuojančių teisės nuostatų. Tik ištyręs faktinių teisės aktų leidybos subjektų veiksmų teisėtumą Konstitucinis Teismas gali nutarti, ar ginčijami teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams pagal Konstitucijoje nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką. Kaip pažymi prof. V. Sinkevičius, jeigu Konstitucijoje ar įstatymuose yra nustatyti atitinkami reikalavimai, kurių turi būti laikomasi leidžiant įstatymus, Vyriausybės aktus, Respublikos Prezidento aktus, Konstitucinis Teismas, sprenddamas, ar įstatymai, kiti aktai neprieštarauja Konstitucijai, tiria ir tai, ar tokių reikalavimų buvo laikomasi, faktines aplinkybes, nes nenustačius šių faktinių aplinkybių būtų neįmanoma iširti ir įstatymų, kitų teisės aktų atitikties Konstitucijai¹³⁴.

Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunolas, sprenddamas, ar tiriamasis teisės aktas buvo priimtas laikantis nustatytos procedūros, taip pat tiesiogiai remiasi faktais¹³⁵. Nagrinėjant konstitucinio skundo ar teismų inicijuotas konstitucinės kontrolės bylas, faktų sritis yra svarbi dėl aiškių priežasčių. Tokios bylos yra tiesiogiai susijusios su konkrečiais teismų procesais. Tačiau faktų tyrimas svarbus ir vykdant abstrakčią konstitucingumo kontrolę, kai yra nagrinėjami su konkrečiomis situacijomis nesusiję prašymai - dažnai atsižvelgimas į faktinę situaciją lemia tinkamą teisės normos išaiškinimą ir atitikties konstitucijai nustatymą¹³⁶.

Vienintelė institucija, kuri pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją gali oficialiai vertinti, ar teisėkūros proceso pasekmė - teisės norma, neprieštarauja Konstitucijai, yra Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Pripažinimą, kad įstatymų leidėjas peržengė Konstitucijos nustatytas ribas, lydi Konstitucinio Teismo formuluojami argumentai ir motyvai. Atrasdami šiuos argumentus ir motyvus Konstitucinio Teismo teisėjai ne tik patys įsitikina teisės normos teisėtumu ar neteisėtumu¹³⁷. Konstitucinės justicijos argumentai ir motyvai vaidina išskirtinį vaidmenį formuojant teisinę kultūrą, teisinę ideologiją, teisinių reiškinių suvokimą plačioje socialinių

¹³³ Stačiokas S. Teisės aktų leidybos procedūrų teisėtumo įvertinimas: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo patirtis.-Tarptautinė konferencija (iš LRKT tinklalapio). Vilnius. 2005. P. 3.

¹³⁴ Sinkevičius V. Konstitucijos aiškinimas ir jo ribos // Justitia. 2004. Nr. 3. P. 2-11.

¹³⁵ Safjan M., Tuleja P. Faktų tyrimas konstitucinės justicijos bylose vykdant abstrakčią teisės aktų kontrolę // Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2005. P. 70.

¹³⁶ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas. P 11/98. -

<http://www.trybunal.gov.pl>

Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2006 m. lapkričio 3 d. nutarimas. K 31/06 // Konstitucinė jurisprudencija. Nr. 3 (7).

¹³⁷ Žilys J. Teisėkūra ir konstitucinė justicija // Teisės problemos. 2000. Nr. 2. P. 86.

vertybių panoramoje¹³⁸. Vertinant šiuos argumentus ir motyvus kitu aspektu, galima pažymėti, kad jie, visų pirma, yra adresuojami teisės normos leidėjui, kurio darbo rezultatus ir vertina Konstitucinis Teismas.

Pabrėžiant Konstitucinio Teismo nutarimuose dėstomų motyvų svarbą, primintina, kad ilgą laiką privaloma buvo tik rezoliucinė Konstitucinio Teismo nutarimų dalis. Diskutuotina, nes kaip tik motyvuojamoji nutarimo dalis pabrėžia pačios rezoliucinės dalies svarbą ir tik per motyvuose išdėstytus konstitucinius argumentus logiškai ir nuosekliai prieinama prie galutinio rezultato - atitinkamo akto ar normos konstitucingumo įvertinimo. 2003 m. gegužės 30 d. nutarimu Konstitucinis Teismas pabrėžė savo nutarimų motyvuojamosios dalies svarbą teisės aktus leidžiančioms institucijoms ir įtvirtino jos privalomumą¹³⁹.

Lenkijoje taip pat manoma, kad įstatymų leidėjui, kuris, išgaliojus Tribunolo sprendimui, priima reikiamus teisės aktus, svarbu žinoti motyvus. M. Safjano teigimu¹⁴⁰, Konstitucinio Tribunolo priimti sprendimai tam tikru atžvilgiu yra panašūs į įstatymų leidybos proceso metu priimtus aktus - po jų priėmimo teisės sistemoje yra daromos pataisos. Konstitucinis Tribunalas kartais užima panašią poziciją, kaip ir įstatymų leidėjas, kuris formuoja vadinamąją įstatyminę prognozę¹⁴¹.

Rengiant įstatymus ir juos priimant ne visada pavyksta pasirinkti tinkamą tam tikrų visuomeninių santykių reguliavimo būdą bei aiškiai, tiksliai ir nepriekaištingai suformuluoti teisės normos turinį, kad įstatymai neprieštarautų Konstitucijai, o kiti teisės aktai - įstatymams. Viena iš netobulos įstatymų leidybos pasekmių yra jau minėtos teisės spragos. Šioje darbo dalyje nagrinėtina atskira teisės spragų rūšis - legislatyvinė omisija.

Legislatyvinė omisija reiškia, kad teisės akte atitinkamas teisinis reguliavimas nėra nustatytas, nors, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaravimo imperatyvų ir atsižvelgiant į atitinkamų visuomeninių santykių turinį, privalo būti nustatytas būtent tame teisės akte, nes to reikalauja Konstitucija (arba kuris nors kitas aukštesnės galios teisės aktas, kurio atžvilgiu vertinama tiriamojo žemesnės galios teisės akto (jo

¹³⁸ Žilys J. Teisėkūra ir konstitucinė justicija // Teisės problemos. 2000. Nr. 2. P. 86.

¹³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Savivaldybių Tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 str. papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88 (1) straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 "Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir išgaliojimo tvarkos" 9 straipsnio 1 daliai // Valstybės žinios. 2003. Nr. 53-2361.

¹⁴⁰ Safjan M., Tuleja P. Faktų tyrimas konstitucinės justicijos bylose vykdant abstrakčią teisės aktų kontrolę // Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2005. P. 77.

¹⁴¹ Ten pat. P. 77.

dalis) atitiktis)¹⁴². Pažymėtina, kad legislatyvinės omisijos sąvoką į teisinę apyvartą paleido ne mokslininkai, bet Konstitucinis Teismas¹⁴³.

Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad legislatyvinė omisija visuomet yra atitinkamą teisės aktą išleidusio subjekto teisėkūros veiksmo, o ne jo neveikimo padarinys, ir kad ją būtina skirti nuo teisės spragų, atsiradusių dėl to, kad reikalingų teisėkūros veiksmų apskritai nebuvo imtasi - nei tas, nei koks nors kitas teisėkūros subjektas apskritai neišleido tam tikriems visuomeniniams santykiams reguliuoti skirto teisės akto ir dėl to jie liko teisiškai nereguluoti.

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs¹⁴⁴, kad legislatyvinės omisijos *par excellence* „aptikimas“ žemesnės galios teisės akte (jo dalyje), jeigu tai būtina dėl nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos logikos, yra pakankamas pagrindas tą teisės aktą (jo dalį) pripažinti prieštaraujančiu (atitinkama apimtimi, t.y. ta apimtimi, kuria tame teisės akte (jo dalyje) nėra įtvirtintas aukštesnės galios teisės aktų, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijos, reikalaujamas teisinis reguliavimas) Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui).

Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunalas laikosi požiūrio, kad konstitucinė kontrolė galima tik kai reguliavimo trūkumas (omisija) lemia įstatymų leidėjo nustatyto teisinio reguliavimo prieštaravimą Konstitucijai, o ne kai įstatymų leidėjas apskritai nenustatė jokie reguliavimo. Konstitucinio Tribunalo jurisprudencijoje yra skiriamas legislatyvinis neveikimas, kai įstatymų leidėjas neįvykdo iš Konstitucijos kylančios pareigos sureguliuoti tam tikrą visuomeninių santykių sritį, ir legislatyvinis „praleidimas“ arba omisija, kai įstatymų leidėjas nustato nepakankamą, fragmentišką reguliavimą, praleidžia tam tikrus elementus, kuriuos tas reguliavimas turėtų apimti¹⁴⁵.

Konstitucinis Tribunalas yra konstatavęs, kad neturi įgaliojimų priimti sprendimų dėl įstatymų leidėjo neveikimo, pasireiškiančio tuo, kad jis neišleidžia įstatymo, nors iš konstitucinių normų ir kyla pareiga jį išleisti, tačiau jeigu įstatymas yra priimtas ir veikia, Konstitucinis Tribunalas turi įgaliojimus vertinti jį ir tuo požiūriu, ar jame netrūksta elementų, be kurių jo konstitucingumas gali kelti abejonių; nekonstitucingumą gali lemti tiek tai, ką įstatymų leidėjas tame įstatyme nustatė, tiek tai, ką praleido, nors veikdamas pagal Konstituciją privalėjo nustatyti¹⁴⁶. 2002 m. birželio 25 d. nutarime Konstitucinis Tribunalas yra pažymėjęs, kad sprendimo, kuriuo konstatuojamas ginčijamos nuostatos nekonstitucingumas ta apimtimi, kuria

¹⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimo motyvuojamosios dalies II skyriaus 6.2.3-6.2.3.2 punktai // Valstybės žinios. 2006. Nr. 88-3475.

¹⁴³ Jarašiūnas E., Spruogis E. Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje // Konstitucinė jurisprudencija. 2007. Nr. 4(8), p. 296.

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas dėl teisenos nutraukimo // Valstybės žinios. 2006. Nr. 88-3475.

¹⁴⁵ Staugaitytė V. Konstitucinio Teismo nutarimų tipai ir jų poveikio teisės sistemai bei teisės taikymo praktikai ypatumai // Konstitucinė jurisprudencija. 2007. Nr. 4(8). P. 267.

¹⁴⁶ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2004 m. lapkričio 16 d. nutarimas. P 19/03; Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2005 m. rugsėjo 8 d. nutarimas. P 17/04.

nenustatytos tam tikros teisės normos, padarinys yra ne ginčijamos nuostatos galios netekimas, o iš Konstitucijos kylančios pareigos nustatyti teisės normas, būtinas konstitucinėms nuostatomis įgyvendinti, patvirtinimas¹⁴⁷.

Tokių sprendimų rezoliucinėje dalyje Konstitucinis Tribunalas apsiriboja konstatavimu, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai „ta apimtimi, kuria nenumatyta <...>“, ir susilaiko nuo konkrečių tiesioginių įpareigojimų įstatymų leidėjui ar teismams formulavimo.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui konstatavus legislatyvinę omisiją ir pripažinus teisės aktą, kuriame nėra būtino teisinio reguliavimo, prieštaraujančiu Konstitucijai, ją pašalinti yra pirmiausia to teisėkūros subjekto, kuris sukonstravo šią omisiją, konstitucinė priedermė, ir Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų kontroliuoti, kaip ta priedermė vykdoma - ar yra delsiama ją vykdyti, ar ne¹⁴⁸.

Pasak K. Lapinsko, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje legislatyvinė omisija suprantama kaip tokia teisės spraga, kurią draudžia Konstitucija, todėl tokia teisinio reguliavimo yda nėra vien fakultatyvi prielaida tobulinti teisės sistemą. Jo nuomone, konstitucingumo požiūriu tai yra itin didelis priekaištas įstatymų leidėjui ar bet kuriam kitam teisėkūros subjektui ir kartu tiesioginis imperatyvas per pagrįstą trumpiausią laiką pašalinti minėtą teisinio reguliavimo ydą, kuri pažeidžia arba sudaro prielaidas pažeisti pamatinės žmogaus teises¹⁴⁹.

Apibendrinant teigtina, kad paprastai nei konstituciniai teismai, nei kitos konstitucinę priežiūrą atliekančios institucijos nepriskiriamos prie teisėkūros subjektų. Tai reiškia, kad įstatymai tiesiogiai joms nesuteikia teisės leisti norminius teisės aktus. Šios institucijos turi specialų uždavinį - vykdyti konstitucinį teisingumą ir laiduoti tikrinamų teisės aktų teisėtumą. Tačiau tirdamos įstatymų konstitucingumą ir kitų teisės aktų teisėtumą konstitucinės priežiūros institucijos faktiškai tampa teisėkūros rezultatų vertintojomis. Be to, tai nėra tik pasyvus tikrinimas ir vertinimas, tam tikrų faktų konstatavimas. Nustačius pažeidimo, t.y. prieštaravimo konstitucijai arba įstatymams, atvejus, konstitucinės priežiūros institucijos taiko radikalias priemones, kuriomis neteisėtas aktas (ar jo dalis) yra pašalinamas iš teisės sistemos. Būtent ši konstitucinės kontrolės institucijų veikla apibūdinama kaip „negatyvi įstatymų leidyba“. Negatyvumas šiuo atveju galėtų būti suvokiamas dvejopai¹⁵⁰: pirma, kaip šios kontrolinės veiklos tam tikras poveikis pozityviajai teisėkūrai, dėl kurio faktiškai gali būti panaikinamas iki tol galiojęs norminis aktas (ar jo dalis), ir

¹⁴⁷ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2002 m. birželio 25 d. nutarimas. K 45/01.-

<http://www.trybunal.gov.pl>.

¹⁴⁸ Jarašiūnas E., Spruogis E. Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje // Konstitucinė jurisprudencija. 2007. Nr. 4(8). P. 308.

¹⁴⁹ Iš Konstitucinio Teismo Pirmininko pasveikinimo Vilniuje posėdžiavusiems Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos nariams - 2008 m. birželio 3 d. - <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=49&str=21744>

¹⁵⁰ Lapinskas K. Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Vilnius. 1998. P. 86-87.

antra, kaip pseudoteisėkūra, nes ją vykdo subjektas, kuriam įstatymai tokios teisės tiesiogiai nesuteikia.

8.2. Konstitucinės kontrolės institucijų įtaka teisminei valdžiai

Pagrindiniai konkretaus individo subjektyviųjų teisių ir laisvių garantai yra bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai. Taikydami teisės normas teismai susiduria su „neteisiniais“ įstatymais ir kitais centrinių valstybės institucijų priimtais teisės aktais, kurių pripažinti neteisinais jie negali¹⁵¹. Šioje vietoje atsiskleidžia konstitucinės kontrolės institucijų ir kitų teismų ryšys.

Kaip minėta anksčiau, abiejų šalių konstitucijos numato teismų galimybę kreiptis į konstitucinės kontrolės institucijas su teisiniu paklausimu.

Lietuvoje bendrosios kompetencijos ir specializuotų administracinių teismų teisėjai konstituciškai gali abejoti visų Konstituciniam Teismui teisingų aktų konstitucingumu, jei tokie aktai taikytini bylose, kurias šie teisėjai nagrinėja. Taigi teisėjai negali savo nuožiūra pasirinkti, dėl kokių aktų konstitucingumo kreiptis į Konstitucinį Teismą, nes jie yra saistomi nagrinėjamos bylos dalyko ir joje taikytinų aktų. Pažymėtina, kad teismas, kreipdamasis į Konstitucinį Teismą, privalo grįsti savo sprendimą teisiniais argumentais, kitaip Konstitucinis Teismas turi teisę atsisakyti priimti pareiškėjo prašymą. Taip yra todėl, kad bendrosios kompetencijos ar administracinio teismo prašymas yra ne tik sąlyga arba prielaida Konstituciniam Teismui priimti vienokį ar kitokį nutarimą, pareiškėjo prašymas gali turėti įtakos ir visai teisinei sistemai. Be abejo, ši įtaka yra netiesioginio pobūdžio. Konstituciniam Teismui pripažinus, kad tam tikros normos ar aktai yra nekonstituciniai, bendrosios kompetencijos ar administracinis teismas tiesiogiai gina ne tik konkretaus individo subjektyviasias teises ir laisves konkrečioje byloje, bet netiesiogiai ir apskritai visų žmonių teises bei laisves.

Galima manyti, kad nesant individualaus konstitucinio skundo instituto ypač didelę reikšmę žmogaus teisių ir laisvių apsaugai turi konkrečioji kontrolė.

Lenkijos teisinėje sistemoje be teisinių paklausimų instituto yra įtvirtintas ir individualus konstitucinis skundas. Dažniausiai teisiniai paklausimai ir konstituciniai skundai vieni kitus papildo. Pirmieji atlieka prevencinę funkciją. Jų paskirtis - neleisti, kad teismas išspręstą bylą remdamasis nekonstitucine teisės norma. Antrieji yra vėlesniosios kontrolės pobūdžio: jie skirti tam, kad nekonstitucinė teisės norma, kuria remiantis byla buvo išspręsta, būtų atšaukta ir kartu būtų anuliuotas ta norma remiantis priimtas teismo sprendimas. Atrodytų, kad ne tik proceso šalis, bet ir teismas turėtų būti suinteresuotas, kad abejonės dėl teisės normos konstitucingumo būtų

¹⁵¹ Stačiokas S. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų Lietuvos teismų santykis // Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2002. P. 192.

panaikintos dar iki bylos nagrinėjimo. Visgi šalių prašymai kreiptis į Konstitucinį Tribunalą su teisiniu paklausimu teismų neįpareigoja. Teismas kreipiasi su teisiniu paklausimu tik tuomet, kai ir jam kyla abejonių dėl teisės normos, kuria remdamasis ketina spręsti bylą, konstitucingumo. Panašu, kad kartais individo teisių ir laisvių apsauga gali priklausyti nuo teismo elgsenos. Šiuo atveju Lenkijos Respublikos Konstitucijos 79 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas konstitucinio skundo institutas veikia kaip papildoma garantija. Proceso šalis, į kurios prašymą kreiptis į Konstitucinį Tribunalą su konstituciniu paklausimu teismas neatsižvelgė, dar gali tikėtis, jog Konstitucinis Tribunalas jos ginčijamą teisės normą įvertins dėl konstitucinio skundo pradėtame procese. Prof. K. Kolasinski nuomone, jei Konstitucinis Tribunalas atsižvelgs į konstitucinį skundą, tai rodys, kad teismas pažeidė proceso taisykles, turinčias esminės įtakos jo padariniams¹⁵².

Konstitucinio Tribunolo nutarimų, inicijuotų pateikus teisinį paklausimą, analizė rodo, kad paprastai Tribunalas sutinka su teismų abejonėmis dėl skundžiamų įstatymų normų konstitucingumo¹⁵³. Nors konstitucinių skundų dėl bylų, kuriose buvo priimtas galutinis teismo sprendimas, konstitucingumo pripažinimo skaičius kelis kartus viršija pateiktų teisinių paklausimų skaičių, vis dėlto Konstitucinis Tribunalas nutarimą dėl įstatymo normos neatitikties Konstitucijai dažniau priima bylose, kurios iškeliamos teisinio paklausimo, o ne konstitucinio skundo pagrindu. Nešališkas įstatymo normos konstitucingumo vertinimas konkrečios bylos atveju, pateikiamas teisiniame paklausime ir jo pagrindime, Konstituciniam Tribunalui yra svarbus išeities taškas visapusiškai vertinant ginčytinos įstatymo normos konstitucingumą.

Konstitucinės kontrolės institucijų priimami nutarimai daro įtaką ir bylų nagrinėjimo teismuose praktikai. Konstitucijos normos ir konstituciniai principai: pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms, asmens teisė į teisminę gynybą, teisė, kad kiekvieno asmens byla būtų viešai ir teisingai išnagrinėta nepriklausomo ir nešališko teismo, valstybės valdžios padalijimo principas, pagal kurį teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo teismai, teisės viršenybė ir kt. - visi jie yra išsamiai nagrinėti Konstitucinio Teismo nutarimuose. Jie turi tiesioginį poveikį bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismų praktikos formavimui¹⁵⁴. Teismai, nagrinėdami bylas, vadovaujasi oficialiai paskelbtais Konstitucinio Teismo nutarimais, juose plėtojama Konstitucijos normų ir principų oficialiaja doktrina.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje buvo sukurta pakankamai plati, labai įvairius aspektus apimanti konstitucinė teismų ir teisėjo nepriklausomumo doktrina. Konstitucinis Teismas, aiškindamas teisminės valdžios vietą valdžių sistemoje, ne kartą

¹⁵² Kolasinski K. Konstitucinio Tribunolo nutarimų poveikio teismų nutarimams teisiniai mechanizmai // Konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2000. P. 30.

¹⁵³ Kolasinski K. Konstitucinio Tribunolo nutarimų įtaka teismų sprendimams // Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2002. P. 187.

¹⁵⁴ Urbaitis R. K. Konstitucinio Teismo nutarimų poveikis bylų nagrinėjimo teismuose praktikai // Konstitucinių teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisei sistemai.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2006.

konstatavo, kad užtikrinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą ypač svarbu aiškiai atriboti teismų veiklą nuo vykdomosios valdžios, kad Konstitucija draudžia vykdomajai valdžiai kištis į teisingumo vykdymą, daryti teismams kokį nors poveikį ar vertinti teismų darbą nagrinėjant bylas, tuo labiau - nurodinėti, kaip turėtų būti vykdomas teisingumas. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad pagal Konstituciją teismų veikla nėra ir negali būti laikoma valdymo sritimi, priskirta kuriai nors vykdomosios valdžios institucijai, ir kad vykdomosios valdžios institucijoms gali būti nustatomi tik įgaliojimai sudaryti sąlygas teismams veikti¹⁵⁵.

Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunolas taip pat dažnai pareiškia nuomonę aktų, reguliuojančių teismų veiklą, konstitucingumo klausimais. Viena iš savo sprendimų, Konstitucinis Tribunolas nagrinėjo teisminės valdžios padėties, vykdančios valstybės finansų politiką, klausimą¹⁵⁶. Lenkijos Respublikos Prezidentas suabejojo, ar teisminės valdžios institucijų biudžetinės įstaigos, visų pirma, bendrosios kompetencijos teismai, privalo paklusti tiems patiems reikalavimams, kaip ir kitos įstaigos.

Tirdamas, ar tie aktai atitinka valdžių padalijimo, valdžios šakų pusiausvyros principus ir garantuoja teisminės valdžios savarankiškumo išsaugojimą, Konstitucinis Tribunolas pažymėjo, jog įstatymų leidėjas nusprendė, kad nė viena iš trijų valdžios šakų negali visiškai savarankiškai tvarkyti savo finansų, t.y. negali visiškai savarankiškai spręsti savo pajamų ir išlaidų klausimų. Vykdomajai ir teisminei valdžiai bendradarbiaujant biudžeto vykdymo metu, turi būti atsižvelgta į vykdomosios valdžios kompetencijos šiuo aspektu viršenybę, tačiau tik jei prielaidos kištis į teisminės valdžios organizacinių vienetų lėšų leidimo procesą nekels pavojaus teismų ir teisėjų nepriklausomumui, taip pat nepanaikins konstitucinės visuotinės teisės kreiptis į teismą.

Panašiai Konstitucinis Tribunolas pasisakė ir 2005 m. liepos 19 d. sprendime¹⁵⁷. Atsižvelgiant į Lenkijos Respublikos Konstitucijos 173 straipsnį, kuriame teigiama - teismai ir tribunolai yra atskira ir nuo kitų valdžių nepriklausoma valdžia, teisminės valdžios atskirumo ir nepriklausomumo išsaugojimas turi apsauginę reikšmę, kadangi teisminė valdžia nėra ir negali būti finansiškai savarankiška ir nepriklausoma. Todėl imdamasi įvairiausių teisinių ir faktiškų veiksmų, būtinų finansų tvarkymui įvertinti, vykdomoji valdžia turi atsižvelgti į teisminės valdžios organizacinių vienetų padėties išskirtinumą, būtiną teisingumo įstaigoms nepriklausomai veikti.

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr.465 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 "Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo" dalinio pakeitimo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymui "Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų" // Valstybės žinios. 1995. Nr. 101-2264.

¹⁵⁶ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. lapkričio 9 d. sprendimas. OTK ZU. Nr. 10 /A/ 2005. Nr. 114.

¹⁵⁷ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. liepos 19 d. sprendimas. OTK ZU. Nr. 7 /A/ 2005. Nr. 81.

Apskritai, kalbant apie teisminę valdžią Konstitucinio Teismo nutarimuose, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad nė apie vieną iš valdžių Konstitucinio Teismo nutarimuose nebuvo pasakyta tiek daug gerų žodžių kaip apie teisminę valdžią¹⁵⁸. Teisminės valdžios, kaip savarankiškos, specifinės, nepriklausomos valdžios, iškelimą lėmė Konstitucinio Teismo siekis užtikrinti teismų ir teisėjo savarankiškumą, nepriklausomumą, apsaugoti juos nuo kitų valstybės institucijų, asmenų įtakos, kad teismas iš tiesų galėtų tinkamai atlikti savo konstitucinę priedermę - vykdyti teisingumą. Konstitucinio Tribunolo manymu¹⁵⁹, tokio nepriklausomumo išlaikymas yra būtina prielaida demokratinės teisinės valstybės principui įgyvendinti. Kaip minėta, teisinis reguliavimas, susijęs su šia sritimi, yra leistinas, bet tik išimtiniais atvejais, tiek, kiek būtina trečiosios valdžios reikšmei, autoritetui ir nepriklausomumui apsaugoti¹⁶⁰.

8.3. Konstitucinės kontrolės institucijų įtaka vykdomajai valdžiai

Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, jog valdžių padalijimo principas reiškia, kad kiekvienai valdžios institucijai nustatyta jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kurią lemia tos valstybės valdžios institucijos vieta tarp kitų valdžios institucijų, jos įgaliojimų santykis su kitų valdžios institucijų įgaliojimais. Taigi kiekviena turi apibrėžtą veiklos sritį, vykdo tam tikras konstitucines funkcijas.

Vis dėlto institucijų savarankiškumas, jų vykdomų funkcijų apibrėžtumas nepaneigia jų sąveikos. Konstitucijoje, nustatant įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios funkcijas bei įgaliojimus, yra numatyta jų tarpusavio sąveika. Dažnai ta sąveika virsta kišimusi į viena kitos kompetencijas. Įstatymo normose nereti yra pavedimai vykdomajai valdžiai, tačiau pasitaiko, kad Vyriausybė, vykdydama konkretų pavedimą, aiškiai peržengia jo ribas arba, tuo prisidengdama, išsprendžia kitus klausimus, pažeisdama kitų institucijų kompetenciją. Kaip buvo minėta anksčiau, sprenddamas kompetencijos ginčus, konstitucinis teismas savo jurisprudencijoje formuoja *ultra vires* doktriną ir tokiu būdu tikslina valdžios institucijų kompetencijų ribas.

Kalbant apie vykdomąją valdžią, reikia kalbėti tiek apie Prezidentą, tiek apie Vyriausybę. Todėl galima numanyti, kad viena iš konstitucinės kontrolės institucijų įtakos formų vykdomajai valdžiai yra pačios vykdomosios valdžios institucijų galių atribojimas, konkrečių galių ribų tikslinimas.

Vykdomosios valdžios ryšį su konstitucinės kontrolės institucija pabrėžia ir jau minėta tiek Prezidento, tiek Vyriausybės galimybė inicijuoti teisės aktų konstitucingumo tikrinimą.

¹⁵⁸ Abramavičius A. Teisminė valdžia Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Justitia. 2005. Nr. 4 (58). P. 3.

¹⁵⁹ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 1998 m. birželio 24 d. nutarimas. OTK ZU. Nr. 4 /A/ 1998. Nr. 52.

¹⁶⁰ Jaworski S. J. Konstitucinių principų raida Konstitucinio Tribunolo nutarimuose ir demokratinės teisinės valstybės principas // Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2002. P. 157.

Kaip buvo minėta anksčiau, Lenkijos Respublikos Prezidento galios inicijuoti konstitucinį teisminį procesą yra didesnės. Nors abiejose šalyse prezidentams yra numatytos išankstinės galimybės abejoti tarptautinių sutarčių konstitucingumu, tik Lenkijos Respublikos Prezidentas gali inicijuoti išankstinį įstatymų konstitucingumo svarstymą. Apskritai, Lietuvoje net nenumatyta galimybė Prezidentui abejoti įstatymų atitikimu Konstitucijai, manytina, kad tai galėtų padidinti jo kišimosi į įstatymų leidžiamosios valdžios veiklą galimybę, t.y. „destabilizuoti įstatymų leidybą, pažeisti parlamentinėje demokratijoje pripažintus valstybės valdžios galių subalansavimo principus¹⁶¹“. Kadangi Prezidento dalyvavimas įstatymų leidyboje, įgyvendinant atidedamojo (santykinio) veto teisę, t.y. įgaliojimus motyvuotai grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti jo priimtą įstatymą, Konstitucinio Teismo yra traktuojamas kaip svarbus konstitucinio valdžių padalijimo principo aspektas ir papildoma Seimo priimtų įstatymų konstitucingumo garantija¹⁶².

Abiejų šalių Vyriausybių galimybės inicijuoti teisės aktų konstitucingumo tikrinimą taip pat skirtingos. Lietuvos Respublikos Vyriausybės galimybės inicijuoti konstitucinį ginčą Konstituciniame Teisme yra siauresnės nei kitų subjektų, ji gali kreiptis tik dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų atitikimo Konstitucijai. Tuo tarpu Lenkijoje Ministrų Tarybos Pirmininkas yra bendrosios iniciatyvos teisės turėtojas, kuri įgalina konstituciškai abejoti kiekvienu norminiu aktu, nepaisant to, kiek tas aktas yra susijęs su pareiškėjo veiklos sritimi.

Bet kuriuo atveju, tiek Konstitucinis Tribunolas Lenkijoje, tiek Konstitucinis Teismas Lietuvoje gina vykdomosios valdžios institucijų galias ir, interpretuodami savo šalių konstitucijų normas dėl prezidento ar vyriausybės įgaliojimų, aiškindami sąvokas, svarbias šių valdžių veikloje, formuoja vykdomosios valdžios institucijų doktriną.

Be to, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas viename iš savo nutarimų yra nustatęs, kad Konstitucinio Teismo aktai yra teisės šaltiniai¹⁶³. Taigi tiek Seimas, tiek Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, tiek teismai yra saistomi nutarimuose išdėstytos Konstitucijos nuostatų sampratos bei kitų teisinių argumentų.

¹⁶¹ Žilys J. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstitucinėje sistemoje // Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda.-Kolektyvinė monografija. Vilnius. 2007.P. 275.

¹⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. spalio 31 d. dekreto. 1K-1143 "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymo grąžinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti“ 2 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2008. Nr. 23-853.

¹⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Savivaldybių Tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 str. papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88 (1) straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 "Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos" 9 straipsnio 1 daliai // Valstybės žinios. 2003. Nr. 53-2361.

IŠVADOS

1. Europietiškojo konstitucinės kontrolės modelio pasirinkimą Lietuvoje ir Lenkijoje lėmė įsitikinimas, kad toks modelis veiksmingiausiai garantuos konstitucijos viršenybę. Konstitucinės kontrolės institucijų egzistavimas grindžiamas nepriklausomumu nuo valstybės valdžios institucijų, pirmiausia įtvirtintu pačiose šalių konstitucijose.

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas buvo įsteigtas 1993 m., priėmus 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstituciją, o Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunalas pirmaisiais darbo metais vadovavosi senąja 1952 m. Konstitucija, iš dalies pataisyta 1989-1992 metais. Konstitucinio Tribunalo veikla buvo itin reikšminga vykdant sistemos reformas - iki naujosios 1997 m. Lenkijos Respublikos Konstitucijos priėmimo konstitucinė jurisprudencija nustatė naujosios sistemos turinį ir principus. Kai kurios naujosios konstitucijos nuostatos buvo beveik pažodinės Tribunalo nutarimų citatos.

3. Lietuvos ir Lenkijos konstitucinės kontrolės institucijų funkcijos atitinka europietiškajam modeliui būdingas konstitucinės kontrolės institucijų funkcijas. Tačiau Lenkijos Konstitucinio Tribunalo kompetencija neapima kai kurių įgaliojimų, neretai pavedamų konstitucinės kontrolės institucijų kompetencijai - konstitucinės atsakomybės klausimų sprendimas, šią funkciją Lenkijoje atlieka Valstybės Tribunalas, bylų dėl rinkimų ir referendumo galiojimo nagrinėjimas priklauso Lenkijos Aukščiausiojo Teismo kompetencijai.

Lenkijos valstybės valdžios institucijų ginčai - speciali Konstitucinio Tribunalo jurisdikcijos sritis. Nepaisant to, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat sprendžia aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų ginčus, nagrinėdamas jų priimtų aktų konstitucingumą, šios jurisdikcijos srities įtvirtinimas Konstitucijoje pabrėžia išimtinę Konstitucinio Tribunalo padėtį teisėto valstybės valdžios institucijų funkcionavimo užtikrinime.

4. Konstitucinės kontrolės institucijų formavimo tvarka Lietuvoje ir Lenkijoje skiriasi. Tik įstatymų leidžiamosios valdžios dalyvavimas Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo sudėties formavime suponuoja šios institucijos politinį pobūdį ir kelia abejonių dėl Konstitucijoje įtvirtinto nepriklausomumo nuo valstybės valdžios institucijų.

5. Lenkijos Respublikos Konstitucijoje numatytos gerokai platesnės galimybės inicijuoti konstitucingumo kontrolės procesą, skirstant iniciatyvos teisę į bendrąją, igalinančią abejoti kiekvieno norminio akto konstitucingumu, ši teisė priklauso beveik visiems valstybės centriniams konstituciniams organams, ir specialiąją, leidžiančią kreiptis dėl aktų ir normų, susijusių su pareiškėjo veiklos sritimi.

Kitas skirtumas - individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimas Lenkijoje. Nepaisant siauros apimties konstitucinio skundo modelio pasirinkimo, piliečių galimybės tiesiogiai kreiptis į

Konstitucinį Tribunalą įtvirtinimas priartina prie optimalios Konstitucinio Tribunolo kompetencijos įtvirtinimo.

6. Tiek Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo konstituciniam teisminiam procesui būdingos iš esmės tos pačios stadijos. Esminis skirtumas - Teismo sudėtis, nagrinėjant bylas. Lietuvoje pabrėžiamas kolegialumas, o Lenkijoje bylų skirstymas teisėjams labiau primena bendrosios kompetencijos teismų praktiką - bylą nagrinėjančių teisėjų skaičius priklauso nuo konkrečios bylos pobūdžio.

7. Lenkijos ir Lietuvos konstitucinės kontrolės institucijų baigiamųjų aktų išraiškos formoms būdinga didelė įvairovė, atspindinti atitinkamus įvairių nutarimų tipų ypatumus ir poveikio teisės sistemai skirtumus. Tikėtina, kad nuolat formuojant šių šalių konstitucinių teismų jurisprudenciją ateityje gali susiformuoti ir nauji baigiamųjų aktų tipai.

Tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje konstitucinės kontrolės institucijų priimami nutarimai turi tą pačią reikšmę - yra baigiamieji teisės aktai, kuriais išreiškiamas galutinis teisės akto konstitucingumo įvertinimas. Šie baigiamieji aktai abiejose valstybėse pasižymi tuo, jog yra galutiniai ir privalomi visiems valstybės subjektams.

8. Konstitucinio Teismo ir Konstitucinio Tribunolo priimtų sprendimų, kuriais konstatuojamas teisės akto nekonstitucingumas, teisinius padarinius lemia H. Kelseno išplėtos nuginčijamumo doktrinos pasirinkimas. Abiejose šalyse galioja bendra taisyklė - konstitucinio teismo sprendimu panaikintas aktas, negali būti taikomas teisiniams santykiams, atsirandantiems po šio sprendimo įsigaliojimo, bet ir toliau taikomas teisiniams santykiams, atsiradusiems anksčiau. Tačiau kai kurie abiejų šalių konstitucinės jurisprudencijos pavyzdžiai leidžia išvelgti retroaktyvų panaikintų teisės aktų poveikį.

9. Lietuvos ir Lenkijos konstitucinės kontrolės institucijų įtaka aukščiausioms valstybės valdžios institucijoms akivaizdi: tirdamos įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą, konstitucinės priežiūros institucijos faktiškai tampa teisėkūros rezultatų vertintojomis, kiekvienas susidūrimas su įstatymų leidėju skatina tobulinti jurisprudenciją, stengiantis atkreipti į ją visų teisėkūros subjektų dėmesį; nagrinėdamos teismų teisinius paklausimus atlieka prevencinę funkciją, aiškindamos konstitucijos normas ir principus daro tiesioginį poveikį bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismų praktikos formavimui; nagrinėdamos aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų ginčus, tikslina šių institucijų kompetencijos ribas, palaiko konstitucijoje įtvirtintą pusiausvyrą tarp šių institucijų, formuoja vykdomosios valdžios institucijų doktriną.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014.
2. Lenkijos Respublikos Konstitucija // Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius. 2004.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993. Nr. 6-120.
4. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo įstatymas // Dziennik Ustaw. 1997. Nr. 102.
5. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999. Nr. 60-1948.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl LR Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2006. Nr. 65-2400.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 2006. Nr. 36-1292.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 ir 5 dalių, 12 straipsnio 3 punkto, 16 straipsnio 3 dalies ir šio straipsnio 9 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl šio įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 bei 5 dalių ir 12 straipsnio 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo 8 straipsniui“ // Valstybės žinios. 2001. Nr. 29-938.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. spalio 13 d. sprendimas dėl pradėtos teisenos byloje nutraukimo // Valstybės žinios. 1993. Nr. 54-1060.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 10 straipsnio 4 punkto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 27 d. nutarimo Nr. 105 "Dėl Lietuvos standartizacijos departamento prie valdymo

reformų ir savivaldybių reikalų ministerijos reorganizavimo“ 2 punkto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 30 d. nutarimo Nr.117 „Dėl Lietuvos zoologijos sodo steigėjo teisių perdavimo“ 2 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. kovo 30 d. nutarimo Nr. 366 „Dėl kai kurių žemės ir miškų ūkio ministerijos funkcijų perdavimo aplinkos apsaugos ministerijai ir miškų ir saugomų teritorijų departamento prie aplinkos apsaugos ministerijos įsteigimo“ 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1999. Nr. 61-2015.

11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 731-19 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų“ 4.7 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 7 punktui“ // Valstybės žinios. 2000. Nr. 30-840.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 4 d. nutarimu Nr.120 „Dėl valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos 3 punkto (1999 m. vasario 4 d. ir 2000 m. balandžio 14 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 20 straipsnio 5 daliai (1998 m. gegužės 12 d. redakcija)“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 82-3529.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 93-4000.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymo 11 straipsnio 4 dalies 9 punkto (2000 m. lapkričio 28 d. redakcija) ir 2000 m. lapkričio 28 d. Lietuvos Respublikos Prokuratūros

- įstatymo 11 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2003. Nr. 10-366.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 2004. Nr. 49-1600.
 16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių" 7 straipsnio 4 dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1995. Nr. 86-1949.
 17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2004. Nr. 85-3094.
 18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. kovo 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 5 straipsnio, Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 8 straipsnio antrosios dalies 1 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. sausio 26 d. nutarimo Nr.142 "Dėl Lietuvos Respublikos 1995 m. vasario 20 d. nutarimo Nr. 266 "Dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo" dalinio pakeitimo" 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1997. Nr. 23-546.
 19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimo motyvuojamoji dalis // Valstybės žinios. 2007. Nr. 65-2529.
 20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo išaiškinimo“ // Valstybės žinios. 2000. Nr. 4-100.
 21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai // Valstybės žinios. 2003. Nr. 124-5643.
 22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 3 straipsnio 4 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 5 straipsnio 1

dalis 2 punkto(2000 m. spalio 12 d. redakcija), 18 straipsnio 1 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 19 straipsnio 1 dalies 2, 3, 4, 8, 15 punktų(2000 m. spalio 12 d. redakcija), 21 straipsnio 1 dalies 1, 5, 7, 9, 12, 15, 16, 17, 18 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), šios dalies 6 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. rugsėjo 25 d. redakcijos) ir šios dalies 14 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. lapkričio 8 d. redakcijos), taip pat dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo įrašymo į konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2003. Nr. 19-828.

23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88-1 straipsniu įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2005. Nr. 9-289.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas dėl teisminės valdžios konstitucinės sistemos ir savivaldos, teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, taip pat dėl teisėjų įgaliojimų pratęsimo // Valstybės žinios. 2006. Nr. 51-1894.
25. 2003 m. gegužės 30 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Savivaldybių Tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 str. papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88 (1) straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 "Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai // Valstybės žinios. 2003. Nr. 53-2361.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas dėl teisenos nutraukimo // Valstybės žinios. 2006. Nr. 88-3475.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr.465 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 "Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo" dalinio pakeitimo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos

Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymui "Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų" // Valstybės žinios. 1995. Nr. 101-2264.

28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. spalio 31 d. dekreto. 1K-1143 "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymo gražinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti“ 2 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2008. Nr. 23-853.

Specialioji literatūra

29. Abramavičius A. Teisminė valdžia Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Justitia. 2005. Nr. 4 (58).
30. Abramavičius A. Ultra vires doktrina Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Konstitucinė jurisprudencija. 2007. Nr. 3 (7).
31. Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации, Москва: Норма-ИНФРА, 1998.
32. Banaszak B. Prawo konstytucyjne, 3.wydanie. Warszawa. 2004.
33. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius. 2001.
34. Brunner G. Sind verfassungswidrige Gesetze nichtig oder vernichtbar? Anmerkungen zur bevorstehenden Reform des polnischen Verfassungsgerichtshofsgesetzes // Prawo CCLVII, Studia nad prawem konstytucyjnym. Wrocław. 1997.
35. Brunner G., Garlicki L. Verfassungsgerichtsbarkeit in Polen: Analysen und Entscheidungssammlung 1986-1997. Baden-Baden. 1999.
36. Czeszejko-Sochacki Z. Sądownictwo konstytucyjne w Polsce na tle porównawczym. Warszawa: Wydawnictwa Trybunału Konstytucyjnego. 2003.
37. Favoreu L. Konstituciniai teismai. Vilnius. 2001.
38. Florczak M. Skutki prawne odroczenia przez Trybunał Konstytucyjny terminu utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego // Przegląd Sejmowy. 2003. Nr. 2 (55).
39. Гарлицкий Л. Реформа конституционного судопроизводства в Польше // Конституционное правосудие в посткоммунистических странах, Москва: Центр конституционных исследований. 1999.

40. Гарлицкий Л. Конституционная жалоба в Польше//Конституционный контроль и защита прав человека: сборник материалов международного семинара. Ереван. 1997.
41. Garlicki L. Konstitucinio Tribunolo nutarimų rūšys ir teisinė prigimtis // Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų teisinės prigimties, galių ir realizavimo problemos.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 1997.
42. Grzybowski M. Tiesioginis Konstitucijos taikymas: Lenkijos patirtis // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2002.
43. Jankauskas K. Konstitucijos aiškinimas ir teisminė teisėkūra kaip konstitucinių vertybių įgyvendinimo prielaida // Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga. Vilnius. 2008.
44. Jarašiūnas E. Jurisprudencinė konstitucija // Jurisprudencija. 2006, t. 12 (90).
45. Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius. 2003.
46. Jarašiūnas E., Spruogis E. Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje // Konstitucinė jurisprudencija. 2007. Nr. 4(8).
47. Jarašiūnas E. Jurisprudencinė konstitucija // Jurisprudencija. 2006, t. 12 (90).
48. Jaworski S. J. Konstitucinių principų raida Konstitucinio Tribunolo nutarimuose ir demokratinės teisinės valstybės principas // Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2002.
49. Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas. 2002.
50. Kolasinski K. Konstitucinio Tribunolo nutarimų poveikio teismų nutarimams teisiniai mechanizmai // Konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai.- Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2000.
51. Kolasinski K. Konstitucinio Tribunolo nutarimų įtaka teismų sprendimams // Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2002.
52. Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas.- Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2002.
53. Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. Vilnius. 2004.
54. Lapinskas K. Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų realizavimo problemos // Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų teisinės prigimties, galių ir realizavimo problemos.- Konferencijos medžiaga. Vilnius 1997.
55. Lapinskas K. Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Vilnius. 1998.

56. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Steigiamojo suvažiavimo rezoliucija „Dėl Konstitucinio Teismo įsteigimo“// Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis. Steigiamasis suvažiavimas. Vilnius. 1990.
57. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. Nr. 3. Vilnius. 1991.
58. Maczynski A. Bezpośrednie stosowanie Konstytucji przez sady. – Państwo i Prawo. 2000. Nr. 5.
59. Maczynski A. Kontrola konstytucyjności przepisów uchylających i zmieniających .- Trybunał Konstytucyjny. Warszawa: Wydawnictwa Trybunału Konstytucyjnego. 2001.
60. Ragauskas P. Konstitucinio Teismo vaidmuo įstatymų leidyboje // Teisės problemos. 2004. Nr. 1 (43).
61. Romeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. Vilnius. 1994.
62. Ruškytė R. Kai kurie svarbiausi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 1 d. - 2006 m. spalio 1 d. priimtų nutarimų aspektai. Konstitucinė jurisprudencija. 2006. Nr. 4.
63. Safjan M. Lietuvos ir Lenkijos konstitucinės priežiūros sugretinimas // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas.- Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2004.
64. Safjan M. Konstitucija, teisingumas, teisė // Konstitucinė jurisprudencija. 2006. Nr. 2.
65. Safjan M. Pouczajaca wymiana doswiadczen. Rzeczpospolita. 2002. Nr. 139.
66. Safjan M., Tuleja P. Faktų tyrimas konstitucinės justicijos bylose vykdant abstrakčią teisės aktų kontrolę // Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje.- Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2005.
67. Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. 2002, t. 30 (22).
68. Sinkevičius V. Konstitucijos aiškinimas ir jo ribos // Justitia. 2004. Nr. 3.
69. Spruogis E. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų įtaka teisei // Teisės problemos. 2003. Nr. 3 (41).
70. Stačiokas S. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų Lietuvos teismų santykis // Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje.-Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2002.
71. Staugaitytė V. Lenkijos Respublikos 1997 m. Konstitucija // Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą (kolektyvinė monografija). Vilnius. 2005.
72. Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis // Justitia. 2006. Nr. 1 (59).

73. Staugaitytė V. Konstitucinio Teismo nutarimų tipai ir jų poveikio teisės sistemai bei teisės taikymo praktikai ypatumai // Konstitucinė jurisprudencija. 2007. Nr. 4 (8).

74. Staugaitytė V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu // Jurisprudencija. 2005, t. 77 (69).

75. Staugaitytė V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos atidėjimas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinių teismų praktikoje // Jurisprudencija. 2006, t. (80).

76. Staugaitytė V. Teisės normų atgijimo įsigaliojus konstitucinio teismo nutarimui problema // Konstitucinė jurisprudencija. 2006. Nr. 2.

77. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius. 2005.

78. Trzcinski J. Charakter podstawowej dzialalnosci Trybunalu Konstytucyjnego // Materiały konferencyj. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersitetu Wrocławskiego. 1987.

79. Urbaitis R. K. Konstitucinio Teismo nutarimų poveikis bylų nagrinėjimo teismuose praktikai // Konstitucinių teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisei sistemai.- Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2006.

80. Vaičaitis V. A. Prezidento apkalta 2003-2004. Dokumentų rinkinys. Vilnius. 2005.

81. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius. 2004.

82. Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas. Vilnius. 2001.

83. Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Москва: <<ЮНИТИ>>. 1998.

84. Žilys J. Konstitucinis teismas valstybės valdžios organų sistemoje // Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. Monografija. Vilnius. 2001.

85. Žilys J. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstitucinėje sistemoje // Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda.-Kolektyvinė monografija. Vilnius. 2007.

86. Žilys J. Teisėkūra ir konstitucinė justicija // Teisės problemos. 2000. Nr. 2.

Internetiniai šaltiniai

87. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 1996 m. liepos 17 d. sprendimas. 1996. K 8/96.- <http://www.trybunal.gov.pl>.

88. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 1998 m. balandžio 6 d. sprendimas. Ts 9/98.-<http://www.trybunal.gov.pl>.

89. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. kovo 2 d. nutarimas. SK 53/03.-
<http://www.trybunal.gov.pl>.

90. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2002 m. sausio 12 d. sprendimas. P 9/01.-
<http://www.trybunal.gov.pl>.

91. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2004m. gegužės 18 d. nutarimas. SK 38/03.-<http://www.trybunal.gov.pl>.
92. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2000 m. kovo 21 d. sprendimas. K 4/99.-
<http://www.trybunal.gov.pl>.
93. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2006 m. lapkričio 3 d. nutarimas. K 31/06.- <http://www.trybunal.gov.pl>.
94. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. lapkričio 16 d. nutarimas. P 19/03.- <http://www.trybunal.gov.pl>.
95. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. rugsėjo 8 d. nutarimas. P 17/04.-
<http://trybunal.gov.pl>.
96. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2002 m. birželio 25 d. nutarimas. K 45/01.-<http://www.trybunal.gov.pl>.
97. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. lapkričio 9 d. sprendimas. OTK ZU. Nr. 10 /A/ 2005. Nr. 114.- <http://www.trybunal.gov.pl>.
98. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. liepos 19 d. sprendimas. OTK ZU. Nr. 7 /A/ 2005. Nr. 81.- <http://www.trybunal.gov.pl>.
99. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 1998 m. birželio 24 d., nutarimas. OTK ZU. Nr. 4 /A/ 1998. Nr. 52.- <http://www.trybunal.gov.pl>.
100. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 1993 m. spalio 20 d. sprendimas. W 6/93.- <http://www.trybunal.gov.pl>.
101. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. spalio 27 d. nutarimas. SK 1/04.- <http://www.trybunal.gov.pl>.
102. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas. P 11/98. -<http://www.trybunal.gov.pl>
103. Iš Konstitucinio Teismo Pirmininko pasveikinimo Vilniuje posėdžiavusiems Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos nariams - 2008 m. birželio 3 d.-
<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=49&str=21744>
104. Zoll A. Czy Polska jest państwem prawnym? (wystąpienie wygłoszone w trakcie debaty u Prezydenta RP 15 stycznia 2004 r.): <http://www.brpo.gov.pl>
105. <http://www.lrkt.lt/APublikacijos.html>

KONSTITUCINĖ KONTROLĖ LIETUVOJE IR LENKIJOJE: LYGINAMOJI ANALIZĖ

SANTRAUKA

Raktiniai žodžiai: konstitucija, konstitucinė kontrolė, konstitucinis teismas, konstitucinis tribunolas.

Kiekvienos demokratinės valstybės teisinės sistemos pagrindas yra konstitucija, todėl svarbus jos viršenybės užtikrinimas. Neginčytinai svarbią vietą konstitucingumo užtikrinimui valstybėje užima konstitucinės kontrolės institucijos.

Šiame darbe yra analizuojama glaudžiais ryšiais susijusiose kaimyninėse Lietuvos ir Lenkijos valstybėse vykdoma konstitucinė kontrolė. Perėjimas prie demokratijos, naujų konstitucijų priėmimas, teisinė reforma neatskiriama nuo konstitucinės kontrolės įtvirtinimo. Beveik visos Vidurio ir Rytų Europos šalys, tarp jų ir Lenkija ir Lietuva, siekdamos užtikrinti konstitucijos viršenybę, pasirinko europietiško konstitucinio teismo modelį. Taigi šią funkciją abiejose šalyse atlieka specialiai tam įsteigtos institucijos: Lietuvoje - Konstitucinis Teismas, Lenkijoje - Konstitucinis Tribunolas.

Darbe trumpai apžvelgiama konstitucinės kontrolės institucijų Lenkijoje ir Lietuvoje susiformavimo istorija, jų įtvirtinimas konstitucijose. Remiantis daugiausiai aprašomuoju, lyginamuoju ir analizės metodais nagrinėjama šių institucijų formavimo tvarka, teisėjų teisinis statusas, priimamų baigiamųjų aktų galia. Konstitucinės kontrolės institucijų įgaliojimų apimtis abiejose šalyse yra panaši, tačiau Lenkijos Konstitucinio Tribunolo kompetencija neapima kai kurių įgaliojimų, neretai pavedamų konstitucinės kontrolės institucijų kompetencijai. Neabejotinai svarbią darbo dalį užima Lenkijos ir Lietuvos konstitucinės kontrolės institucijų nutarimų teisinių padarinių nagrinėjimas. Teisinių padarinių klausimas yra vienas svarbiausių konstitucinės justicijos tematikos klausimų, nes yra susijęs su pačia teisės konstitucingumo kontrolės esme.

Paskutinėje darbo dalyje apžvelgiamas konstitucinės kontrolės institucijų ryšys su aukščiausiomis valstybės valdžios institucijomis. Tiek Lietuvos Konstitucinis Teismas, tiek Lenkijos Konstitucinis Tribunolas daro reikšmingą įtaką šių institucijų veiklai, interpretuodamas savo šalies Konstitucijos normas susijusias su šių valdžios institucijų įgaliojimų apimtimi, aiškindamas sąvokas reikšmingas jų veikloje.

Nepaisant esamų skirtumų, neabejotinai svarbiausia Lenkijos ir Lietuvos konstitucingumo kontrolės institucijų funkcija yra hierarchinio teisės normų atitikimo kontrolė, t.y. žemesnės kategorijos teisės normų atitikimo aukštesnėms (ypatingai Konstitucijai) nagrinėjimas ir normų, nesuderinamų su galiojančia teisės sistema, šalinimas.

THE CONSTITUTIONAL CONTROL IN LITHUANIA AND POLAND: COMPARATIVE ANALYSIS

SUMMARY

Keywords: constitution, constitutional control, constitutional court, constitutional tribunal.

Constitution is the basis of every democratic countries law system and it is very important to guarantee its supremacy. Undoubtedly institutions of constitutional justice take significant place in assurance of constitutional conformity in state.

Author analyses constitutional control implemented by two neighbour countries close related to each other: Lithuania and Poland. Entering into democracy, adoption of new constitutions, legal reform are inseparable from establishment of constitutional justice. Almost all Central and East Europe countries, including Lithuania and Poland, chose an european constitutional control model in order to guarantee the supremacy of constitution. The Constitutional Court in Lithuania and the Constitutional Tribunal in Poland were established especially for this purpose.

Mostly using descriptive, comparative and analysis methods the order of these institutions formation, legal status of judges, the power of final acts are discussed. The competence of constitutional justice institutions of Lithuania and Poland is analyzed as well. The extent of competence is similar in both countries, although the competence of Constitutional Tribunal of Poland does not include few functions, usually typical for constitutional control institutions.

Certainly an important part of this work takes the analysis of constitutional control institutions adopted acts legal effects. This question is one of the most fundamental questions in constitutional control subject - matter, as related with the point of constitutional justice of law in general.

In the last part of this work the interaction between constitutional control institutions and organs of public authority: legislative, executive and judicial powers, is reviewed. Both Constitutional Court of Lithuania and Constitutional Tribunal of Poland make meaning influence to every of these powers by interpreting norms of their Constitutions closely related with extent (scope) of the authorities, by explaining concepts meaningful in their practice.

Despite existing differences, undoubtedly the main function of constitutional control institutions of Poland and Lithuania is the control of hierarchical conformity of legal norms - adjudicating the conformity of legal norms of lower rank to those considered superior and eliminating norms inconsistent with the system of law in force.